

MINISTARSTVO OBRAZOVANJA, NAUKE I TEHNOLOGIJE

NASTAVNI PLAN I PROGRAM

Za peti razred osnovne škole

Priština, januar 2007.

Glavni urednik:

Dr. Fehmi Ismaili

Urednici:

Enesa Kadi

Ramush Lekaj

Lektor i korektor:

Enesa Kadi

UNMIK

INSTITUCIONET E PËRKOQSHME VETËQEVERISËSE
PROVISIONAL INSTITUTIONS OF SELF-GOVERNMENT
PRIVREMENE INSTITUCIJE SAMOUPRAVLJANJA

QEVERIA E KOSOVËS – GOVERNMENT OF KOSOVO – VLADA KOSOVA

MINISTRIA E ARSIMIT, E
SHKENCËS DHE E
TEKNOLOGJISË

MINISTRY OF
EDUCATION, SCIENCE &
TECHNOLOGY

MINISTARSTVO ZA
OBRAZOVANJE, NAUKU I
TEHNOLOGIJU

Kabineti i Ministrit

Office of the Minister

Kabinet Ministra

ADMINISTRATIVNO UPUTSTVO

Primjena plana i programa za peti razred

BROJ: MONT 6 / 2006

DATUM: 20. 01. 2006.

Na osnovu člana 1.3., tačka c), Pravilnika UNMIK-a br. 2001/19 o Izvršnim Organima Privremenih samoupravnih institucija Kosova, član 6.1, paragraf (b) kao i člana 7.1. Zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju na Kosovu, Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije izdaje ovo Administrativno uputstvo:

Član 1.

Cilj

Cilj ovog Administrativnog uputstva je primjena Nastavnog plana i programa za peti razred, kao rezultat prestrukturiranja u osnovnom obrazovanju.

lan 2.

Plan i program

Nastavni plan i program za peti razred priložen je ovom Administrativnom uputstvu.

lan 3.

Primjena

- 3.1. Nastavni plan i program za peti razred primjenjuje se od školske 2007/2008. godine.
- 3.2. Primjenom Plana i programa za peti razred stupaju van snage dosadašnji planovi i programi za peti razred osnovne škole.

lan 4.

Stupanje na snagu

Ovo Administrativno Uputstvo stupa na snagu sa potpisom Ministra.

Agim Veliu, Ministar

SADRŽAJ

Administrativno uputstvo, 3

UPUTSTVO ZA PRIMJENU PLANA I PROGRAMA, 7

I Uvod, 7

II Ciljevi, 8

III Metodološka uputstva, 8

IV Vrednovanje, 10

V Izvori i nastavna sredstva, 13

VI Nastavni plan predmeta, 13

VII Izborna nastava, 14

BOSANSKI JEZIK, 19

ENGLESKI JEZIK, 43

MATEMATIKA, 69

OVJEK I PRIRODA , 81

GRA ANSKO VASPITANJE, 101

HISTORIJA, 115

MUZI KO VASPITANJE, 137

LIKOVNO VASPITANJE, 143

RU NI RAD, 157

TJELESNI ODGOJ I SPORT, 167

UPUTSTVA ZA PRIMJENU PLANA I PROGRAMA

I UVOD

Obrazovanje predstavlja vodeće područje djelovanja društvenog, političkog i ekonomskog razvoja Kosova.

Viziju za stvaranje jedne savremene škole po meunarodnim standardima započetu poslije završetka rata, Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT) realizuje preduzimajući i svestrane i praktične korake na svim poljima djelatnosti.

Na ovom putu od historijskog značaja za razvoj i napredak kosovskog društva, MONT teži da promjeni gledišta u procesu razvijanja ličnosti sa jasnom vizijom za njegovu budućnost i njegovo mjesto.

Ovo stvara potrebne preduslove za integraciju pojedinaca i kosovskog društva u političkim kretanjima, ekonomskom, intelektualnom, naučnom i tehnološkom razvoju, kao i socijalno-kulturnom razvoju razvijenih evropskih i svjetskih zemalja.

Razvoj nastavnog plana i programa zasniva se na osnovi jedne naučne procedure, kako po obliku, metodološkom pristupu, organizaciji i razvijanju predmetnog sadržaja, tako i po izlaganju rezultata znanja, nastavnih sredstava, metoda, tehnike i instrumenata ocjenjivanja.

Profesionalne radne grupe za izradu nastavnih planova i programa bile su stalno u toku najnovijeg razvoja u obrazovanju i u konsultaciji sa meunarodnim ekspertima. U ovom procesu razvoja planova i programa, koji je izrađen na dugoročnoj strategiji MONT-a, znatan doprinos dali su UNICEF, vlade i agencije nekih zemalja.

Posebna pažnja posvećena je njegovanju pozitivnog stava prema učenju, stimulaciji učenika da se angažuju na opravdan način u ispunjavanju školskih zahtjeva, razvoju vještina iz svakodnevnog života, uvijek imajući u vidu karakteristike fizičkog i psihičkog razvoja ovog uzrasta.

Realizacija ciljeva ovog plana i programa zavisiće od posvećenog rada nastavnika, kojima se ovaj plan i program i posvećuje. Da bismo

olakšali primjenu ovog Nastavnog plana i programa, Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije organizovane, s vremena na vrijeme, predavanja sa nastavnicima koji će biti vođeni od eksperata odgovarajućih oblasti sa dodatnim uputstvima ovoga Plana i programa.

II CILJEVI

Nastavni plan i program za peti razred ima za cilj:

- nastavak izgrađivanja duhovnih vrijednosti učenika, konsolidaciju znanja, izdizanje, orijentisanje obdarenosti i sposobnosti za građenje njihove budućnosti;
- podsticanje učenika za preduzimanje inicijativa nezavisnog djelovanja u porodici i okruženju i šire, poštovanje osnovna pravila ponašanja u grupi.

Radne grupe za izradu planova i programa, u skladu sa sadržajem, izabrale su opšte objektivne i specifične zadatke za ostvarivanje navedenih ciljeva kojima su jasno određeni očekivani rezultati na kraju trećeg razreda.

III METODOLOŠKA UPUTSTVA

Izbor nastavnih metoda je u kompetenciji nastavnika nastavnog predmeta. Izbor se vrši zavisno od potreba i zahtjeva učenika, sadržajnih specifičnosti, nastavnih tema, sa didaktičkom osnovom, nivoom formiranja učenika i dr.

Metode i tehnike rada sa učenicima treba kombinovati, kako bi bile što raznovrsnije, u smislu pospješivanja dinamike nastave, razbijanja monotonije i motivisanja učenika.

Metode i tehnike nastave su toliko raznolike, koliko i metode i tehnike učenja. Nastavnik može primijeniti tehnike i različite kombinovane nastavne metode radi postizanja što boljih rezultata u procesu nastave.

Imaju i u vidu cilj za što kvalitetnijom nastavom sugerišu se neke tehnike i metode:

- izlaganje i pojašnjenje;
- usmeno izražavanje;
- pismeno izražavanje;
- učenje kroz rješavanje problema;
- diskusija (debata);
- rad u grupama;
- predstavljanje i interpretacija;
- tehnike kritičkog mišljenja;
- idejna inspirativnost (brainstorming);
- samostalno istraživanje.

Za određene teme koje karakteriše dovoljan broj informacija može se primijeniti i interaktivna nastava kombinovana sa praktičnim aktivnostima.

Za određene nastavne teme može se uspješno izvoditi nastava u prirodi, različite studijske ekskurzije, posjete raznim organizacijama i dr.

U svim slučajevima primjene naznačenih nastavnih metoda i tehnika, potrebno je koristiti odgovarajuća didaktička nastavna sredstva i pomagala, bez kojih se ne mogu postići očekivani rezultati..

IV VREDNOVANJE

Vrednovanje (ocjenjivanje) je proces sistematskog prikupljanja, analize i interpretacije informacija u cilju određivanja stepena do kojeg je učenik savladao nastavne objekte. Ono treba da se zasniva na objektivima znanja (očekivanim rezultatima) određenog nastavnog programa i određenog nivoa.

Ovaj proces se zasniva na nekim osnovnim principima, kao što su:

- određivanje cilja i prednosti u procesu vrednovanja;
- primjena odgovarajućih instrumenata mjerenja u skladu sa ciljem kako bi se mjerilo ono što se želi izmjeriti;
- obezbjeđenje kvalitetnih informacija o postignutom rezultatu učenika putem kontinuiranog mjerenja i vrednovanja.

IV 1. Instrumenti vrednovanja

Predmetni nastavnici i škole treba da biraju i primjenjuju dovoljan broj instrumenata i sredstava za mjerenje i vrednovanje, kao što su:

- posmatranje;
- upitnik (samovrednovanje);
- pismeni izvještaj o jednom praktičnom radu ili istraživanju;
- usmeno izražavanje;
- pismeno izražavanje;
- kontrolni listići (koriste se za manevarske vještine snalažljivosti);
- dosije ili portfolio (samovrednovanje);
- test na bazi kriterijuma i objektivna;
- test dostignutosti zasnovan na osnovu pitanja (zahtjeva):
 - odgovor sa više alternativa,
 - kratki i otvoreni odgovor,
 - izabrani otvoreni odgovor i dr.,

kao i svaki drugi instrument koji nastavnik smatra potrebnim.

Svaka škola postavlja standarde ili kriterijume pomoću kojih se utvrđuje stepen postignutosti na kraju nastavnog procesa za peti razred.

IV 2. Stepen usvojenosti gradiva

Na kraju nastavne godine svaki učenik treba da dostigne jedan od stepena usvojenosti nastavnog gradiva:

- Odličan (stepen najviše usvojenosti);
- Vrlo dobar (stepen više usvojenosti);
- Dobar (stepen srednje usvojenosti);
- Dovoljan (stepen dovoljne usvojenosti) i
- Nedovoljan (stepen nedovoljne usvojenosti).

Dostignuti stepen usvojenosti nastavnog gradiva direktno zavisi od standarda (v. tabelu) koji se baziraju na:

Opšti objektivi	Najviša usvojenost 90%	Visoka usvojenost 80%	Srednja usvojenost 60%	Dovoljna usvojenost 40%	Nedovoljna usvojenost
<i>Poznavanje predmeta</i>	Najveće sposobnosti u poznavanju i primjeni znanja predmeta u obilnim situacijama.	Visoke sposobnosti u poznavanju i primjeni znanja predmeta u obilnim situacijama.	Srednje sposobnosti poznavanja i primjene znanja predmeta u obilnim situacijama.	Dovoljne, sposobnosti u poznavanja i primjene znanja predmeta u obilnim situacijama.	Nedovoljne sposobnosti poznavanja i primjene znanja predmeta u obilnim situacijama.
<i>Razumijevanje naučnih procesa</i>	Najviše sposobnosti razumijevanja i primjene činjenica, načela i odnosa uzrok-posljedica. Prikupljanje i organizacija informacija i jednostavno rasuđivanje.	Više sposobnosti razumijevanja i primjene činjenica, načela i odnosa uzrok-posljedica. Prikupljanje i organizacija informacija i jednostavno rasuđivanje.	Srednje sposobnosti razumijevanja i primjene činjenica, načela i odnosa uzrok-posljedica. Prikupljanje i organizacija informacija i jednostavno rasuđivanje.	Dovoljne, ograničene sposobnosti razumijevanja zadataka i naučnih procesa.	Nedovoljne sposobnosti razumijevanja zadataka i naučnih procesa.
<i>Kritičko mišljenje</i>	Visoke sposobnosti kritičkog mišljenja u složenim situacijama, kao: poznavanje relevantnih informacija, rješavanje problema, primjenjuju i objašnjiva načela i iskustva.	Sposobnosti kritičkog mišljenja u složenim situacijama, kao: poznavanje relevantnih informacija, rješavanje problema, primjenjuju i objašnjiva načela i iskustva.	Ograničene sposobnosti kritičkog mišljenja u složenim situacijama, kao: poznavanje relevantnih informacija, rješavanje problema, primjenjuju i objašnjiva načela i iskustva.		
<i>Manevarske vještine</i>	Stepeni zadovoljavaju i stepen sposobnosti manevarskih vještina.			Niži stepen usvojenih sposobnosti (nekih) manevarskih vještina.	

V IZVORI I NASTAVNA SREDSTVA

Radi uspješne i efektivne realizacije nastave i učenja, ovog Nastavnog plana i programa, nastavnici i učenci treba da koriste različite izvore i sredstva informisanja.

Do sada je glavni izvor informisanja bio školski udžbenik određenog predmeta. Ukoliko nedostaje neki određeni udžbenik za odgovarajući i nastavni predmet, nastavnici i učenci imaju mogućnosti da koriste različite udžbenike iz prethodnih i tekućih razreda, kao i druge dopunske materijale u cilju obezbjeđivanja znanja i iskustava koja imaju naučno podlogu.

Pored raznih školskih udžbenika sugerišemo da se koriste i drugi informativni materijali:

- priručnici, atlasi i brošure;
- novine, stručni i naučni časopisi;
- fotografije, poster, proglašaji, šeme, dijagrami, karte, tabele;
- modeli, crteži, makete;
- fotoslajdovi, filmovi, videokasete;
- računarski programi, internet, CD i dr.

U nadležnosti je nastavnika da, zavisno od datih uslova u kojima škola radi, nalazi izvore informacija i pomoćna nastavna sredstva, vodeći računa o ravnoteži usmenih, vizuelnih, auditivnih i audiovizuelnih podataka sa posebnim naglaskom na ono što je suštinsko za učenje.

Ova sloboda izbora nastavnih izvora treba da pripada i učenicima.

VI. NASTAVNI PLAN PREDMETA

Br.	Nastavni predmeti	Godišnji fond asova	Postotak
1.	Bosanski jezik i književnost	185	21.15%
2.	Engleski jezik	74	8.69%
3.	Matematika	185	21.15%
4.	svjetlost i priroda	74	8.69%

5.	Gra ansko vaspitanje	74	8.69%
6.	Historija	74	8.69%
7..	Muzi ko vaspitanje	37	4.34%
8.	Likovno vaspitanje	37	4.34%
9.	Ru ni rad	37	4.34%
10.	Tjelesni odgoj i sport	74	8.69%
11.	Izborna nastava može se organizovati iz predmeta ili novih kurseva (npr. gra ansko vaspitanje, etika, zdravstveni kursevi, prava i sloboda ovjeka, obrazovanje za preduzetnike, TIK, zaštita životne sredine ili drugo što je privla no za u enike i od interesa za zajednicu.	74	8.69%
	Ukupno	851	100.0

VII. IZBORNA NASTAVA

Izbornu nastavu u enici biraju po želji, prinu enosti, potrebama ili interesima. Predmet, kurs ili djelatnost za izbornu nastavu može se sugerisati od Ministarstva obrazovanja, nauke i tehnologije ili na osnovu zahtjeva u enika, roditelja, nastavnika ili drugih zainteresovanih faktora iz zajednice. Posebno bi bilo poželjno da konkurišu nezaposleni nastavnici sa kompletnim projektom (predmet, kurs ili djelatnost i plan, program, tekst i na in realizacije).

Izborna nastava može se organizovati iz:

Predmeta ili novih kurseva (npr. gra ansko vaspitanje, etika, kurs iz zdravstva, prava i sloboda ovjeka, obrazovanje za preduzetnike, tehnologija informisanja i komunikacije, zaštita životne sredine ili bilo šta drugo što je privla no za u enike i od interesa za sredinu).

Predmet, kurs ili djelatnost za izbornu nastavu treba da traje ne manje od tri mjeseca.

Za predmet, kurs ili djelatnost treba da se izjasne najmanje 15 (petnaest) u enika (ako razred ima više od jednog odjeljenja), a ukoliko razred ima samo jedno odjeljenje, onda je potrebno da se za predmet,

kurs ili djelatnost izjasni polovina odjeljenja na na in kako bi se mogla organizovati izborna nastava.

Za izbornu nastavu, na osnovu zahtjeva zainteresovanih, odlu uju stru ni organi škole u saradnji sa Regionalnom kancelarijom za obrazovanje prije po etka školske godine. Za na in izjašnjavanja u enika, roditelja ili drugih zainteresovanih, kao i vrijeme kada e oni ovo obaviti, odlu uju organi škole, ali svakako itava procedura treba da se završi prije po etka školske godine.

Planove i programe za izbornu nastavu izra uje škola u saradnji sa Regionalnom kancelarijom za obrazovanje i sa stru njacima odgovaraju ih oblasti iz zajednice (ako ima takvih).

Izborna nastava, kada se prihvati od stru nih organa škole, ima status redovne nastave, sa jedinom iznimkom da e se izborna nastava vrednovati (ocjenjivati) opisnom ocjenom (ne negativnom).

BOSANSKI JEZIK

BOSANSKI JEZIK

(5 asova nedjeljno - 185 asova godišnje)

UVOD

U enje maternjeg jezika ima poseban značaj, jer se putem jezika ostvaruju i prenose osnovna značenja i poruke, u njemu je ključ razumijevanja samoga sebe i svijeta. Maternji jezik pruža osnovne mogućnosti međusobnog sporazumijevanja i komunikacije. Zadatak ovog predmeta je da razvija i usavršava govornu kulturu i pismenost, odnosno da osposobljava učenike za jasnost, logičku povezanost i sažetost misli i sadržaja u govoru i pisanju standardnim književnim jezikom i pravopisom.

Bosanski jezik nije samo nastavni predmet, već i nastavni jezik. Stoga, svaki nastavni predmet mora biti dobro i precizno jezički oblikovan, jer je u svojoj oblasti odgovoran za učenikovo jezičko formiranje. Od znanja bosanskog jezika zavisi i kvalitet znanja u svakoj nastavnoj oblasti.

Nastava maternjeg jezika po važnosti daleko prevazilazi granice samoga predmeta, ali osnovna uloga ostaje - trajno i precizno razvijanje učenikovog ličnog govora i njegova dobra i upotrebljiva primjena.

Jezičke vještine – *slušanje i govor, čitanje i pisanje* – podjednako su značajne. Zato se podrazumijeva da će se one preplitati u nastavnim procesima u kojima je težište na samo jednoj od njih : učenju jedne pomoći i razvoj drugih.

Krajnji cilj nastave jezika je opismenjavanje u smislu što boljeg i praktičnijeg stvaralačkog ovladavanja sve četiri aktivnosti, kao i upoznavanja jezičke strukture.

U razvoju jezičke kulture književnost ima ključnu ulogu. Književna djela pokazuju mogućnosti jezika, pružaju uzor i ideje za jezičku produkciju i podstiču emocionalni, intelektualni, socijalni i moralni razvoj pojedinca. Kroz nastavu književnosti učenici upoznaju umjetničke

tekstove, uključujući se u kulturne, etičke, duhovne i druge funkcije umjetnosti rije i kao jedne od najuniverzalnijih civilizacijskih tekovina.

Između ostalog, osposobljava učenike za samoobrazovanje, razvijanje stvaralačke mašte i podsticanje za samostalan rad.

CILJ

Cilj nastave maternjeg jezika jeste dalji razvoj jezičkih i komunikativnih kompetencija proširivanjem znanja o jeziku, književnosti i kulturi, kao i podsticanje upotrebe stečenih znanja i umjenja za razvijanje individualnih potencijala, ličnih izraza i socijalnih sposobnosti.

OPŠTI OBJEKTIVI

učenik razvija jezičke sposobnosti da komunicira u najčešćim formama diskursa društvene zajednice u kojoj se odnosi jezik govori;

učenik stiče pozitivno mišljenje o ulozi i značaju bosanskog jezika kao njegovog maternjeg jezika, ali i saznaje da se na Kosovu govore i drugi jezici;

učenik podstiče razvoj mišljenja i ovladava sopstvenim misaonim procesima;

učenik stvara kritički stav prema stvarnosti;

učenik bogati maštu i razvija kreativnost ličnih izraza.

učenik razvija svijest o sopstvenoj kulturi i tradiciji, kao i o postojanju drugih kultura prema kojima izražava toleranciju i poštovanje;

POSEBNI OBJEKTIVI

učenik koristi receptivne jezičke vještine (slušanje, čitanje) u različitim komunikativnim situacijama;

učenik koristi vještine jezičke produkcije (govorenje, pisanje) u različitim komunikativnim situacijama;

- u enik uo ava, interpretira i produbljuje umjetni ke tekstove;
- u enik sti e osnovne jezi ke pojmove kroz re enicu koju raš lanjuje i razvija mogu nost logi kog mišljenja;
- u enik ita i razumije tekstove iz nacionalne i opšte književnosti i kulturne baštine;
- u enik prepoznaje vrijednosti književnih djela i razvija sopstveni itala ki ukus;
- u enik posjeduje funkcionalna znanja o jeziku, jezi koj strukturi, funkcijama i normi;
- u enik piše neliterarne, poluliterarne i literarne tekstove;
- u enik razvija sposobnost gledanja, razumijevanja i vrednovanja drame;
- u enik se upoznaje sa osnovnim pojmovima iz filmske umjetnosti;
- u enik prati i koristi medijske tekstove koji odgovaraju njegovom uzrastu;
- u enik tuma i medijske stavove i zauzima stav o njima;

PLANIRANI SADRŽAJI

Struktura programskih sadržaja

<i>Kategorije</i>	<i>Broj asova</i>	<i>%</i>
<i>JEZIK</i>	<i>65</i>	<i>35.20</i>
<i>KNJIŽEVNOST</i>	<i>65</i>	<i>35.20</i>
<i>KULTURA IZRAŽAVANJA</i>	<i>45</i>	<i>24.30</i>
<i>MEDIJSKA KULTURA</i>	<i>10</i>	<i>5.30</i>
<i>Svega</i>		<i>100</i>

1. JEZIK

(oko 65 asova)

1.1. U enici sti u osnovne jezi ke pojmove (prije svega kroz njihovu upotrebu).

1.1. Analizom re enice u enici upoznaju slijede e jezi ke pojmove i izraze:

- shvataju da je re enica osnovno sredstvo sporazumijevanja (komunikacije),
- razlikuju osnovne djelove re enice (subjekat, predikat, objekat, glagolske dodatke),
- razlikuju samoglasnike i suglasnike; saznaju ulogu govornih organa u formiranju glasova,

1.2 U enici upoznaju osnovne vrste rije i, a naro ito :

- zna enje, oblik i funkciju rije i,
- tvorbu rije i – osnovne informacije o tvorbi rije i izvo enjem (derivacijom),
- pojam promjenljivosti i nepromjenljivosti rije i,
- rije u književnom i neknjiževnom jeziku,
- jednozna nost i višezna nost rije i (rije u osnovnom i prenesenom zna enju),
- samostalne i nesamostalne rije i.

1.3. U enici saznaju osnovna zna enja kao: rod, broj i vrste imenica: zbirne, gradivne.

1.4. Uo avaju i prepoznaju li ne zamjenice (rod i broj).

1.5. U enici razlikuju prisvojne, opisne i gradivne pridjeve .

1.6. U enici se upoznaju sa :

- osnovnim zna enjem glagola,
- službom glagola u re enici,

- osnovnim glagolskim oblicima (sadašnje, budu e i prošlo vrijeme).

1.7. Upravni i neupravni govor – prva varijanta i uo avanje na ina na koji se obilježava.

1.2. Vježbaju teža mjesta u pravopisu na primjer :

- veliko po etno slovo u pisanju naziva organizacija i njihovih tijela, naseljenih mjesta, država, kontinenta (svaka rije velikim slovom osim veznika) i geografskih pojmova - okeana, mora, jezera, planina, ostrva, polja (samo prva po etna rije velikim slovom), naslove knjiga, asopisa, filmova,
- pišu pridjeve izvedene od imenica u ijoj se osnovi nalazi j (armijski, hemijski),
- pišu prisvojne pridjeve izvedene od vlastitih imenica sa nastavcima na: -ski, -ški, - ki, -ov, -ev, - in),
- pišu rje cu *naj* u superlativu, naro ito sa udvojenim suglasnikom j (najja i, najjednostavniji),
- upotrebljavaju pravopisne znakove: ta ku, nekoliko ta aka, dvota ku, upitnik, uzvi nik, zarez,
- pišu zamjenice *Vi* i *Vaš* u li nom obra anju.

1.3. U enici upoznaju ulogu i zna aj bosanskog jezika i njegovo jezi ko okruženje

- razgovaraju o bosanskom književnom (standardnom jeziku), kao i o narodnom jeziku,
- saznaju koji se još jezici govore na Kosovu,
- navode razlike koje postoje u govoru koji koriste kod ku e od jezika koji slušaju na radiju i drugim medijima,
- u enici koji govore neko drugo narje je predstavljaju ga svojim drugovima u razredu, zajedni ki uo avaju sli nosti i razlike, a posebno se interesuju za govore Župe i Gore.

U toku školske godine obavezno uraditi dva zadatka objektivnog tipa iz gramatike i dva pravopisna diktata.

2. KNJIŽEVNOST

(oko 65 asova)

2.1. U enici razvijaju sposobnost čitanja, razumijevanja i vrednovanja umjetničkih tekstova

Prijedlog tekstova za ostvarenje ciljeva :

1. Ahmet Hromadžić : *Priča o rugalici*
2. Edmondo de Amicis: *Škola*
3. Narodna pjesma: *Puška i puška*
4. Rizo Džafić : *Strah*
5. Vefik Hadžismajlović : *Čaci pješaci*
6. Aleksa Šantić : *Neretva*
7. Žan Lafonten: *Opklada šta je najbolje*
8. Narodna pripovijetka: *U čara Trojana kozije uši*
9. Narodna priča: *Nasrudin hodža i kadija*
10. Goranska narodna pjesma: *Vrbice, vrba zelena*
11. Salih Alić : *Golub*
12. Bajram Ibrahim: *Prizren*
13. Hamid Isljami: *Paket za djecu*
14. Goranska narodna priča: *Vuk i lisica*
15. Ivan Cankar: *Desetica*
16. Romska narodna pjesma: *Uspavanka*
17. Narodna priča iz Župe: *Muke o sebi (Kažuanje)*
18. Advan Hozić : *Šapta*
19. Goranska narodna pjesma: *Digni me, nano, rano porano*
20. Vlado Dijak: *Selma*
21. Faiz Softić : *Subota*
22. Bajka naroda istočne Afrike: *Nžeri*
23. Kemal Mahmutefendić : *Sve moje cipele*
24. Branko Ćopić : *U kraju*
25. Fahreta Bajšinić: *Najljepše je uvijek tamo*
26. Albanska narodna priča: *Jare sa velikim ušima*
27. Tevfik Fikret: *Ribari*
28. Nikola Šop: *Bakine naočari*
29. Nasiha Kapidžić -Hadžić : *Vrba*
30. Alija Musić : *Buldožer pred jabukom*
31. Narodna pripovijetka: *Uvijek i žena*
32. Leopold Staff: *Majka*
33. Kosta Racin: *Lenka*

34. Husein Dervišević : *Prodavac osmeha*
35. Mark Tven : *Moler(Bojadžija)*
36. Rifat Kukaj: *Kosovo*
37. Hans Kristijan Andersen: *Kamilica*
38. Rahman Dedaj: *Duga*
39. Johan V. Gete: *Šumsko cvijeće*
40. Bajka Maja i Asteka: *Patuljkova kuća*
41. Arapska narodna pripovijetka: *Pogodba je pogodba*

2.2. Domaća lektira

1. Mato Lovrak: *Vlak u snijegu*
2. Bisera Alikadi : *Pjesme*
3. Nusret Idrizović : *Mrav i aždaha*
4. ••••• *Narodne pjesme iz Gore i Župe*
5. Božana Njemcova: *Zlatokosa djevojka*
6. Rizo Džafi : *Tajne beskrajne*
7. Rifat Kukaj: *Pripovijetke*
8. Alija Musić : *Poljana kod šeste vodenice*
9. Vidoe Podgorec. *Bijelo ciganke (prvi dio)*
10. Ramadan Redžepčević: *ekmedže*
11. Džonatan Svift: *Guliverova putovanja*
12. Mirsad Bećirbašić : *Kako ja želim, kako ja hoću*

Obraditi osam djela u toku školske godine. Uenicima preporučiti da i ostala djela samostalno pročitaju.

2.3. Uenicisvajaju i interpretiraju umjetničke tekstove

2.3.1. Književni rodovi i vrste

2.3.2. Lirsko djelo

- uenicise osposobljavaju da iskažu emocionalni doživljaj pjesme, da odrede osnovna osjećanja, motive, prepoznaju pjesničke slike,
- uoavaju vizuelne i zvukovne elemente, njihovu ulogu i povezanost sa osnovnim ugođajem (atmosferom),

- upoznaju vrste stihova (prema broju slogova),
- rimovanje - podudaranje slogova na kraju retka; vezani i slobodni stih,
- razlikuju ritam pjesme (brz, spor, umjeren...) kao i usklađenost osnovnog osjećanja i ritma pjesme,
- upoznaju osobine pjesničkog jezika (slikovitost, emocionalnost, muzikalnost),
- uoče različitosti i razlike između narodne i umjetničke poezije i upoznaju se sa osnovnim vrstama lirskih pjesama (pjesme o radu, rodoljubive, opisne),
- upoznaju stilská sredstva: epitet, poređenje, onomatopeju, hiperbolu, personifikaciju.

2.3.3. *Epsko djelo*

- učenici doživljavaju pripovijedna djela i uoče temu (životne pojave - predmet pripovijetke u djelu) i ideju (stav prema toj pojavi),
- uoče razlike između fabule i sadržaja,
- upoznaju kompoziciju radnje : uvod, početak radnje, zaplet, vrhunac i rasplet,
- razlikuju pripovijedanje u prvom i trećem licu,
- razlikuju hronološki i retrospektivni red kazivanja ,
- upoznaju pojam komičnog i tragičnog u epskom djelu,
- shvataju funkciju opisa (opis ličnosti, enterijera, eksterijera, atmosfere, situacije),
- određuju glavne i sporedne ličnosti u djelu kao i njihove postupke, dijaloge, stavove,.
- razlikuju epsko djelo u stihu i u prozi.
- upoznaju pojam epske narodne pjesme, narodne pripovijetke, basne, anegdote, kao i pojam umjetničke pripovijetke, crtice i romana.

2.2.4. Dramsko djelo

- u enici saznaju da je dijalog pokreta radnje,
- upoznaju se sa tokom radnje u dramskom djelu i povezuju je sa kompozicijom epskog djela,
- vrše dramtizaciju epskog teksta.

3. KULTURA IZRAŽAVANJA (oko 45 asova)

3.1. Pri anje

- prepri avanje po samostalnom planu (uvod, zaplet, vrhunac, rasplet),
- pri anje stvarnog doživljaja u 1.licu,
- pri anje doga aja u 3.licu.
- pri anje izmišljenog doga aja na osnovu date teme – po samostalnom planu sa injenom uz konsultaciju sa nastavnikom.

3.2. Opisivanje

- posmatranje,
- uo avanje karakteristi nih pojedinosti (seoski i gradski pejzaž; proljetnji, ljetnji, jesenji i zimski pejzaž),
- redoslijed opisa,
- pravljenje plana opisa (kao uzorke koristiti opise likova iz odre enih književnih tekstova),
- opis enterijera (dje ija soba, u ionica, školski hol, biblioteka, kuhinja),
- opis eksterijera (školsko dvorište, ulica, grad, selo, baš a, put od ku e do škole, pijaca, igralište).

3.3. Razgovor

- spontani, telefonski, polemika, recitovanje,
- dijalozi i monolozi,
- dramtizacija epskog teksta.

3.4. Slušanje

- razvijanje kulture slušanja,
- slušanje književno-umjetničkih, informativnih i novinskih tekstova.

Godišnje uraditi osam domaćih pismenih zadataka i analizirati ih na času.

četiri školska pismena zadatka (jedan čas za izradu i dva časa za ispravak zadatka).

4. MEDIJSKA KULTURA (oko 10 časova)

- 4.1.** Učenicima u osnovna znanja o filmskoj umjetnosti i razgovaraju o gledanim filmovima, a posebno o tome :
- šta je film i filmsko stvaralaštvo,
 - otkriće i razvoj filma,
 - crno- bijeli film, film u boji, igrani film,
- 4.2.** Učenicima razvijaju sposobnost za doživljavanje i vrednovanje pozorišne predstave. Osim toga upoznaju :
- šta je pozorište i šta se dešava na pozornici i iza nje,
 - koja je uloga režisera i glumaca,
- 4.3.** U školskoj biblioteci učenicima naučite :
- raspored knjiga ,
 - kako pronaći željenu knjigu (katalog),
 - najvažnije podatke o knjizi.
 - da razlikuju školsku i gradsku biblioteku,
 - kako voditi bilješke o pročitanoj knjizi.
- 4.4.** Učenicima se upućuju na praćenje dnevnih novina i časopisa. Posebno se upoznaju se pojmom izvještavanja, a naročito:
- vijest (stvarna ili izmišljena),
 - pitanja na koja se traži odgovor u vijestima: ko, šta, kada, gdje, kako i zašto

Kategorije	Potkategorije	O ekivani rezultati
Jezi ka recepcija	Slušanje	Po završetku V razreda u enik: prati i razumije tekstove razli itih vrsta (izlaganja, saopštenja, obavejstenja, književne tekstove) na standardnom jeziku, prikupljaju i informacije i bogate i rje nik razlikuje standardni jezik od nestandardnih varijeteta prepoznaje i razumije implicitno u govoru
	itanje	ita razli ite vrste tekstova u razli ite svrhe (prikupljanje informacija, boga enje znanja i rje nika, razvijanje iskustva i mašte) koriste i odgovaraju e strategije itanja koristi podatke iz teksta u procesu zaklju ivanja otkriva zna enja nepoznatih rije i na osnovu konteksta i/ili pomo u rje nika
Jezi ka produkcija	Govor	jasno izražava misli, ideje, osje anja, stavove i maštu, koriste i strategije za organizaciju govora i prilago avaju i jezi ki izraz temi i komunikativnoj situaciji koristi razli ite forme usmenog diskursa – deskripcija, naracija napamet govori kra e tekstove (recituje, govori po ulogama)
	Pisanje	umije jasno i koherentno da izrazi misli, ideje, osje anja, stavove i maštu, koriste i razli ite strategije pisanja piše tekstove razli itih formi i namjena, poštuju i pravopis

		<p>oslanja se na različite izvore informacija, kao i na sopstvena znanja i iskustva prilikom pisanja</p> <p>navodi/citira izvore informacija</p> <p>pregleda i rediguje sopstveni tekst</p> <p>koristi nelinearne elemente teksta (npr. ilustracija, tabela, jednostavan dijagram) da bi tekst uinio jasnijim za čitaoca</p>
Interakcija		<p>umije da započne, podrži, vodi i okonča razgovor držeci se teme i koristeći jezička sredstva primjerena komunikativnoj situaciji</p> <p>uvažava sagovornika, prepoznaje, razumije i poštuje specifičnosti drugog i drugih</p> <p>daje svoj doprinos u diskusiji iznoseći relevantne argumente</p> <p>koristi različite forme pisane komunikacije</p>
Medijacija		<p>prepričava, sažima i rezimira sadržaj interakcije/teksta</p> <p>izdvaja ključne riječi iz teksta</p>
Interpretacija /interakcija sa tekstom/		<p>razumije i može da objasni kako se razvijaju radnja, kompozicija i motivi</p> <p>razumije figurativnu upotrebu jezika u književnom i neknjiževnom tekstu</p> <p>razumije i može da objasni razliku između autora i lika, pjesnika i lirskog subjekta</p> <p>prepoznaje različite uglove gledanja, mišljenja i stavove u tekstu</p> <p>zauzima stav o tekstu i obrazlaže ga pozivajući se na sam tekst, kao i na druga iskustva i znanja</p>

Znanja o jeziku		<p>prepoznaje i razlikuje vrste rije i prepoznaje i razlikuje tipične rečenične konstituente poznaje tipične morfološke paradigme (flektivne i derivacione) posjeduje aktivan i pasivan rječnik koji odgovara njegovom uzrastu prepoznaje i razlikuje proste i složene glagolske oblike zna ulogu pramena glagola jesam, biti i htjeti pronalazi i ispravlja pravopisne greške u tekstu (pisanje rječnice, pisanje suglasnika h i j, izgovor i pisanje riječi u kojima su izvršene glasovne promjene)</p>
Znanja o književnosti		<p>razlikuje tri osnovna književna roda (lirika, epika, drama) razlikuje osnovne epske vrste (roman, pripovijetka, basna, bajka, epska pjesma), lirske vrste (opisna, pjesma o radu, rodoljubiva pjesma, itd.), neke dramske vrste (komedija, drama za djecu, radio-drama, itd.) razlikuje narodnu (usmenu) i autorsku (pisanu) književnost prepoznaje osnovna stilska sredstva</p>
Medijska pismenost		<p>selektivno koristi medije za informisanje, obrazovanje i zabavu izražava i obrazlaže stav o medijskim sadržajima iz domena svog interesovanja izražava stavove, ideje, sopstvena iskustva i maštu kroz grupno i samostalno oblikovanje jednostavnijih medijskih tekstova razlikuje dokumentarni od igranog filma prepoznaje osnovna izražajna sredstva filmske i pozorišne umjetnosti</p>

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Nastava bosanskog jezika i književnosti može se uspješno realizovati upotrebom (primjenom) više nastavnih metoda u procesu obrazovanja. Radna praksa je pokazala da su dobri rezultati i dostignu a postizani primjenom razli itih nastavnih metoda, gdje svaka ima svoju specifi nu funkciju i kreativnu vrijednost.

Tokom nastavnog procesa u enicima treba prezentirati one sadržajne jezi ko-literarne vrijednosti koje e im biti potrebne za dalje nivoe školovanja, za sticanje opšte kulture i znanja u životu.

Kao posebna metodološka aktivnost nastavnika je da u enike motiviše da sami rasu uju i donose zaklju ke pri obradi nastavnih jedinica u kontekstu širih programskih sadržaja.

Nastavnik treba da upozna i uvažava pedagoško-psihološke sposobnosti u enika i da u radnom procesu upotrebljava odgovaraju e didakti ko-metodi ke principe. Osobito je zna ajna **didakti ka formula** da je **u enik uvijek u centru obrazovno-radne kreacije**, koju nastavnici i ostali pedagoški radnici uspostavljaju primjenjuju i afirmisane metodološke standarde. Tok jezi ko-literarne didakti ke komunikacije treba da ima metodi ki smjer: **nastavnik – tekst – u enik** ili **u enik – tekst – nastavnik**. U metodi ko-kreativnom kontekstu je i individualna komunikacija: **u enik – tekst**. Tako e je produktivna i posredna i neposredna komunikacija: **izvor, prenosilac, kanal, primalac – cilj**.

Sem opštih metoda, savremena nastava jezika i književnosti ima i svoje posebne metode. Od mnogih metoda koje se mogu primjenjivati u nastavi bosanskog jezika i književnosti, primjenljive su sljede e:

- **metoda itanja i rada na tekstu (tekst metoda);**
- **metoda razgovora (dijaloška);**
- **metoda izlaganja i objašnjavanja (monološka);**
- **metoda prakti nog rada** (metoda nau nog istraživanja: oblast jezika // dijalektologija, prozodijskih osobina lokalnih govora, sakupljanje raznih oblika usmene književnosti, rad na sredstvima medijske tehnologije – spiker, reporter, urednik, lektor, koreograf, glumac, recitator, organizator kulturnih sve anosti);
- **metoda interaktivnog u enja** (simultani kompjuterski CD-programi, internet, auditivna i vizuelna tehnologija, film, pozorište);

- **metoda individualnog rada u enika** (u enje, istraživanje, prezentiranje individualne poetsko-jezičke kreacije);
- **metoda rada u grupama** (u enje, timsko istraživanje, timsko prezentiranje istraživanih rezultata, kultura diskusije i dijaloga);
- **kombinovana metoda** (itanje teksta, razgovor o tekstu, objašnjenje i pokazivanje).

Resurs nastavnih metoda u savremenim pedagoško-obrazovnim standardima pruža mogućnosti za širi izbor i primjenu novijih i savremenijih metodoloških varijanata. U realizaciji operativnih sadržaja, nastavnik može primjenjivati najproduktivnije metode kojima se stvaraju uslovi za postizanje dostignutog i najvišeg stepena.

Oblici (forme) rada

Sem ovdje izloženih metoda, u nastavi bosanskog jezika i književnosti mogu se primjenjivati i razni oblici rada, kao što su:

- **individualni rad u enika** (formiranje navika za samostalni rad);
- **rad u grupama** (timski rad) i saradnja među grupama (rad na široj temi ili književno-jezičkom projektu);
- **rad u parovima i saradnja među parovima (tandem rad);**
- **rad sa svim učenicima** (itanje, slušanje, govor, pisanje);
- **diferencirani rad** (dopunski i dodatni);
- **specijalni rad sa učenicima posebnih potreba** (manja oštećenja vida, sluha, manje govorne smetnje);
- **medijske forme rada** (TV i radio spiker, konferencije, fotoreporter, izvještava -dopisnik, sportski izvještava, telefonski razgovor, itanje internet-tekstova);
- **u enje putem raznih igara** (kviz, recitali kao kolektivne igre, vještine glume kroz igru, imitacije i komične scenske sekvence, u enje na izletima – skupljanje bionimske leksike, sportske igre).

Svaka didaktička inovacija i inicijativa u nastavnom procesu su korisne, osvježavajuće i privlačne za učenike, koje nastavnik treba da upotrebi na kontinuitet i aktivnosti u učionici, školi i van škole – **da**

itaju, zapisuju, prikupljaju i sistematizuju leksiku, da opažaju i upoznaju sredinu u kojoj žive, da misle na nezavisan na in i da argumentovano afirmišu svoja mišljenja.

Poznati **didaktički principi** moraju biti cilj svakog oblika nastavne prakse i postizanja dostignu a predvi enih ovim planom i programom.

Radna i nastavna sredstva

Sem tradicionalnih nastavnih izvora (udžbenici iz oblasti jezika i književnosti, djela pisaca koja se obra uju ili njihovi fragmenti), u nastavi na bosanskom jeziku i književnosti, za uspješnu realizaciju programskih sadržaja, kao nastavno sredstvo primjenjuje se i druga odgovaraju a literatura (eseji, recenzije, bibliografski podaci, razni tipovi rje nika, antologije, razni književno-jezi ki asopisi, i dr.).

U enike treba navikavati da se služe odgovaraju im knjigama i literaturom u školskim bibliotekama i itaonicama, kao i u onim vanškolskim, gdje su im na raspolaganju razna literarno-jezi ka sredstva.

Kompjuteri, komunikatori (direktna veza **u enik – ure aj**), specijalni elektronski komunikativni ure aji, elektronske u ionice, invativna kombinacija grafoskopa i respondera, kao i sva druga (savremena) sredstva, kojima škola raspolaže, mogu se koristiti u nastavi bosanskog jezika i književnosti.

U okviru nastave bosanskog jezika i književnosti potrebno je formirati odgovaraju e nau no-literarne sekcije, kao što su: nau no-istraživa ka (oblast jezika, oblast usmene književnosti i drugih oblika književno-jezi kog folklor), literarna, dramska, recitatorska, novinarska, i sl.). Rad u ovim sekcijama u enicima pruža mogu nost da se koriste odgovaraju im sredstvima i da produbljuju i proširuju svoja znanja i vještine koje žele da ostvaruju u daljem životu (bavljenje glumom, režijom, žurnalistikom, medijskom komunikacijom, nau no-istraživa kim radom, pjesništvom, prevodilaštvom, menadžmentom u oblasti kulture, filmskom kulturom i tehnologijom).

Lektira, kao nastavno sredstvo, može se realizovati i proširivati na vannastavnom nivou, u okviru literarno-jezi kih i nau no-istraživa kih sekcija relevantnih za kvalitetno i kompletno izu avanje jezika i književnosti. Knjiga, kao lektira i pomo na literatura, primarno je nastavno sredstvo.

Preporu uje se da nastavnik upotrebljava više dinami kih sredstava koja omogu avaju razumijevanje i usvajanje nastavnih sadržaja.

Orijentacija za samostalni rad

Kroz sve oblike nastave u enike treba usmjeravati i osposobljavati za samostalan rad, koji se može odvijati u svim formama izvođenja nastave jezika i književnosti, primjenom različitih nastavnih metoda i upotrebom relevantnih nastavnih sredstava.

Samostalni rad u enika može se izvoditi u grupama, u parovima i individualno. Nastavnik će upotrijebiti onaj oblik koji je najproduktivniji u realizaciji određene nastavne jedinice. Razvijanje stalnih navika za temeljit samostalan rad jedan je od glavnih ciljeva obrazovno-vaspitnog procesa nastave bosanskog jezika i književnosti – za profesionalnu orijentaciju u enika, za razvijanje njihove imaginacije i radne kreativnosti, za razvijanje sposobnosti za planiranje i organizaciju rada, za uspješno rješavanje radnih zadataka, za razvijanje etičkih vrijednosti za samovrednovanje, kao i za sticanje kreativne radne sociokulture i postizanje dostignutog najvišeg stepena usvojenosti.

Nastavnik bosanskog jezika i književnosti, u okvirima realizacije nastavnih sadržaja, spontano i sukcesivno ostvaruje dinamičke standarde za samostalan rad u enika.

Usmjeravanje u enika za samostalan rad doprinosi razvoju svestrane učenikovosti.

VREDNOVANJE REZULTATA

Ciljevi vrednovanja

Vrednovanje napredovanja u enika u sticanju znanja važan je dio nastave bosanskog jezika i književnosti. Vrednovanje stepena uspjeha u enika podstiče njihovu kreativnost u procesu obrazovanja i afirmiše njihove etičke inicijative.

Pravilno vrednovanje uspjeha u enika u funkciji je dobre nastave i afirmacije demokratskih principa. Ono ima za cilj da kod učenika razvija smisao i volju za samoradnju i napredovanje, za proširivanje znanja i sticanje trajnih radnih navika u daljem procesu obrazovanja.

Tako će, cilj vrednovanja je u funkciji nastavnikovih saznanja o stepenu uspjeha u enika (koliko su učenici razumjeli i usvojili nastavne sadržaje, koliko su osposobljeni da u praksi primjenjuju stečena znanja, do kojeg stepena su formirali kritičko-kreativno mišljenje i misaone sposobnosti.

Cilj vrednovanja je i dijagnostifikacija stepena napredovanja u enika, prporuka nastavnicima da pravilno planiraju programske sadržaje, motivisanost u enika za kreativnu strategiju u enja i postizanje standarda dostignu a.

Vrste vrednovanja

Test u enikovih sposobnosti – na po etku školske godine;

Klasifikaciono vrednovanje (putem upitnika, kontrolnih listi a, dosijea, pisanih izvještaja i drugih instrumenata vrednovanja);

Dijagnosti ko vrednovanje – identifikacija poteško a sa kojima se suo avaju u enici i nastavnikovo posredovanje u njihovom prevazilaženju;

Vrednovanje (test) na bazi kriterijuma i ciljeva;

Spoljašnje vrednovanje – identifikacija pozitivnih i (ili) negativnih strana u enika, vrednovanje ste enog znanja i napredovanja u enika;

Formalno vrednovanje – omogu ava u enicima da sami identifikuju svoje pozitivne i negativne strane, kao i da se angažuju u popravljanju eventualnih negativnih strana;

Vrednovanje pismenosti u enika – na bazi pisanih i doma ih zadataka;

Vrednovanje usmeno-književne recepcije – slušanje, itanje;

Prakti no vrednovanje – na primjeru prakti nog rada, realizacije projekta, istraživanja na terenu;

Vrednovanje medijske informisanosti i stru nosti recepcije informacija i sadržaja medijske kulture.

Kriteriji vrednovanja

U toku vrednovanja nastavnik treba da ima u vidu sadržaje programa i dostignu a predvi ena programom.

Za pravino i uspješno vrednovanje u eni kih dostignu a potrebna je stru nost nastavnika, radna inicijativa, eti nost, instrumenti vrednovanja.

Osnovni elementi vrednovanja su:

- stepen shvatanja nastavnih sadržaja od strane u enika;
- stepen posjedovanja radnih vještina u enika tokom edukativnog procesa;

- stepen socijalne i etičke kulture u enika;
- stepen razvijenosti u enikovih sposobnosti;
- interesovanje u enika za sticanje znanja i za njihovo proširivanje;
- interesovanje u enika za samostalan rad;
- fleksibilno praćenje relevantne literature;
- ispoljavanje naučnih i literarno-jezičkih kreacija;
- individualna radna kultura u enika;
- stepen usvojenosti nastavnih sadržaja.

U enikova ličnost i njegovo znanje uvijek su **u centru ciljeva** obrazovnih (edukativnih) dostignuća.

Ono što u enik ne može da savlada ili ne razumije, nastavnik treba da mu pomogne i da mu omogući da probleme, koji eventualno mogu da nastanu, samoinicijativno rješava.

Instrumenti vrednovanja

Pri svakom vrednovanju, nastavnici i škola koriste se različitim sredstvima i instrumentima vrednovanja. Za pravilno i uspješno vrednovanje nastavnici treba da izaberu i primjenjuju odgovarajuće instrumente i sredstva mjerenja, kao što su:

- kontinuirano posmatranje (praćenje) rada u enika;
- forme pismenog i usmenog izražavanja u enika;
- samovrednovanje u enika na primjerima (ili projektima) samostalnog rada;
- upitnici i kontrolni listići;
- radni dosije o stepenima usvojenosti nastavnih sadržaja;
- testovi dostignuća na bazi alternativnih pitanja i odgovora (odgovori sa više alternacija);
- finalni instrument na kraju nastavnog procesa kojim se utvrđuju standardi i kriteriji stepena dostignuća.

Stepeni usvojenosti nastavnih sadržaja

Na kraju nastavnog procesa (školske godine), dostignu a svakog u enika treba da budu vrednovana (izmjerena) utvr enim stepenom usvojenosti nastavnih sadržaja, i to:

- **odli an** (stepen najviše usvojenosti – 90%);
- **vrlo dobar** (stepen više usvojenosti – 80%);
- **dobar** (stepen srednje usvojenosti – 60%);
- **dovoljan** (stepen dovoljne usvojenosti – 40%);
- **nedovoljan** (stepen nedovoljne usvojenosti).

Oblici testiranja

Za svoja dostignu a u nastavnom procesu (za svoj uspjeh – znanje)u enik treba da dobije realnu ocjenu – da bude svestrano ocijenjen. Nastavnik treba da objektivno verifikuje u enikovo znanje, primjenjuju i sve oblike vrednovanja (ocjenjivanja, a u ovom kontekstu i odgovaraju e oblike testova, kao što su:

- testovi sa alternativnim odgovorima;
- testovi sa kombinacijama (alternativna pitanja i odgovori);
- testovi sa više alternativa;
- testovi sa kratkim odgovorima i dopunama;
- testovi tipa **kay words** (odre ivanje klju nih rije i teksta);
- testovi tipa **summary** (pisanje sažetaka nekog teksta ili djela).

ME UPREDMETNI I ME UPROGRAMSKI PRISTUPI

Nastavni sadržaji predmeta Bosanski jezik i književnost za V razred, kao u prethodnim razredima, povezuje se sa programskim sadržajima drugih predmeta, prvenstveno sa onima koji su mu srodni po tematici i ciljevima (vrste umjetnosti, društvene nauke, oblici medijske kulture i informatike, kao i sve druge nau ne oblasti kojima je jezik izražajno sredstvo).

Ova korelacija je od osobitog zna aja za aspekt produbljivanja i proširivanja u eni kih znanja sticanih na asovima jezika i književnosti i vannastavnim procesima tokom života. Osobito su ove korelacije

zna ajne za usavršavanje **vještina i tipova itanja i govorenja** (izražajno itanje, itanje umjetni kih tekstova, vidovi govora i govorni tempo), zatim za **afirmaciju kulture pisanja i slušanja**, kao i za druge oblike pisane, govorne i tehnološke (informati ke) komunikacije.

Me upredmetne i me uprogramske veze mogu biti uspostavljene izme u nastavnih sadržaja predmeta Bosanski jezik i književnost i nastavnih sadržaja ostalih predmeta, i to:

Matematika: - “Prevod” svakodnevnog jezika na jezik matematike i obrnuto.

Muzi ka kultura: - uo avanje vokalnih osobina u pjesmama i razvijanje govornih sposobnosti u enika.

Gra ansko vaspitanje: - usvajanje osnovnih pojmova o demokratiji i gra anskoj kulturi.

Korelativni odnosi se uspostavljaju izme u jezika i književnosti i sredstava medijske kulture (televizija, radio, internet, pozorište, film, medijska periodika).

Nastavnici jezika i književnosti i nastavnici drugih predmeta treba da uspostavljaju korelaciju me u nastavnim sadržajima koji su predvi eni operativnim ciljevima, kao i sve druge oblike me uprogramske saradnje tokom cijele školske godine.

IZVORI I NASTAVNA SREDSTVA

Udžbenici i druga u ila predvi ena su da bi olakšali proces nastave i u enja. Tradicionalno, udžbenici su smatrani najvažnijim sredstvom za u enje. U praksi udžbenike treba koristiti za :

- pružanje podrške u enicima za vrijednim i ta nim informacijama,
- bu enje radoznalosti i podsticanje motivacije,
- obezbje enje materijala za samostalan rad u enika,
- stimulisanje inicijative u enika i obezbe ivanje “hrane za nove ideje”,
- obezbje enje vježbi i aktivnosti primjene ste enih znanja i vještina,
- pomo u enicima da stvore predstavu o informacijama i da ih oraganizuju na sistematski na in i
- obezbje enje aktivnosti interdisciplinarnog i me ukurikularnog karaktera.

U enike treba upućivati i na druge izvore znanja. Preporučiti im da iz biblioteke koriste **Pravopis bosanskoga jezika** Senaida Halilovića. Obavezno preporučiti antologiju bošnjačke poezije **“Bijel behar”** Alije Džogovića, kao i knjige narodnih pjesama i pripovijedaka – **Goranske narodne pesme** Haruna Hasanića, **Goranski narodni pesni** i **Iz goranske narodne proze** Nazifa Dokljea, **Poanje** i **Kažuanje** Miftara Adžemija, **Može li biti što bit' ne može** Huseina Bašića i dr. Uenicima preporučiti da se pretplate na dječiji list **“ulistan”**. Oni uenike koji imaju pristup internetu upućivati na nove izvore znanja iz oblasti bosanskog jezika i književnosti.

ENGLISKI JEZIK

ENGLISH LANGUAGE CURRICULUM

(2 hours per week, 74 in total)

INTRODUCTION

The program of English language will emphasize the importance of experiencing language in context. Learners' background knowledge, skills and attitudes will be used as means of developing communicating abilities. As the learners develop communication skills, they also increase their linguistic accuracy and develop language learning strategies.

In the English language program learners will acquire various kinds of knowledge, skills and attitudes about:

1. interpreting, expressing and negotiating meaning (communication).
2. Sounds, written symbols, vocabulary, structure and discourse (language).
3. Cognitive, socio-cognitive and meta-cognitive process (general language education).
4. Patterns of ideas, behaviours, manifestations, cultural artefacts and symbols (culture).

Acquiring the language incorporates communication skills such as listening, speaking, reading, writing, viewing and showing. Learners develop these communication skills by using knowledge of the language, including grammar, and culture, communication and learning strategies, technology, and content from other subject areas to socialise, to acquire and provide information, to express feelings and opinions. Knowledge of other cultures, connections to other disciplines, comparisons between language and cultures, and community interaction all contribute to and enhance the communicative language learning experience, but the communication skills are the primary focus of language acquisition.

THE GOALS

English as a foreign language will be introduced for the first time in the early grades of primary education in Kosova. The purpose of this early introduction in the school curriculum is to enable the students to reach a working language competence after completion of upper secondary education for both further education and career. Learning English as a foreign language throughout their pre-university education will enable learners to develop the knowledge, skills, and attitudes they need to communicate in English, in a variety of school, travel, leisure and job-related contexts. English as a foreign language will extend the cultural experience of pupils and will facilitate the integration of our society in the European integration processes.

The overall approach during the initial years of English language learning experiences will be focusing on the non-analytical aspect (learning as communication through interaction without in-depth study of linguistic elements). As they advance in their language experience and competence, the focus will shift towards more analytic approach, but always keeping a balance between the two.

In this grade, however, learners will be able to:

- a) **Participate** in various language experiences that will enable to engage in situations dealing with: (1) school, people around us, weather, animals, holidays and celebrations., (2) **understand** a series of simple oral and written statements in a controlled and structured context, and (3) **express** their thoughts by producing simple oral and written messages of a few statements in a controlled context.
- b) **Identify** the presence of English (speaking) individuals and groups and concrete facts about English cultures;
- c) **Understand** and **use** orally and in writing the sound – symbol system, vocabulary and word order in simple structures.

The scope of grade five English Language curriculum

Communication Enable learners to develop their language skills and gain ability and some confidence for effective communication		
Listening General Objective: Learners should be given the opportunity to listen to the teacher, peers and media (audio, tapes, videos)		
Specific objective	Suggested language activities	Attainment targets
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Recognise and respond to familiar words and basic phrases concerning themselves and their families; • Listen to stories, descriptions, instructions and directions and respond to them; • Understand and respond to short statements and questions related to areas of most immediate personal relevance, e.g. very basic and familiar information, shopping and immediate environment (residence, school, etc); • Understand the gist of short, clear and simple messages; • Recognise and respond to basic phrases concerning themselves and their families; • Demonstrate understanding of simple, clearly spoken language such as simple stories, high-frequency commands, and brief instructions when dealing with familiar topics; • Identify and explain events illustrated in pictures; 	<ul style="list-style-type: none"> • Listen and repeat; • Listen and do; • Listen and guess; • Listen and draw; • Listen and fill in charts; • Matching activities; • Role play; 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Understand simple classroom commands • Understand short statements and questions • Understand phrases related to familiar topics and familiar information • Understand short passages made up of familiar language - including instructions, messages and dialogues • Express opinions and make choices; • Express and respond to thanks; • Express good wishes; • Except offers; • Respond with single words or short phrases, to what they see

<ul style="list-style-type: none"> • Understand short sentences when listening and respond orally with learned materials; • Listen to, enjoy and respond to stories, poem and songs; • Produce learned words, phrases, and short sentences when listening; 		and hear;
<p>Speaking: General Objective: Learners should be given the opportunity to speak in a variety of situations and for different age appropriate purposes related to their interests</p>		
Specific objective	Suggested language activities	Attainment targets
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Discuss and talk about the everyday activities by using familiar words and expressions; • Produce simple sentences involving repetition or lists; • Use simple phrases and short sentences to describe where they live and people they know; • Describe in simple terms their family and other people, living conditions and their interests; • Take part in short conversations that include past and present actions and events; • Respond briefly, with single words or short phrases, to what they see or hear; • Try to express personal responses, such as likes, dislikes and feelings; • Demonstrate ability to obtain basic information and communicate needs; 	<ul style="list-style-type: none"> • Matching activities; • Singing rhymes; • Role play; • Pronunciation of words; 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Respond briefly, with single words or phrases, to what they see and hear; • Name and describe people, places and objects; • Use short phrases to express personal responses (likes, dislikes, and feelings); • Provide information in response yes/no questions; • Speak about things around them; • Ask for help and permission by using familiar words and phrases; • Use simple phrases and sentences to describe in simple terms their family and other people, living

<ul style="list-style-type: none"> • Share information on their ideas and feelings; • Identify specific time and locations • Express emotions, feelings, preferences, ideas using familiar words and expressions; • Use appropriate words to name and describe things and events. 		<p>conditions, their interests;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Show some understanding of messages found on pictures, signs, posters.
<p>Reading General objective: Learners should be given the opportunity to read simple texts for different purposes</p>		
<p>Specific objective</p>	<p>Suggested language activities</p>	<p>Attainment targets</p>
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Recognize the beginning and the end of sentences; • Understand single words presented in clear script in a familiar context • Recognize familiar words in new texts; • Read aloud short, simple texts; • Understand short texts and dialogues, made up of familiar language, printed in books; • Understand short informal letters; • Follow short, written instructions, especially if they contain pictures; • Read and understand everyday signs and notices in public places, such as streets, restaurants, school; 	<ul style="list-style-type: none"> • Read short texts; • Read and match the pictures; • Read and act; • Read and write; • Read and draw; 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Read and understand single words presented in a familiar context; • Read and follow short, simple written instructions; • Read and understand short dialogues, made up of familiar language; • Read and follow short simple personal letters, simple messages, e.g. emails and postcards; • Read and follow short, written instructions, especially if they contain pictures; • Read and understand everyday signs and notices in public places, such as streets, restaurants, school.

<p>Writing General Objective: Enable learners to develop the ability to make and shape very simple written texts.</p>		
Specific objectives	Suggested language activities	Attainment targets
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Understand some of the functions of writing; • Spell correctly; • Use spelling, capitalisation and punctuation with some accuracy; • Write postcards, emails and short informal letters; • Write simple descriptions of people • Write simple notes and messages related to matters of everyday activities focusing on the message rather than accuracy; • Use simple sentence structures to express feelings and wishes; • Exchange information using time and date. 	<ul style="list-style-type: none"> • Copy texts; • Writing messages; • Write and say; • Write and do; • Dictate numbers; • Complete forms 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Write simple notes to friends; • Describe where they live; • Write simple notes and messages related to matters of everyday life; • Write postcards, short letters and messages; • Fill in forms with personal details; • Give short, basic descriptions of activities and explain what they like or dislike about something; • Express personal responses (likes, dislikes and feelings).
<p>UNDERSTANDING AND USING ENGLISH General Objective: Develop learners' awareness and deepen their cognitive and meta-cognitive skills. They should be given the opportunity to understand and use the sound system of English and the vocabulary related to familiar topics;</p>		
Specific objectives	Suggested language activities	Attainment targets
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Recognize vocabulary of common words; • Recognize vocabulary common to the environment (school, community); 	<ul style="list-style-type: none"> • Role play; • Rhymes and songs; • Match spelling and 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pronounce the most frequently used words correctly; • Recognise and use simple

<ul style="list-style-type: none"> • Understand and use the vocabulary related to areas such as: clothes, food and drinks, colours, shapes, numbers, time • Understand and use vocabulary to express themselves on topics such as: family, hobbies, interests, and so on; • Try to use simple phrases to describe the world they know; • Use simple connectors (and, but, then) in order to connect simple phrases; • Understand and use vocabulary items to express feelings and emotions; • Develop their knowledge of word order and the structure of language. • Gain some control of simple structures used to express present and past actions and events; • Gain some control of simple functions; 	<p>drawings;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Correcting mistakes; • Guessing; • Interviewing each other; • Group work. 	<p>spelling patterns.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Use punctuation marks correctly in their writing; • Begin to obtain the rules of pronunciation • Learn to recognise letters; • Spell familiar words correctly; • Use simple structures to express present, past and future actions and events; • Describe the world they know; • Recognise frequently used classroom vocabulary; • Try to use and express present, past and future actions and events;
<p>MAKING CONNECTIONS General objective: The learners use the language to make connections with other subjects and acquire information and reinforce other areas of study</p>		
<p>Specific objective</p>	<p>Suggested language activities</p>	<p>Attainment targets</p>
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Try to transfer skills and content of mother tongue to the first language; • To participate in language activities involving: (music, short stories, fairy tales, cinema, use of ICT. • Recognize and recreate basic patterns; • To increase their awareness of: school environment, 	<ul style="list-style-type: none"> • Number games; • Role play; • Matching activities; • Work groups; • Work in pairs; 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Recall a range of number rhymes, songs, stories and counting games; • Understand the use of a variety of information sources (books, TV, posters...);

<p>home environment, neighbourhood, nature, society, and so on;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Begin to understand about different places such as the countryside and the town. 		<ul style="list-style-type: none"> • Recognize and describe pictures; • Use words associated with specific occasions (greetings, seasons...);
<p>ENGLISH IN THE WORLD General objective: Learners develop an understanding of the nature of language and culture and use this knowledge to compare languages and cultures and to expand insight into their own language and culture</p>		
Specific objectives	Suggested language activities	Attainment targets
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Demonstrate care, respect and affection for others; • Recognize holidays and festivals of countries where English is spoken; • Learn about rights, obligations and responsibilities in the context of the classrooms; • Demonstrate a willingness to participate in cultural activities; • Demonstrate good manners: at home, at school, in public places; • Understand the similarities and differences between different countries e.g. through different signs and symbols (flags, pyramids, kangaroo- identity symbols) of the culture; • Recognize the customs, songs, dances, and national emblems of other countries; • Recognize traditional and religious holidays of different countries and cultures. 	<ul style="list-style-type: none"> • Clothes; • Songs; • Role play; • Parties; 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • List activities that take place in your daily life • Begin to appreciate the importance of the environment; • Recognize and identify cultural differences between different countries ; • Recognize and identify the most immediate holidays and festivals. • Try to use words associated with specific occasions (greetings, celebrations);

GRADE FIVE TOPICAL CONTENT

1. **Caring and sharing**
 - My room
 - Pets
2. **This is me**
 - My favourite things
 - Out for fun
3. **Happy days**
 - Festivals
 - Hobbies
4. **Fruit basket**
 - Fruits
 - Vegetables
5. **Describing people**
 - My friend is
 - She is nice
6. **I like music**
 - My favourite music
 - My favourite song
7. **Let's have fun**
 - At the picnic
 - At the swimming pool
8. **Shopping**
 - At the bookshop
 - Ready to read
9. **Travelling**
 - At the bus station
 - At the airport

Note to the teachers: In order to achieve the targeted aims and objectives of **Grade five Curriculum**, and cover the topical content of **Grade five syllabus**, teachers should select teaching materials from course-book(s) (if available) and other sources which should primarily be age-appropriate, which means that they should be dedicated to **young learners**.

On the other hand, teachers should use supplementary materials according to the time available and dedicated to the English language within the school curriculum, in order to suit their learners' needs and to meet the attainment requirements.

Although it is estimated that within a school year, approximately 9 content areas should be covered, it is the teachers' responsibility to plan the number of topical areas (units) and the composition of it, in accordance with the total amount of hours dedicated to English.

METHODOLOGY

The Communicative Approach and Task – Based Learning

The overall aim of the English Language Curriculum is to enable learners to communicate successfully. Successful communication means getting our message across to others effectively. The Communicative Approach to language learning aims at facilitating genuine interaction with others, whether they live in the neighbourhood, in a distant place, or on another continent.

In language learning, the attention of the learners may be focused on particular segments, or on the language as a whole. In cases when we want to focus learners' attention on particular segments, then a segment may be a grammatical structure (a tense), a language function (expressing gratitude), a vocabulary area (food and drinks), or a phonological feature (stress or particular sounds).

On the other hand, when attention is focused on the language as a whole, learners, through a wide range of language activities, use the language for practical and realistic purposes. In other words, they act as genuine users of the language. Participating actively in communicative language activities, they in fact play roles, simulate situations related to real life, and learn through personalisation. In the earlier stages of learning, learners should be allowed to use gestures, body language, facial expressions, mime, drawings and so on. When they *learn by doing*, they realise that language is a powerful means of communication and will use it as such.

Since communication basically means sending and receiving messages, learners should develop the four language skills, which are the core of communication. Development of *receptive skills*, that is *listening* and *reading* skills, will enable learners to receive messages and, depending on tasks they are expected to fulfil, select essential information. However, since language skills do not occur in isolation, but are normally integrated for communicative purposes, after having received a message, learners should be able to make decisions, and respond appropriately. In a situation which involves language, their response is a communicative function, which is performed by one of the *productive skills*-either by *speaking* or by *writing*.

The Learning - centred classroom

The objective of learning centred teaching is to make teachers aware of the importance of learner autonomy in the classroom. The teacher is

required to do more preparation before the lesson, and less stand up teaching in the classroom. But it doesn't mean that the teacher should sit back and relax. The teacher has a role, to support and help learners. The learners learn more actively and with enjoyment. The environment requires a learning centred approach that relies on participant's share in the learning, and responsibility for furthering discussion. In all cases learners need clear guidelines and preparation for effective discussion participation.

The major aims, or set of aims will relate to the development of learning skills. Such aims may include the following:

- To provide learners with efficient learning strategies;
- To assist learners identify their own preferred ways of learning;
- To develop skills to negotiate the curriculum;
- To encourage learners to adopt realistic goals and a timetable to achieve these goals;
- To develop learners' skills in self-evaluation.

The use of the mother tongue in the classroom

Contrary to the principles of the direct method and natural approach in language learning, which favour exclusive use of the target language, excluding the mother tongue completely from the classroom, most recent approaches today suggest that the use of the mother tongue at particular stages of foreign language learning may prove useful.

While there is clearly a place for the mother tongue in the classroom, teachers should make efforts to keep the use of the mother tongue to a minimum. Instead of translating words and/or asking learners to translate, they should demonstrate, act, use simple drawings and/or pictures, explain, give simple definitions. If teachers readily intervene with translation, as soon as learners are provided with an 'equivalent' word or expression, as soon as their curiosity is satisfied, they may lose interest in that particular item. In consequence, the English word or expression is easily forgotten and cannot be easily recalled. This method is easiest for teacher and learner, but may be the least memorable.

Classroom Management

Good classroom management is essential to effective learning. The teacher not only has knowledge of his or her subject (English), but is also the manager of the learning process.

Strategies for classroom management

Classroom management should be thought of in two major parts: Proactive (preventative) and reactive (discipline). Proactive classroom management means establishing the right physical and psychological environment.

- The physical environment is the shape, size, seating arrangements, materials, and equipment in the classroom.
- The psychological environment refers to the emotional tone achieved in the classroom.

Successful classroom management involves not only responding effectively when problems occur, but preventing the frequent occurrence of problems. The most effective decisions in classroom management are based on a clear concept of the goals and intended outcomes that a teacher wishes to accomplish.

Rules and procedures for the organization of the classroom should be developed in conjunction with teaching strategies that help learners meet their personal and academic needs. The teacher should arrange seating and provide simple step-by-step instructions and check they have been understood.

***Communication:** If we accept that language is a vehicle for communication in class and not simply the content of the class, then teachers need to put the learners in situations where they need to communicate. Group and pair work (see further) can provide such situations.*

Effective communication is the foundation for good classroom management. There are certain forms of communication skills that are beneficial in the classroom.

***Monitoring :** Often misbehaviour occurs because learners find "acting out" more interesting than a boring lesson or more rewarding than another experience. Learners may also misbehave when they are not involved in the learning activity, do not understand the task, or cannot obtain assistance when it is needed. So the teacher should find useful techniques for responding to minor classroom disruptions.*

How a lesson is taught

Quality of instruction is a key factor influencing learners' behaviour and achievement. Response to learner misbehaviour is most effective when it maintains or increases the learner's dignity and self-esteem and encourages the learner to be responsible for his or her own behaviour.

Therefore, the teacher should:

- Involve learners in evaluating their own work as well as the teacher's instructions;
- Vary the style as well as the content of instruction in order to address diverse learner learning styles;
- Relate materials to learners' lives whenever possible;
- Create anticipation, and use activities to catch learner interest or increase learner motivation to participate;
- Engage learner learning through cooperative group work, competitive teams, group discussions, debates, and role-playing.

In group and pair work learners are responsible for their behaviour, for organising the work in hand, they choose the language that is used, and have to collaborate with the others in the group in order to achieve the task.

Group work and pair work

Group and pair work go hand in hand with the communicative approach, and learning-centeredness.

- Increase the opportunities for learners to use the language;
- Improve the quality of learners talk;
- Allow greater potential for the individualisation of instructions;
- Promote a positive affective climate;
- Have been found to increase learners' motivation.

According to Long and Porter (1985) small group work in the language classroom provides the optimum environment for negotiated comprehensible output. Group and pair work help to use class time more effectively, increase effective learner talking time and encourage cooperation between learners, their independence and responsibility for others.

The roles of both teacher and learners change according to what kind of grouping they are in. In the traditional lecture-style group the teacher controls both the content and the language that is used, s/he is active, taking the lead in the classroom and controlling the behaviour of the learners. The learners are receptive, following the teacher's lead and receiving the content of the message, possibly without really thinking actively about it.

Group work

Group work is based on the idea that learners can learn the language and information from each other. The principle of cooperative learning is basic to classroom education. It also allows the opportunity for teachers to help with individual problems, for stronger and weaker learners to work on their own and for more learners to get more practice. Group work can be used for problem solving activities, project work, consensus reaching, or information gap activities where more than two learners are involved.

Group work gives learners chances for greater independence as they work together without the teacher controlling every move. They take some of their own learning decisions, they decide what language to use to complete a certain task.

Pair work

Pair work is a specific kind of group work, usually used for doing oral or written exercises. The pairs may work together to produce the answers, or they may ask each other questions in turn.

Pair work is often quite outside learners' experience of school and so we need to train them in the routines of working together, guide them towards acceptable behaviour, give them the opportunity to practise the necessary skills, and make sure they know what we expect of them.

Pair work involves learners working in pairs simultaneously. The reasons for the use of pair work are similar to those of group work. Pair work allows more learners to get more practice. Learners working in pairs are able to share ideas and help each other. Pair work is useful for dialogues and information gap activities, but it can also be used when working on grammar and vocabulary activities, or checking answers.

Teachers need to introduce pair work slowly and gently into classes, allowing the learners to get used to the idea of working more independently, and to develop the necessary skills.

Speaking and Listening

Speaking

Speaking is an interactive process of constructing meaning that involves producing and receiving and processing information (Brown, 1994; Burns & Joyce, 1997 in Harmer, 1998).

When we think about speaking, we mean the learners use any and all the language at their command to perform some kind of oral task. The

important thing is that that there should be a task to complete and that the learners should want to complete it.

There are three basic reasons why it is a good idea to give learners tasks which encourage them to use all the language at their command.

Rehearsal: getting learners to have a free discussion gives them a chance to rehearse having discussions outside the classroom. For example, having them take part in a role-play at an airport check-in desk allows them to rehearse such a real-life event in the safety of the classroom.

Feedback: speaking tasks where learners are trying to use all and any language they know provides feedback for both teacher and learners. Teachers can see how their class is doing and what language problems they are having whereas learners can find a particular kind of speaking and what they need to do to improve.

Engagement: good speaking activities can and should be highly motivating. If all the learners are participating fully-and if the teacher has set up the activity properly and can give useful feedback, they should get tremendous satisfaction from it.

	Teacher's Role	Learner's role	Possible activities
Level 1	<p>The teachers role is the same for all levels. It is marked by children's gradual movement from dependence on the teacher and other language users to increasing independence as a learner.</p> <p>The teacher will:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Be like role-model and involve herself/himself in different activities; • Guide learners and advice according to their needs; • Facilitate when needed, and have the role of co-learner. 	<ul style="list-style-type: none"> • S/he will memorise words, imitate the teacher and peers, take orders and respond. 	<ul style="list-style-type: none"> • Producing short sentences; • Singing a song in English; • Reading a text aloud; • Information gap (Describe and Draw).

Listening

Listening is basic to language learning. It is a fundamental skill for the improvement of spoken and written language. Listening is the first skill to develop when language is learnt. Listening is important because it helps in gaining spoken fluency. There are two types of listening situations in real life, non-interactive and interactive.

- non-interactive listening situations include listening to the radio, TV, films, lectures. In such situations we usually do not have the opportunity to ask for clarification, slower speech or repetition partner.
- interactive listening situations include face-to-face conversations, and telephone calls, in which we are alternately listening and speaking, and in which we have a chance to ask other participant(s) for clarification, repetition or slower speech.

There are two basic approaches to listening in the classroom: extensive and intensive.

Extensive listening or listening for gist (listening to an entire piece to gain an overall impression or understanding of what it is about).

Intensive listening or listening for detail (learners listen to the same piece with greater attention to detail).

	Teacher's Role	Learner's role	Possible activities
Level 1	<ul style="list-style-type: none"> • To motivate the learners; • To raise learner's interest; • To introduce and develop sounds of English; • To familiarise learners with some vocabulary; • To monitor; • To provide lots of exposure to comprehensible input; • To help and encourage learners; • To provide learners with regular listening; • Facilitator. 	<ul style="list-style-type: none"> • Try to understand meaning, not detail; • Understand and respond to simple instructions. 	<ul style="list-style-type: none"> • Listen and do; • Listen and guess; • Listen and draw.

Reading and Writing

Reading

Reading is a very important part of daily life. We read in order to obtain information which is presented in a written form. People read for:

- Specific purposes
- General purposes
- Pleasure

Reading for pleasure is very important because while reading novels or magazines we receive information. We can also acquire vocabulary and even grammar. At the end of level 2 learners should be able to know what the importance is of reading in English. One reason why learners sometimes fail to understand a text even when they know all the vocabulary is because they cannot link what they are reading to something they already know.

At this level it is very important that teachers give learners an opportunity to read material of their choice in English. For example, some learners might enjoy reading a history textbook in English and then telling other learners what they have read.

Writing

The reasons for teaching writing to learners of English as a foreign language include reinforcement, language development, learning style and, most importantly, writing as a skill in its own right.

- Reinforcement: Learners often find it useful to write sentences using new language shortly after they have studied it;
- Language development: The mental activity we have to go through in order to construct proper written texts is all part of the ongoing learning experience;
- Learning style: Some learners are quick at picking up language just by looking and listening, but for many learners the time to think things through, to produce language in a slower way, is invaluable;
- Writing as a skill: Writing is a basic language skill, just as important as speaking, listening and reading. Learners need to know how to write letters, how to put a written reports together, how to reply to advertisements. They need to know some of writing's special conventions, for example punctuation and paragraph construction.

	Teacher's Role	Learner's role	Possible activities
Level 1	The teacher will Design the task; Be a role-model; Guide, coach, advise, facilitate the learners.	To copy the teacher, follow simple model.	Writing short sentences on a familiar topic; Writing postcards; Copying text.

Dictation

When learners know how to write, one way of encouraging listening is to set a dictation exercise. Here the learners have to write down exactly what the teacher reads out. It is also an exercise in spelling, pronunciation and punctuation. Dictation involves different kinds of mental processes. There is more time to think, to correct mistakes. Teacher should tell the learners how many times the text will be read. It is important to read the text at least twice.

At the end of level 1, learners should be able to write a limited number of words about: greetings, numbers, families, colours, parts of the body, food and drinks.

Vocabulary

Vocabulary teaching and learning is central to learning English. Words have a central place in culture, and learning words is seen by many as the main task in learning another language.

According to Carter and Nunan (2001), knowing vocabulary actively and productively as well as receptively, means that we all understand many more words than we actually use in every day situations. Our active vocabulary is the use of words that we know and are able to use. Our receptive vocabulary is the set of words that we recognize and understand. A definition of learning a word depends crucially:

- on what we mean by a word;
- on how a word is remembered;
- over what period of time and what circumstances it can be recalled;
- and whether learning a word also means that it is always retained.

To answer all these questions, four things should constantly be involved such as: putting words in storage through the ear, through the eye, keeping words in storage, retrieving, and using them.

The processing of words at different levels is crucial to learning. The different levels include integration in the learning process of pronunciation, the visual shape of the grammatical structure and semantic patterns of the word.

A systematic approach to vocabulary teaching

A language teacher needs to find systematic ways of helping learners with the vocabulary. A systematic approach might devote lesson time to

helping learners at each of the following stages of learning vocabulary when the learners:

- Meet new words and understand their meaning(s) and the ways they are used;
- Practise using the words;
- Find ways that help them memorize the words;
- Recall and use the words appropriately.

The teacher in the classroom can help learners understand the meaning by:

- Avoiding language more complex than the word s/he is trying to explain;
- Focusing on the most important usages;
- Using examples;
- Using teachers own and learner’s knowledge and feelings to focus on what we understand by this word.

At level 2 they are beginning to read independently selecting simple texts and using a bilingual dictionary or glossary to look up new words. When reading on their own they are beginning to use context to work out what unfamiliar words mean etc.

1	Teacher’s role	Learner’s role	Possible activities
Level 1	<ul style="list-style-type: none"> • To recycle words appropriately; • To act or mime words; • To focus learners’ attention on pronunciation. 	<ul style="list-style-type: none"> • To imitate, follow orders and respond; • To listen and pick up things correctly; • To mach words and pictures. 	<ul style="list-style-type: none"> • Matching pictures to words; • Miming; • Listen, read and say.

The Role of Grammar

If we see language as a building, the words as building blocks or bricks, and grammar as the architect’s plan, than we must admit that without a plan, even a million bricks do not make a building. Similarly,

one may know a million English words, but if s/he does not know how to put them together, s/he cannot speak English (Sesnan, 1997).

In the light of this statement, the question is not whether to teach grammar or not, but *how* to teach it. We should consider which approach to adopt in teaching grammar, whether to teach form before meaning, or meaning before form, and what strategies and techniques to use in order to enable learners to put their knowledge of grammar into use and communicate effectively. It is the teacher's responsibility to estimate which approach would yield best effects at a particular stage of learning, or with a particular class.

	Teacher's role	Learner's role	Possible activities
Level 1	<ul style="list-style-type: none"> • To expose learners to particular language items; • To offer appropriate examples; • To provide opportunities for restricted use of language items; • To make activities playful and enjoyable. 	<ul style="list-style-type: none"> • Gasp the meaning of the language items; • Show readiness to participate in activities; • Practice language items in communicative activities. 	<ul style="list-style-type: none"> • Demonstration; • Games; • Songs; • Magic tricks; • Drawing.

According to the findings of the authors mentioned above, at this level, learners should be able to recognize different word categories and put words into phrases. They may also be able to combine phrases in order to form sentences. They should be able to deal with both Yes/No questions and WH-questions. At this level, learners may be able not only to grasp the meaning of language items, but also to understand particular aspects of the language system. Developing their cognitive and meta-cognitive skills, learners should be able to understand and use the rules of grammar. Regardless of this, teachers should be careful, when discussing explicitly and explaining the grammar, not to overdo, that is not to lecture on grammar. Instead, they should demonstrate grammar through substitution tables, or drills incorporated within communicative activities.

Assessment and Evaluation

There are many reasons for assessing learners. Some of them are:

- to compare learners with each other;
- to see if learners have reached a particular standard;
- to help the learners' learning;
- to check if the teaching programme is successful.

Teaching means changing the learner. Teachers will always want to know how effective their teaching has been- that is, how much their pupils have changed.

This change can be in:

- The amount of English learners know;
- The quality of the English they use;
- Their ability to use English.

The general word for measuring the change is assessment. Naturally if we want to assess how much pupils have changed, we have to know exactly what they already **know** and what they can already **do**.

There different types of assessment (or evaluation):

Self assessment (self - evaluation) relies on:

- The amount of effort expended in research;
- The amount of effort expended on initial organization;
- The amount of organization;
- The amount of effort spent on writing.

Group assessment (group - evaluation) can be done by:

- Evaluating individual learner progress within the group;
- Awarding group and individual marks.

- This fosters cooperation among the learners, they promote higher achievement, greater motivation, and a more positive attitude towards the subject area and greater social skills.

Individual assessment (evaluation) is more readily accepted by learners, shows learners activity, his/her participation level in the group activity, willingness to respect the viewpoints of others.

Combination of group and individual assessment - the group component may foster the spirit of cooperation, and the individual component may permit the recognition of individual contributions.

The use of work samples, portfolios and projects. These folders or portfolios may be used to collect samples of a range of learners' work over the course of a term or a year. All these may reflect the learners' overall development and show learners' progress.

If teachers want to find out how effective their teaching has been, or if they want to evaluate the learners' progress the tests are used. Tests are conducted in class by the teacher. They measure the results of learners' performance. Teaching and testing always go hand-in-hand. Questions are often asked to check if the learners have understood what has been said. Equally, they may be asked to find out whether a particular point needs to be taught. We instinctively know why we ask a question: whether it is to teach or to test something.

Some major reasons for testing are:

- To diagnose learners' standard on arrival;
- To measure learners' progress;
- To find out how much pupils have learned;
- To find out the quality of learning;
- To find out how many of the class have learned what they were supposed to learn;
- To motivate pupils;
- To show the teacher what to teach next.

There are different kinds of tests, such as:

- **Proficiency tests** to examine a general standard in ability, regardless of the teaching programme;
- **Achievement tests** that examine whether learners can do what they have been taught, either by testing specific syllabus items or general objectives;
- **Placement tests** are a mixture of the above two, depending on what criteria we use to place the learner;
- **Diagnostic tests** use **proficiency** or **achievement tests** to analyse strengths and weaknesses in the learner or the teaching programme itself.

We see **evaluation** as wider than testing. Testing may be a successful tool in evaluation, but we also think there are other criteria for assessing someone's performance. Evaluation is not limited to numbers or just giving learners marks. Instead of trying to count or measure learner's ability to make useful contribution to the class, we can simply judge whether s/he makes a contribution or not, and sometimes we will have to justify, negotiate, and possibly modify our opinions.

Evaluation looks for illumination: How did you learn that? Why did you learn that? This means that we are doing something **with** the learner, rather than **to** the learner. By asking these questions, we will learn a lot of extra information, such as:

- What the learner thinks s/he is learning;
- What the learner thinks is easy / difficult;
- What the learner enjoys / hates doing in the class;
- Where the teaching programme and the learner don't meet;
- Where the teaching programme need re-designing.

With the evaluation we are trying to help the learner to learn, so it is not an assessment, in fact it is aid to learning. In other words, we can use assessment procedure to develop and improve, not only the learner, but also the teaching programme and even the school.

Band Descriptors for Assessing Language Skills

Band	Listening	Speaking		Reading	Writing
		Fluency	Accuracy		
5	Can understand all the message	Does task very well. Little or no hesitation	Good pronunciation, use of vocabulary and grammar	Can understand all the text	Work is well organised. Good punctuation. Few or no mistakes
4	Can understand most of the message	Does the task well. Some hesitation	Good pronunciation, vocabulary and grammar. A few mistakes	Can understand most of the text	Work is mostly well organised. Good punctuation. A few mistakes
3	Can understand some of the message	Does the task adequately. Quite a lot of hesitation	Pronunciation, vocabulary and grammar are adequate. Quite a lot of mistakes but it is possible to understand the learner	Can understand some of the text	Some problems with the message and/or punctuation and/or organisation, but it is possible to understand the message
2	Can understand a little bit of the message	Does not do the task adequately. A lot of hesitation	Pronunciation, vocabulary and grammar are limited. It is difficult to understand the learner	Can understand a little bit of the text	Problems with the message and/or punctuation and/or organisation. It is difficult to understand the message
1	Can understand very little of the message	Is not really able to do the task at all	Very hard or impossible to understand the learner.	Can understand very little or none of the text	Significant problems with the message and/or punctuation and/or organisation. It is almost impossible to understand the message

The table above sets out bands which describe levels of achievement in the four skills. This band descriptors are intended to apply to specific tasks (e.g. listening to a story, talking about a picture, reading about an invention, writing a letter), as an aid to the teacher and learner in assessing performance. It is of course perfectly possible for a learner to perform to different bands of achievement for different task and different skills.

MATEMATIKA

MATEMATIKA

(5 asova nedjeljno, 185 asova godišnje)

UVOD

U XXI-om vijeku, matematika sve više zauzima centralno mjesto ne samo u studijama prirodnih nauka i tehnike, već ona sa svojom gramatikom zauzima centralno mjesto i u cjelokupnom obrazovanju ljudi. Pojam opšte matematike odnosi se i na poznavanje istine o svijetu u kojem živimo. U e i matematiku, li nost se osposobljava za jedno realno zapažanje pojava (fenomena), koje ga okružuju i ujedno osposobljavaju da sa lako em stigne do logičkog zaključka za rješavanje mnogih životnih i društvenih problema. Dakle, predmet matematike je jedan od glavnih opštih predmeta u osnovnoj školi sa višestrukim zadacima obrazovno-informativnim i vaspitnim.

U enik u etvrtom razredu stigao je do šireg poznavanja osnovnih pojmova matematike (kao npr. pojam skupa, podskupa, pojam združivanja kao i raznih geometrijskih pojmova). U petom razredu trebati e postepeno produbljivati svoje znanje sa pojma na rije , kao i posve ivanje više pažnje i važnosti rješavanju praktičnih problema sa kojima se susre emo u svakodnevnom životu. Trebati e rješavati zadatke i probleme, gdje se traži ve a umna snalažljivost. Isto kao i u etvrtom razredu treba da postoji ambicioznost u učenika da razvije sposobnost učenika, da razlikuje sličnosti i razlike po obliku i odnosima kao i sposobnost da napravi poređenja. Za razliku od etvrtog razreda, sada treba što više podsticati za nezavistan rad. Rade i neprestano i teže i nastavlja da ide pravo na podizanje tačnosti i preciznosti u učenika kada je rije o matematičkim radnjama sa brojevima. Za postizanje te težnje treba u toku nastave uvrstiti u stratešku funkciju određene nastave..

CILJEVI

Program predmeta matematike za peti razred ima za cilj:

- Da razvija kod učenika maštu, radoznalost, koncentrisanost, pamćenje i intuiciju;
- Da osposobljava učenika da se izrazi pravilno, jasno i tačno;
- Razvijanje samoinicijative, samostalnog rada i saradnje;
- Da osposobljava učenika da dobijeno znanje primijeni u različitim situacijama svakodnevnog života;
- Osposobljava učenike da dobijeno znanje iskoristi u nastavi matematike i drugih predmeta na višem nivou školovanja.

OPŠTI OBJEKTIVI

Iz programskog sadržaja petog razreda iz matematike, učenik treba da je u stanju:

- Da obavi radnje sabiranja, oduzimanja, množenja i dijeljenja brojeva od 10000-1000000 kao i da zna da predstavi razlomke na brojevnoj osi;
- Da primjenjuje stečeno znanje u rješavanju različitih problema iz svakodnevnog života;
- Da rješava jednačine i nejednačine sa brojevima i primijeni iste u rješavanju konkretnih problema;
- Da obavlja mjerenje dužine i da vrši pretvaranje višeimenovanih jedinica u jednoimenovane jedinice i obrnuto;
- Da obavlja mjerenje mase i da vrši pretvaranje višeimenovanih jedinica u jednoimenovane jedinice i obrnuto;
- Da obavlja mjerenje vremena i vremena i pretvaranje većih jedinica u manje i obrnuto;
- Da mjeri površ (izračunava površinu) i da pretvara jedinice mjere jedne u druge i obrnuto;
- Da obavlja mjerenje zapremine tijela;
- Da nađe obim trougla, pravougaonika i šestougla;

- Da razlikuje rogljasta (oškasta) tijela i obla tijela;
- Da sakuplja (sabira) i sistematizuje podatke tokom mjerenja,.
- Da prikazuje podatke u toku mjerenja pomo u tabela, pravougaonicima (stubovima) i dijagramima

PLANIRANJE PROGRAMSKOG SADRŽAJA			
KATEGORIJE	POTKATEGORIJE	Br. asova	%
1. Skupovi	Skupovi	15	8,1
	Relacije		
2. Aritmetika i algebra	Prirodni brojevi do 1000000.	100	54,05
	Radnje (operacije) sa brojevima od 1-1000000 i svojstva ra unskih radnji		
	Jedna ine i nejedna ine		
3. Geometrija i mjerenja	Prave	55	29,73
	Geometrijski oblici		
	Mjerenja		
4. Obrada podataka	Obrada podataka	15	8,1

SADRŽAJ PROGRAMA I O EKIVANI REZULTATI

Kategorije	Potkategorije	Sadržaj programa	O ekivani rezultati
1. Skupovi i relacije	1.1 Skupovi 1.2. Relacije	<ul style="list-style-type: none"> • Skup i elementi.(simboli \in i \notin). • Podskupovi (simbol \subseteq); • Radnje sa skupovima (unija \cup, presjek \cap, diferencija (razlika) \setminus; prazan skup \emptyset; • Prikazivanje radnje sa skupovima pomoću Venovog dijagrama; 	<p>Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Da prepozna elemente koje pripadaju skupu i elemente koje ne pripadaju skupu; • Da predstavlja skupove; upotrebljavaju i zagrade i putem tabela; • Da formira podskup datog skupa; izdvajaju i elemente prema nekoj osobini; • Da obavlja radnje sa skupovima (unija, presjek i razlika skupova); • Da predstavlja skupove pomoću Venovog dijagrama.
2. Aritmetika i algebra	2.1. Prirodni brojevi do 1000000 2.2. Radnje (operacije) sa brojevima od 1-1000000 i svojstva raunskih radnji	<ul style="list-style-type: none"> • Brojevi do 10000; radnje sa njima, uporeivanje i ureivanje njihova (ponavljanje i utvrivanje znanja iz prethodnih razreda); • Brojevi od 10000 do 1000000 i veivanje prirodni brojevi; pisanje i itanje takvih brojeva; • Vrijednost cifre prema mjestu na kojem je, klase i redovi brojeva; • Zaokruživanje prirodnih brojeva na 	<ul style="list-style-type: none"> • Da ita i da piše pravo i ta no prirodne brojeve od 1-1000000; • Da obavlja sabiranje i oduzimanje brojeva od 1-1000000 bez prelaska, odnosno bez kvarenja desetice, stotice i hiljade; • Da obavlja oduzimanje brojeva od 1-1000000 sa prelaskom, odnosno sa kvarenjem desetice, stotice i hiljade; • Da uporeuje i ureuje velike brojeve, predstavlja ih na brojevnoj osi

	<p>2.3. Jedna ine i nejedna ine</p>	<p>deseticu, stotice, hiljade, desetihiljade i stotihiljade;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uporeivanje i ureivanje velikih brojeva; predstavljanje istih na brojevnoj osi; • Parnih i neparnih brojevi; • Niz prirodnih brojeva; • Radnje (sabiranje, oduzimanje, množenje i dijeljenje) sa velikim brojevima; grafičko prikazivanje njihovih radnji; • Jedna ine i nejedna ine jednostavni oblici; • Stepeni; • Brojevni izrazi; Imenovanje elemenata u računskoj radnji (sabirak-zbir; umanjenik, umanjilac, razlika, faktori, proizvod; djeljenik, djelilac, količnik, ostatak); • Svojstva radnji; • Prednost rešenja računskih radnji; • Racionalni brojevi. Razlomci (ponavljanje i utvrđivanje prethodnih znanja o razlomcima). Sabiranje i oduzimanje razlomaka jednakih imenilaca. Sabiranje i 	<p>upotrebljavaju i znake $<, =, >, \dots$;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Da shvata pojam niza prirodnih brojeva; • Da obavlja množenje i dijeljenje velikih brojeva; • Da riješi jedna ine i nejedna ine oblika: $a \pm x = b$, $a \pm x < b$, $a \pm x > b$, $bx = a$, $a \neq 0$, $x \cdot a < b$, $a \neq 0$, $x \cdot a > b$, $a \neq 0$, $a \cdot x = b$, $x \neq 0$, $a \cdot x < b$, $x \neq 0$, $a \cdot x > b$, $x \neq 0$, $a : x = b$, $x \neq 0$, $a : x < b$, $x \neq 0$, $a : x > 0$, $x \neq 0$, $x : a = b$, $a \neq 0$, $x : a = b$, $a \neq 0$, $x : a < b$, $a \neq 0$, $x : a > b$, $a \neq 0$; i primjena istih na rješavanju praktičnih problema; • Da bude u stanju da imenuje (sabirak-zbir; umanjenik, umanjilac, razlika, faktori, proizvod; djeljenik, djelilac, količnik, ostatak); • Da poznaje razlomke manje i veće od broja jedan; razlomci koji predstavljaju isti broj i uporeivanje razlomaka jednakih imenilaca i jednakih brojilaca; • Da obavlja radnje sa razlomcima koji imaju različite imenioce; • Da je u stanju da piše rimske brojeve od 1(I) do 100 (C);
--	--	--	--

		<p>oduzimanje razlomaka različitih imenilaca pretvaraju ih u razlomke istih imenilaca</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dio jednog broja ($\frac{2}{3}$ od 12); • Rimski brojevi od 1 (I) do 100 (C); 	
3. Geometrija i mjerenja	3.1. Prave 3.2. Geometrijski oblici 3.3. Mjerenja	<ul style="list-style-type: none"> • Mjerenje dužina i jedinice; pretvaranje takvih jedinica od većih u manje i obrnuto (višeimenovane u jednoimenovane i obrnuto); • Mjerenje mase i jedinice; pretvaranje takvih jedinica od većih u manje i obrnuto (višeimenovane u jednoimenovane i obrnuto); • Jedinice za mjerenje težnosti, vremena i vrijednosti, novac; pretvaranje takvih jedinica (od većih u manje i obrnuto); • Mjerenje površi (površina); jedinice mjere mm^2, cm^2, dm^2, m^2; pretvaranje jedinica jednih u druge; • Mjerenje tijela (zapremina tijela); jedinice mjere mm^3, cm^3, dm^3, m^3; 	<ul style="list-style-type: none"> • Da obavlja mjerenje dužina izražene u jedinicama mjere mm, cm, dm, m i da razumije jedinice dkm, hm i km; • Da obavlja mjerenje mase izražene u jedinicama mjere gr, dkg, hg, i kg; • Da obavlja mjerenje težnosti; • Da obavlja mjerenje i da izražunava površinu tijela izražene u jedinicama mjere mm^2, cm^2, dm^2, m^2; • Da obavlja mjerenje i da izražunava zapremine tijela izražene u jedinicama mjere mm^3, cm^3, dm^3, m^3; • Da razlikuje uzajamni položaj prave i kružnice (prava prolazi izvan kružnice; siječe kružnicu u dvjema tačkama; dodiruje kružnicu u jednoj tački); • Da razlikuje uzajamni položaj prave i

		<ul style="list-style-type: none"> • Ravan; • Uzajamni položaj pravih, krug i površi kružnice (krug); • Mnogouglovi; trougao jednostrani ni pravougaonik; kvadrat; obilježavanje navedenih mnogougla; • Obim mnogouglova kao zbir dužina njihovih stranica (bez upotrebe formula); • Površina navedenih pravilnih mnogouglova mjerenjem (bez upotrebe formula). • Rogljasta (oškasta) tijela i obla tijela. Kocka, kvadar i njihove mreže. 	<ul style="list-style-type: none"> • kruga (prava prolazi izvan kruga; sije e krug kao tetiva); • Da je u stanju da nacрта i da obilježi tjemena i stranice pravilnih mnogouglova (jednostrani ni trougao, kvadrat, pravilni šestougao) • Da obavlja mjerenje i izra unavanje obima takvih mnogouglova; • Da razlikuje rogljasta (oškasta) tijela od onih oblih kao i da nacрта njihove mreže;
4. Obrada podataka	4.1. Obrada podataka	<ul style="list-style-type: none"> • Prikupljanje i bilježenje podataka; • Predstavljanje podatke tabelama, stubovima, kružnim djelovima i raznim dijagramima; • itanje razli tih tabela i dijagrama. 	<ul style="list-style-type: none"> • Da prikazuje podatke tabelarno sa vertikalnim stubovima i da ita iste; • Da upore uje podatke predstavljene tabelom ili dijagramom.

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Škola treba da služi za bu enje i uvanje interesa djece za matematiku i postepeno da razvija isto.

- Nastava matematike nikada ne smije da bude apstraktna i verbalna, zato što matematika u suštini i tako djeluje sa apstraktnim pojmovima i relacijama. Treba je što više približiti u eniku u vidu igre služe i se eksperimentima i realnim situacijama iz svakodnevnog života.
- Na in u enja i sticanje znanja treba razvijati u obliku spirale, zato što ra unske radnje i strukturu matematike nije mogu e odmah i u cjelini shvatiti. Dobro bi bilo svaki put povezati i ispreplitati male cjeline sadržaja u ve e cjeline na taj na in da stavljaju i nove sadržaje usvajaju se i utvr uju sve više prethodni sadržaji.
- Motivisanost je klju za u enje matematike. Zatim dolazi umjetnost nastavnika da motiviše u enike da rade u kontinuitetu sistematski, što je posebno veoma važno. Ovo se postiže biranjem odgovaraju ih zadataka, koji podstrekava logi ko razmišljanje kod u enika.
- U petom razredu treba podsticati snalažljivost u enika za što preciznije ra unanje tokom radnje sa brojevima kao i njihovo upore ivanje. Dakle, zadatak nastavnika je da na e metodu i da izabere odgovaraju u tehniku u nastavi. Ovo se može posti i individualnim radom u nastavi ili rad u manjim grupama.
- Treba biti pažljiv u toku vježbi, u enika stimulisati da riješi konkretan zadatak iz svakodnevnog života ukoliko postoji i njegova mogu nost. Na ovaj na in u enik shvata kontinuitet uloge matematike. Tako, ako je mogu e bilo bi dobro približiti što više varijanti rješavanja zadataka.
- Cilj u enja matematike nije u sticanju rutine u enja, mehani ko u enje injenice ili radnji, ve usvajanje osnovne materije. Treba imati u vidu da fond znanja i dobijene vještine uvijek ostanu na raspoloaganju u eniku.
- Treba izabrati odgovaraju e vježbe da razvijaju intuiciju na zadovoljavaju em stepenu za kretanje uvijek korak naprijed.

Da bi se postigli optimalni rezultati na polju nastave matematike, veoma veliku ulogu igraju dobar pismeni program, dobri udžbenici, te uvježbanost nastavnika kao i upotreba metoda i odre ene teh nike nastavnika u prilago avanju uslovima i okolini u kojoj se razvija nastava

VREDNOVANJE

Vrednovanje obuhvata sve radnje koje se koriste da bi se procijenilo do kojeg stepena je dostigao učenik sa znanjem predmeta.

Nastavnik u toku vrednovanja, treba da ima u vidu sadržaje programa i standarde dostignuće a određeni planom i programom.

Nivo dostignuće a

Skala dostignuće a učenika vrednuje se uglavnom bazirajući se u tri nivoa:

Nivo I. - Obuhvata minimalna dostignuće a, što znači i pojava minimuma neophodnog do koga treba da stigne svaki učenik. Tako se postavlja donja (dozvoljena) granica usvojenog programa što se u procentima izražava sa 40% razvijenog materijala. U ovom nivou treba obuhvatiti učenike koji rješavaju probleme uz pomoć nastavnika i ograničenih metoda opravdavaju činjenicu proste matematike pomoću nastavnika kao i saradnju za učenje matematike imaju i uvijek ovu pomoć .

Nivo II. - Pojavljuje se u granicama rezultata izraženog u procentima (50%-80%). U ovom nivou treba obuhvatiti učenika, koji rješava probleme, dokazuje matematičke istine uz ograničenu pomoć od strane nastavnika ne velikog broja metoda i vještina sa nekom greškom ili malim nedostacima.

Nivo III. - Je najviši nivo ili maksimalni nivo dostignuće a učenika izraženog u procentima (veći od 80%). U ovom nivou treba obuhvatiti učenika koji rješava zadatke i probleme i dokazuje matematičke istine u samostalnom obliku. Rješava matematičke probleme različitim metodama, analizira i komentariše rezultate dobijene na samostalan način, te tim jezikom i logički jasno.

Procedura vrednovanja

Proces vrednovanja preporučuje se da bude u harmoniji sa postavljenim standardima. Tipovi vrednovanja su mnogi. Shvatljivo je da vrednovanje treba da prati ciljeve obrazovanja, nastavne i vrijednosne

objektive. Vrednovanje treba da se oslanja na velikoj količini podataka u kojima su obuhvaćeni ovi elementi:

- vrednovanje usmenih odgovora;
- vrednovanje aktivnosti na debatama u razredu;
- vrednovanje pomoći u toku rada u grupi;
- vrednovanje domaćih zadataka;
- testovi za jednu grupu određenih tema;
- test na kraju određene kategorije sadržaja;
- test na kraju polugodišta;
- test na kraju godine.

Na kraju godine treba zaključiti ocjenu, koja se dobija kao srednja ocjena svih vrednovanja.

ME UPREDMETNE VEZE

Matematika u petom razredu povezana je sa:

- **Maternji jezik**- “prevođenje” matematičkih izraza sa običnog jezika u jezik matematike i obrnuto;
- **Likovna umjetnost**- crtanje pravih i krivih linija, otvorenih i zatvorenih i raznih geometrijskih slika (figura);
- **Tjelesno i sportsko vaspitanje**- orijentacija u prostoru (kretanja lijevo, desno, naprijed i nazad; skokovi uvis i udalj i dr.; razna mjerenja);
- **Radni rad**- pravljenje (konstruisanje) različitih geometrijskih slika i tijela od kartona, plastelina, gline i dr.

OVJEK I PRIRODA

OVJEK I PRIRODA

(2 sata nedjeljno, 74 sata godišnje)

UVOD

Predmet ovjek i priroda koji se uči u petom razredu je nastavak istoimenog predmeta koga smo počinjali učiti u trećem i četvrtom razredu, kao sastavni dio prirodnih nauka: biologije, kemije, fizike i geografije. U okviru ovog predmeta, učenici će se upoznati sa prirodom koja nas okružuje, kretanjem tijela, njihovom interakcijom, osobinama, sastavom, strukturom, ovjekovim zahtjevima za korištenjem materijalnih dobara iz prirode, hranom, izvorima energije i očuvanjem životne sredine.

CILJEVI

Program predmeta ovjek i priroda za peti razred postavlja sledeće ciljeve:

- da razvije kod učenika sposobnost da upozna prirodu, njene objekte, životnu sredinu i njeno očuvanje;
- da izgradi svijest o materijalnom jedinstvu svih tijela u prirodi i njihovo neprekidno kretanje;
- da njeguje naviku i stekne vještinu posmatranja, mjerenja, postizanja tačnih zaključaka o prirodnim zakonitostima, njihovoj recipročnoj zavisnosti i nezavisnom radu u rješavanju konkretnih problema;
- da se izgradi u samokritičnu, istrajnu i stabilnu ličnost, spremnu za saradnju sa nastavnikom u školi i van nje i sposobnu da suoči sa životnim izazovima;

OPŠTI I SPECIFIKNI OBJEKTIVI

Učenik treba da je u stanju:

Da poznaje:

- inženice, nazive i koncepte vezane za gljive, organe za ekskreciju, razmnožavanje i organe za osjetila, građu i raznovrsnost lekovitog bilja, klimatskih promjena i raznih životnih sredina;
- sastav materije, osobine i njene promjene;
- razne vrste kretanja i međudjelovanja u prirodi;
- prirodne pojave i procese u okolini i šire;

Da razumije:

- inženice, nazive i koncepte vezane za gljive, organe za ekskreciju, razmnožavanje i osjetila, građu i raznovrsnost lekovitog bilja, klimatskih promjena i razne životne sredine;
- da se materija nalazi svuda i u zavisnosti od prirodnih uslova javlja se u različitim vrstama, temperaturama, i gasovitom stanju;
- nekoliko vrsta energije i načina njenog prenošenja;
- neke prirodne procese koji stvaraju i mijenjaju prirodnu sredinu u okolini i šire (reljef, vrijeme i klima).

Da primjenjuje:

- saznanja o građi i svojstvima živih bića, životnih sredina i živog svijeta;
- metode filtracije, dekantacije, isparivanja, kristalizacije, prosijavanja, itd za razdvajanje mješavina;
- upotrebu hranljivih, higijenskih i zdravstvenih sredstava u svakodnevnom životu;
- stečena znanja za izradu jednostavnog električnog kola;
- osnovna mjerila za mjerenje dužine, mase, zapremine, vremena i temperature;
- korištenje grafičkih podataka, skica, planova, karti i aerofotografija.

Da analizira:

- saznanja i značenje koncepta o gra i gljiva, ovjeka, ki menjaka i ljekovitog bilja
- da su zemlja, vazduh, prirodne vode, mješavine raznih materija koje su značajne za život;
- sastav raznih materija;
- pojavu širenja svjetlosti u sredinama i njena refleksija sa ravnih površina;
- neke prirodne procese u atmosferi, hidrosferi, biosferi i zemljinoj kori.

Da sintetizuje:

- dvije i više materija da bi dobio nove materije ali sa različitim svojstvima;
- zajednički udjelovanja tijela u prirodi.

Da vrednuje:

- ulogu prirode na život i djelatnost ovjeka;
- korišćenje prirodnih procesa za podizanje kvaliteta života ovjeka;
- važnost prirodnih bogatstava za ljudski život, značaj njihovog korišćenja i važnost očuvanja sredine;

ORGANIZOVANJE PROGRAMSKIH SADRŽAJA

Kategorije	Podkategorije	Broj časova	%
I. Živa bića i životni procesi	1. osobine živih bića 2. biljke i životinje 3. živa bića i sredina	24	32.43
II. materija i energija	1. materija i njene osobine 2. promjene materije	17	22.97
III. fizički procesi	1. snaga i kretanje 2. elekticitet, magnetizam i svjetlost	18	24.32
IV. Zemlja i kosmos	2. okolina, Zemlja, Sunce, Mjesec i planete	15	20.27
Ukupno		74	99.99

PROGRAMSKI SADRŽAJ

Kategorije	Potkategorije	Programski sadržaj	Očekivani rezultati	Korelacija/me upredmetna povezanost
Živa bića i životni procesi	Osobine živih bića	<ul style="list-style-type: none"> ❑ gljive plesni i antibiotici jestive i otrovne gljive ❑ sistemi organa ovjeka nervni sistem i osjetni organi organi za ekskreciju i reprodukciju ❑ individualni razvoj ovjeka faze individualnog razvoja ovjeka, ovjek i zdravlje 	<ul style="list-style-type: none"> ❑ Opisuje osobine gljiva po kojima se one razlikuju od biljaka ❑ Opisuje na in kako je od plesni dobiven antibiotik penicilin. ❑ Razlikuje osobine otrovnih i jestivih gljiva. ❑ Imenuje djelove nervne elije i centralnog nervnog sistema. ❑ Imenuje osjetne organe i njihovu funkcionalnu vezu sa centralnim nervnim sistemom.. ❑ Opisuje koncept ekskrecija-lu enje. ❑ Imenuje organe za ekskreciju i opisuje put urina od bubrega prema spoljnoj sredini./vani ❑ Imenuje organe za reprodukciju kod oba pola ovjeka. ❑ Imenuje faze individualnog razvoja ovjeka i posebno opisuje fazu puberteta ❑ Ocjenjuje ulogu tjelesne higijene za zdravlje i negativan utjecaj duvana, 	<p>Sa likovnom umetnoš u u vezi sa vizualnim prikazom prirode i raznih živih bića modeliranjem sa raznim materijalima.</p> <p>Sa informativnom tehnologijom (internet) dje ije Internet stranice za dopunu i proširenje znanja vezane za prirodu.</p> <p>Sa gra anskim vaspitanjem za edukaciju i samoosvješ ivanje djece za uvanje i zaštitu prirode i živog</p>

		<ul style="list-style-type: none"> ❑ Životne sredine Životna sredina livada tipa savana Životna sredina pustinja Životna sredina šuma tropskih kiša Životna sredina močvara Životna sredina mora-okeana. ❑ Ugrožene životinje u svijetu i kod nas. ❑ Zagađivanje vode i zemlje 	<p>svake gore pomenute životne sredine .</p> <ul style="list-style-type: none"> ❑ Opisuje uzroke ugroženosti raznih životinja od nestanka. ❑ Imenuje neke od životinja kojima prijete opasnost od nestanka kod nas i u svijetu. ❑ Imenuje razne izvore zagađivanja vode i zemlje. ❑ Opisuje posljedice zagađivanja vode i zemlje po zdravlje ljudi i ostalih živih bića. 	
II. Materija i energija	II. 1. Materija i njene osobine	1. Klasifikacija i grupisanje materija <ul style="list-style-type: none"> - vrste materije - tečne materije - gasne materije - iste materije i mješavine-rastvori 	<p>Učenici treba da budu u stanju:</p> <ul style="list-style-type: none"> -da opisuju razlike i sličnosti između materija; drveta od uglja, kamena od gvožđa, vode od tečnosti, vodenu paru od dima, šećer, so od njihovih vodenih rastvora, bijeli mermer od granita itd, razlikuju i njihovu pomoć u ulnih organa (osjetila). -da klasifikuju materijale na osnovu 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bosanski jezik Da bi se što ljepše i bez grešaka pisalo i pričalo. ▪ Ručni rad Tokom praktičnih radova sa raznim materijalima (papir,

	<p>II. 2. Pretvaranje materije</p>	<p>2. Pretvaranje materije pod uticajem raznih faktora.</p> <p>- povratne i nepovratne promjene</p> <p>3. Zemlja izvor minerala i drugih materijalnih dobara</p> <p>metali:gvožđe, bakar, aluminijum, olovo itd geografski materijali:krečnikamen, kreč, glina, cementat itd zapaljiva/sagoriva sredstva: vrsta, temperatura i gas/.</p> <p>4. Prerada raznih materijala može prouzrokovati zagađenje sredine</p>	<p>sastavnih materija, izgleda, tvrdoće, itd., (plastika, metal, staklo, guma, papir, tekstil itd.);</p> <p>- da objasni korišćenje materija po njihovim osobinama.</p> <p>- da napravi vodene rastvore kuhinjske soli, šećera itd.</p> <p>- da razlikuju istu vodu od morske vode, kišu, izvor itd.</p> <p>-da analiziraju da je vazduh mješavina raznih gasova i drugih materija (kiseonik, ugljikov gas, azot, vodene pare itd),-zemlja, hrana su također mješavina raznih materija.</p> <p>-da vrednuju ulogu vode kao rastvarača u svakodnevnom životu.</p> <p>-da prikažu nekoliko metoda za razdvajanje rastvora na sastojke..</p> <p>-da razlikuje mehaničke mješavine od rastvora.</p> <p>-da identifikuju metode podjele mehaničke mješavine i rastvora</p> <p>-da prikažu da otapanje vrste supstance u vodi ima određenu granicu i uticaj temperature na rastvor.</p> <p>-da procjene praktični značaj vazduha za disanje.</p> <p>-da prikažu da materije mogu promeniti</p>	<p>drvo, plastika i razna platna itd.).</p> <p>▪ Građansko vaspitanje Samoosveštavanje za očuvanje zdravlja i životne sredine</p> <p>▪ Likovna umjetnost Korišćenje raznih sredstava u toku crtanja, bojenja i raznih modeliranja(grafitna olovka, plastelin, itd.).</p> <p>▪ Matematika poznavanje prirodnih brojeva u toku mjerenja i izražavanja raznih veličina(temperature, dužine, mase, zapremine)i izrada grafikona i tabela.</p>
--	---	--	--	---

			<p>oblik ako se na njima vrše razne mehaničke sile kao što su pritisak, razvlačenje itd.</p> <ul style="list-style-type: none"> - da prikažu povratne i nepovratne promjene materije (promjene fizičkog stanja vode pod utjecajem temperature: tekuće stanje, vrsto-led i para; rastvor šećera u vodi i njegovo sagorjevanje. - da procjene povratne i nepovratne promjene sa aspekta životne važnosti: pretvaranje sagorivih materija u energiju, toplotu, korišćenje rastvora za hranu, za potrebe zdravstva itd.. - da analiziraju kretanje vode u prirodi kao važan proces u biosferi. - da opišu da su razni minerali i metali podzemna bogatstva, da identifikuje neke od najvažnijih metala za život kao što su gvožđe, bakar, aluminijum, olovo, itd - da analizira neke od osobnih karakteristika metala. - da opišu razne tehnološke procese dobijanja metala iz minerala izvađenih iz zemlje, prerađuju i korišćenjem metala u svakodnevnom životu. - da procjene značaj nekih minerala (kretni kamen, mermer, pijesak, glina itd) za građevinske materijale. 	
--	--	--	---	--

			<ul style="list-style-type: none"> -da opišu bogatstvo zemlje raznim mineralima. -da prepoznaju zapaljiva sredstva po njihovom agregatnom stanju. -da procjene značaj sagorivih materija u svakodnevnom životu. -da analiziraju značaj sagorivih materija kao izvore energije i toplote i kao repromaterijal za industriju, farmaciju itd. -da opišu da tokom procesa dobijanja raznih materija dolazi do zagađenja životne sredine. -da procjene probleme zagađenja sredine sa hemikalijama, ubrivima i drugim sredstvima koja oštećuju zdravlje ljudi. -da se osvijeste da zasluge za zdravu životnu sredinu pripadaju i školarcima i široj školskoj zajednici. -da se pridržavaju i poštuju pravila odstranjivanja otpada na za to posebno određena mjesta, - klasifikovana po vrsti zagađivača (staklo, metali, plastika i ostali otpadi). -da opiše mogućnost iskorišćenja otpada to jest njihovu preradu (reciklažu) za svakodnevne potrebe (energetika, industrija, poljoprivreda itd..). 	
--	--	--	--	--

			-da štiti i čuva sredinu tako što će zasaditi drveće, cvijeće i njegovati zelene površine(u školi, kod kuće i ostalim javnim mjestima).	
III.Fizički procesi	III. 1 Sila i kretanje	<ul style="list-style-type: none"> • kretanjem u prirodi tijela vrše radnju. • U prirodi tijela nose energiju i zato mogu vršiti radnju. • Uvijek koristi nekoliko vrsta izvora toplote. • Neka tijela u prirodi vrše pokrete podrhtavanjem • Svakodnevno stvaramo dvije vrste talasa • Tijela u prirodi vrše međudjelovanje jedni na druge • Tijela mogu plutati ili potonuti u vodi. • Tenosti, ključaju isparuju i u tankim mlazevima nalik na cjev ica sami se podižu naviše. 	<p>Učenik treba da je u stanju::</p> <ul style="list-style-type: none"> • Da navede primjere kada tijela vrše radnju kao u slučaju povlačenja, guranja ili podizanja. • Da pronađe primjere predstavljanja raznih vrsta energije u mehanici i prelazak iz jedne vrste energije u drugu. • Da razlikuje nekoliko vrsta izvora toplote i da opiše primjere prelaska toplote sa toplog tijela na hladno tijelo. • Da navede primjere kretanja podrhtavanjem • izigara iz svakodnevnog života. • Da koristi užet-traku i sklopku ili prekidača za prikaz obeju vrsta mehaničkih talasa. • Da navede primjere kojima se potvrđuje da u prirodi nema djelovanja već samo međudjelovanja između tijela. • Da pokaže na materijalima različitih gustoća plutanje i potonutetijela u vodi. • Da govori o razlikama između isparavanja i talasanja, njihovim osobinama te da se upozna sa pojavom kapilariteta. 	<p>Sa ručnim radom za izradu pomagala koja su potrebna i predviđena su programom</p> <p>Sa matematikom za izraze veličina koje su ovdje pomenute.</p>

	III. 2 Elektricitet, magnetizam i svjetlost	<ul style="list-style-type: none"> • uvijek koristi nekoliko izvora elektri ne energije • Da upoznamo jednostavno strujno kolo. • Elektri na energija ima široku primjenu u svakodnevnom životu ali ujedno predstavlja i stalnu opasnost. • Elektriciteta ima i u Zemljinoj atmosferi i uvijek se mora zaštititi od posledica njegovog pražnjenja. • Svjetlost se širi pravolinijski. • Ravno ogledalo je svaka glatka površina od koje se odbija svjetlost . • Da napravimo periskop. • Svijetlosni zrak se prelama prilikom prolaska kroz dve 	<ul style="list-style-type: none"> • Da razlikuje razne vrste izvora elektri ne struje dolazne (baterije) i struje koju dobijamo kada vozimo biciklo (generator) • Da prikaže djelove jednostavnog elektri nog kola (izvor, žice i lampu kao potroša a). • Da konstruiše jednostavno elektri no kolo, koriste i obi nu bateriju, žice, prekida i lampu kao potroša . • Da prikaže primjenu elektri ne energije na ku nim aparatima i da govori o opasnostima koji se javljaju nepažnjom tokom koriš enja, kao što su otkrivene žice, slomljene sijalice kao svi direktni kontakti sa strujom. • Da prikaže munju-grom kao svaku drugu elektri nu varnicu kao posledicu elektri nog atmosfersog pražnjenja na Zemlji kao i da prikaže na in kako zaštititi visoke objekte od nje. • Da prona e primjere kojima e potvrditi da se svjetlost širi pravolinijski • stvaranje sjenke • Da prikaže da se svjetlost reflektuje sa svake ravne i glatke površine (staklo, tiha 	
--	--	---	---	--

		sredine različitih gustina (npr. vazduh-voda) prelama se kroz prizmu.	voda, ili ogledalo) i da izdvoji razlike između objekta i njegovog odraza na površini ravnog ogledala. <ul style="list-style-type: none"> • Da napravi periskop pomoću kartona i dva ravna ogledala • Da prikaže eksperiment kojim pokazuje prelamanje svjetlosti kroz dvije sredine različitih gustina (kašika u šasičaja ili kovanica potonula na dnu šase) 	
IV. Zemlja i prostor	IV. 1 Moja okolina	<ul style="list-style-type: none"> • svjetlo i okolina - oblici zemljine površine-reljef, stijene, minerali, zemljišta. - Atmosfera, i njen sastav, sunčeva zračenja, temperatura, vlažnost vazduha, vazdušni pritisak, kretanje, padavine, vjetrovi, vrijeme, klima - Voda, osobine, protok vode, vodena bogatstva 	Učenik treba da je u stanju: - da procjeni fizičke osobine prirodne sredine u okolini i šire - da razlikuje glavne tipove stijena, minerala i njihovo značenje. - Da opiše da su stijene podložne neprekidnim raznim promjenama. (razdvajanje, transport, potapanje). - Da vrednuje glavne tipove zemljišta. - Da objasni da se atmosfera sastoji od gasova i raznih dodataka - Da govori o značenju atmosfere, o prirodnim procesima i životu/ bitisanju Zemlje (sunčeva zračenja, zaštitu od meteorita, protok vode, itd.). - Da prikaže da je izvor toplote sunčeva zračenja i razloge neravnomjerne raspodjele na Zemlji	*likovna umjetnost, -grafički prikaz prirodnih osobina. *Radni rad, -Izrada raznih modela. * Grafičko vaspitanje - Ljudi žive i djeluju na lokalnom području i to izgrađuju svoje odnose * jezik - korišćenje standardnih

	<p>IV. 2. Skica, plan, karta, glob, njihovo očitavanje i korišćenje</p>	<p>na Zemlji, , rijeke, jezera, lednici, močvare.</p> <p>• Skica, plan, karta, globus, kartografska mreža (paralele i meridijani), očitavanje i korišćenje planova i karti, orijentacija u prirodi</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Da objasni što je vrijeme, klima i njihove promjene. - Da objasni gdje, kako se prikupljaju i zapisuju podaci o vremenu. - Da opiše da se isparavanjem i kondenzacijom vode stvaraju magle, oblaci, padavine (kiša, snijeg, rosa, itd.). - Da objasni šta je trenje vazduha i zašto se vazduh kreće (vjetar) - Da objasni glavne osobine vode (obnavljanje u prirodi, agregatno stanje, močvaranje). - Da opiše protok vode u prirodi njene povratne promjene i izvore energije - Da opiše glavna vodena tijela na Zemlji, zajedničke osobine i razlike između okeana i zemljanih voda (rijeke, jezera, lednika, močvare). - Da prikaže posledice izazvane nedostatkom dovoljne količine vode i njenog kvaliteta.. - Da prikaže da se dijelovi površine očitava Zemlja mogu prikazati na papiru, globusu, umanjene sa posebnim oznakama. - Da prikaže stepen umanjenja i osnovne simbole. - Da razlikuje glavne tipove karti. - Da razlikuje plan, kartu područja (mjesto 	<p>koncepta</p>
--	--	--	--	-----------------

			<p>stanovanja) od slika iz vazduha.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Da objasni globus i njihove tipove. - Da objasni kartografsku mrežu, paralele, meridijane, ekvator, tropske krugove/predjele. - Da objasni šta su geografska dužina i širina. - Da prikaže položaj Kosova na karti i njegove susjede. - Da govori o nebeskim tijelima Sun evog sistema (Sunce, Zemlja, Mjesec, i ostale planete). 	
	<p>IV. 3. Zemlja , sun ev sistem i vasiona.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Sun ev sistem- izvor svjetlosti, energije i života na Zemlji • tjela sun evog sistema, porijeklo Zemlje i sun evog sistema, zašto ovjek istražuje Vasionu. • zemlja i njena kretanja • promjene godišnjih doba, Mjesec – Zemljin pratilac • unutrašnji sastav 	<ul style="list-style-type: none"> - Da objasni da je Sunce središnje tijelo Sun evog sistema i da je izvor svjetlosti, toplote i života na Zemlji - da objasni zašto ovjek istražuje tijela Sun evog sistema i Vasionu. - da prikaže kretanja koja ini Zemlja i kružna putanja kojom se kre e Zemlja oko svoje ose i oko Sunca.. - da kaže šta su dan i godina, da posmatra i opiše promjene položaja Sunca tokom dana i godine. - da objasni da promjene dana u no , promjena godišnjih doba, vremenske promjene uti u na život i rad ljudi, 	

		Zemlje, kora omota i jezgro (kontinenti i oceani), stijene, energetska bogatstva i minerali Zemljine kore.	životinjskog svijeta i šire. - da razlikuje jezgro, omot i Zemljinu koru. - Da objasni da se Zemljina kora sastoji od raznih stijena. - Da objasni da se u stijenama nalaze minerali i razni fosili.	
--	--	---	---	--

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Za uspješnu realizaciju plana i programa predmeta uvijek i priroda neophodno je primijeniti mnogobrojne metode, forme i tehnike rada sa širokim kompleksom procedura (nova informacija, ponavljanje, utvrđivanje, vježbe, zadaci, rad na projektima, praktični rad, tehnička materijalna sredstva kao što su: crteži, pejzaži, dijagrami, modeli, grafike, hemikalije, kuhinjsko posuđe, laboratorijsko posuđe, instrumenti i ostala savremena tehnička sredstva – kompjuter, internet, itd.).

Izbor metoda je u nadležnosti predmetnog nastavnika. Taj izbor treba prilagoditi zahtjevima i potrebama učenika i sadržaju nastavne teme, na didaktičnoj osnovi i stepenu njihove zrelosti, itd.

Tehnike i metode rada sa učenicima treba da budu raznovrsne i kombinovane da bi podstakle dinamiku učenja, da razbiju monotoniju i da motivišu učenike za učenje i zainteresuju ih za nastavu.

Metode, tehnike i forme rada sa učenicima su jednako raznovrsne kao i vrste savladavanja. One treba da su u službi lakšeg savladavanja programskih sadržaja i bržoj i tačnijoj primjeni saznanja, navika, vještina, stavova i drugih vrijednosti, koje participiraju u cjelovitosti formiranja ličnosti koja će biti spremna da se suoči sa životnim izazovima.

U nastojanju za ispunjavanjem zahtjeva za što kvalitetnije savladavanje predlažu se nekoliko različitih metoda, tehnika i načina rada:

- Direktno predavanje (predavanje, objašnjavanje, praktične vježbe i primjeri);
- Indirektno predavanje (razmatranje, pronalaženje, rješavanje problema);
- Podupiranje pomoću pitanja (tehnika postavljanja pitanja učenicima);
- Diskusija i savladavanje kroz saradnju (u malim grupama, većim grupama i sa cjelim razredom);
- Podupiranje kroz razmišljanje (kritičko i stvaralačko razmišljanje rješavanja problema pomoću kompjutera);
- Učenje kroz projekte, istraživački rad na terenu;
- Učenje kroz zapažanje, demonstraciju i eksperiment
- Učenje i savladavanje kroz multimedijalna sredstva a posebno pomoću kompjutera;

- samoistraživanje;
- učenje u prirodi i tokom posjeta industrijskim objektima;

U svim slučajevima primjene nastavnih metoda i tehnika potrebno je korištenje odgovarajućih didaktičkih sredstava, bez kojih se nemogu postići očekivani rezultati.

VREDNOVANJE

Vrednovanje je djelatnost i instrument koji se koristi kao mjerilo rada i postignutih rezultata učenika. Ono ima ulogu mjernog aparata koji jasno predloži stanje u kojem se nalazi učenik, nastavni kadar, škola i njena zajednica kojoj pripada.

Vrednovanje je širok i složen sistem koji je zasnovan na procesu savladavanja učenika i obuhvata ove forme vrednovanja:

- formirano
- dijagnostifikovano
- sabirno
- i vrednovanje koje ima za cilj motivaciju učenika

Stalno vrednovanje posle svake nastavne teme daje najbolje rezultate. Njime se ne mjere samo stečena znanja već se vrednuje i stepen postignutih rezultata jedne edukativne radnje koja je ostavila traga na ličnost učenika. Završno vrednovanje obuhvata cjelokupnu aktivnost savladavanja učenika (usmeni odgovori, ponašanje u grupi, stečene vještine tokom eksperimentalnog rada, domaće zadaci, rezultati sa testiranja i pismenih radova).

Vrednovanje obuhvata tri glavna područja:

- spoznajne sposobnosti (kognitivne);
- emocionalne sposobnosti (afektivne) i
- psihomotorne sposobnosti

Nastavnik koristi i vrši odabir mnogobrojnih načina i tehnika vrednovanja i nakon obrade programskih sadržaja, učenicima se daju ocjenjeni ocjenama (za jednu temu, za jednu tematsku cjelinu, za jedno

polugodište i na kraju školske godine). Vrednovanje bi trebalo biti javno i transparentno prema učenicima, roditeljima, prosvetnim administratorima i prema zajednici kojoj pripada škola.

Zaključci vrednovanja nastavnika će poslužiti za ostvarivanje raznih ciljeva:

1. da obezbijedi informacije o stepenu napredovanja učenika;
2. da učenicima obezbijedi nastavnu informaciju;
3. za motivaciju učenika;
4. za označavanje i napredovanje učenika;
5. da osigura realizaciju aktualnih objekata;
6. da procijeni spremnost učenika za savladavanje i u budućnosti;
7. da da refleksiju za poboljšanje učenika zasnovanog na vrednovanju drugih i na samovrednovanju.

IZVORI I NASTAVNA SREDSTVA

Da bi se uspješno ostvarilo učenje i savladavanje plana i programa predmeta uvijek i priroda nastavnika i učenika bi trebalo da koriste razna sredstva i izvore informisanja:

- 1) literaturu za predmet uvijek i priroda na bosanskom, albanskom i drugim svjetskim jezicima.
- 2) Naučne i profesionalne revije i novine, rječnike, enciklopedije.
- 3) Slike, atlase, modele, šeme, dijagrame, makete, karte, globus, itd.
- 4) Multimedijalnu opremu (kompjuterske programe, internet, CD)
- 5) TV aparat sa videorekorderom, grafoskop, fotoslajdovi, videokasete koje sadrže razne naučne materijale od posebnog interesa za učenike.
- 6) Ostalu potrebnu literaturu koja se nalazi u biblioteci i ostala sredstva koja se nalaze na tržištu..

U nastavnikovoj je nadležnosti da u zavisnosti od uslova u kojima škola radi izabere izvor informacija i pomoćna nastavna sredstva, pridaju i pritom poseban značaj ravnoteži eksperimentalnim, usmenim, vizuelnim podacima sa posebnim akcentom na ono što je najosnovnije za učenje. Ovaj izbor treba napraviti tako da se uvijek vodi računa o povećanju i podizanju nivoa kvaliteta učenja i savladavanju.

Ova sloboda izbora nastavnih izvora treba svakako da pripadne i samim učenicima.

GRA ANSKO VASPITANJE

GRA ANSKOVASPITANJE

(2 sata nedjeljno, 74 godišnje)

UVOD

Programski sadržaji koji će se razviti u petom razredu iz predmeta Građansko vaspitanje istinski je nastavak i produbljenje programskih sadržaja koji su razvijeni iz Građanskog vaspitanja od prvog do trećeg razreda kao izbornog predmeta i od trećeg razreda kao redovan nastavni predmet.

Tako u okviru kategorije **Grupe i Institucije**, u prvom i trećem razredu ueno je o porodici i školi, dok u petom razredu u okviru ove kategorije prošire se znanja i u ite se o **klubovima, udruženjima i institucijama** kao najvišim oblicima društvenog organizovanja.

U enici će se informisati u vezi sa organizovanjem klubova, udruženja, nevladinih organizacija kao i institucija.

U kategoriji **Vladanje i Građanstvo** pažnja će biti isključivo na podkategorijama koje su posvijene **medijskom vaspitanju**. U enici će se upoznati sa različitim oblicima medijskog vaspitanja kao i značajem medija za demokratizaciju društva.

Dok u okviru kategorije **Ekonomija i Tehnologija**, u enici će naučiti o značaju nauke i tehnologije u razvoju i napredovanju društva.

Kategorija **Kultura** u petom razredu predstavljena je sa podkategorijom **me ukulturalna komunikacija**. Značaj me ukulturalne komunikacije u savremenom društvu, višestruk je, posebno za vaspitanje djece u jednom tranzitnom društvu kakvo je Kosovo danas.

Programski sadržaji koji će se razviti u ovom programu bit će u harmoniji sa mogućnostima i intelektualnim kapacitetom ovog uzrasta.

CILJEVI

U enik:

- Da se uklju i u aktivnosti klubova i udruženja u školama i u zajednici;
- Da shvati procedure i zna aj njihovog primjenjivanja. On treba da shvati da pomo u procedura funkcionišu klubovi i institucije bilo vladine ili nevladine.
- Da koristi književni jezik, da komunicira pravilno i korektno sa drugima i da vježba različite oblike komunikacije, izražavanja i prenošenja poruka;
- Da se osposobi da lagano i bez predrasuda komunicira sa vršnjacima, ali i sa odraslima koji pripadaju drugim kulturama ili zajednicama koje žive na Kosovu.
- Da se omogu i da se sposobnosti i znanja o tehnologiji primijene direktno u u ionici (ili ku i) rade i na kompjuteru, ali koriste i internet u komunikaciji sa drugima itd.
- Da shvati promjene koje se dešavaju u prirodi i društvu kao prirodan vremenski proces.

OBJEKTIVI

U enik:

Da poznaje:

- Različite oblike vannastavnog organizovanja kao organizovanje u raznim klubovima unutar i izvan škole);
- Procedure formiranja i rukovo enja kluba ili udruženja.
- Glavna sredstva javnog informisanja, kao pisana i elektronska sredstva;

- Razlike između različitih kultura i potrebu međukulturnog komuniciranja;
- Neke od osnovnih tokova promjena u prirodi i društvu.

Da shvati:

- Značaj klubova, udruženja i institucija za razvoj društva;
- Zadatke i odgovornosti koje proizilaze iz rada u klubovima, udruženjima i institucijama;
- Značaj knjiga, novina i revija kao prvi dobrodošao izvor informisanja;
- Značaj i oblike shvatanja i međukulturalnog komuniciranja;
- Ulogu nauke i tehnologije za razvoj društva;
- Značaj promjena u prirodi i društvu.

Da analizira:

- Ulogu i kvalitet rukovođenja grupe;
- Značaj aktivnog učestvovanja u vladanju i na njega uticaja na vladanje.
- Jednostavne socijalne probleme koji se tretiraju u emisijama, a nisu štampani za djecu.
- Uticaje tehnologije na životni prostor;
- Uticaj nauke i tehnologije na ponašanje djece u školi, zajednici i šire;
- Primjere saradnje, međuzavisnosti ili sukoba između pojedinaca, grupa i različitih kulturnih zajednica koje žive na Kosovu;
- Zašto se sve mijenja u prirodi i društvu.

Da vrednuje:

- Uslove za osnivanje klubova i udruženja u školi i zajednici;
- Saradnju sa klubovima, udruženjima i drugim institucijama u školi i zajednici;
- Efekte koje imaju mediji kako pisani tako i elektronski na razvoj i demokratizaciju društva;
- Uticaj nauke i tehnologije na svakodnevni život ljudi;
- Značaj tolerancije prema drugim kulturama i međukulturna komunikacija;
- Zato se mogu desiti promjene u prirodi i društvu.

Da primjenjuje:

- Pravila i procedure klubova, udruženja i institucija;
- Vještine i sposobnosti u korištenju kartoteke školske biblioteke
- Znanja ste ena iz nauke i tehnologije tokom komunikacije, informisanja;
- Odražava visoku kulturu međukulturalne komunikacije na svakodnevni život;
- Brigu prema prirodnoj sredini i društvu.

Stavovi i vrijednosti:

- Da ima svoj stav u vezi sa radom klubova, udruženja i institucija;
- Da se angažuje na izdavanju školske novine;
- Da bude otvoren i tolerantan i da se suprotstavlja svakom obliku polne, etničke, vjerske i rasne diskriminacije;
- Da doprinosi pozitivnim promjenama koje se dešavaju u prirodi i društvu;
- Da ima kritički stav prema javnoj riječi.

SADRŽAJ PROGRAMA

STRUKTURA PROGRAMA

Kategorije	Podkategorije	Broj asova
GRUPE I INSTITUCIJE	Klubovi, udruženja, institucije	25
VLADANJE I GRAĐANSTVO	Medijsko vaspitanje	9
EKONOMIJA I TEHNOLOGIJA	Nauka, tehnologija i društvo	20
KULTURA	Međukulturalna komunikacija	15
VRIJEME I PROMJENE	Promjene u prirodi i društvu	5
		74

❖ **GRUPE I INSTITUCIJE**

✓ **Klubovi, udruženja i institucije (25 asova)**

Učenik treba da savlada osnovne sadržaje o grupama i njihovim članovima, klubovima, porodici, vršnjacima, školi, zajednici, odnosima u grupi (kako se formiraju klubovi i udruženja), manjini i većini, školskom životu, pomoć i jednog drugom, pogled o Kosovu, susjednim zajednicama, ostalim zajednicama, ljudima koji su napravili historiju, Evropskoj zajednici, ljudskoj solidarnosti itd..

Očekivani rezultati

Učenik

- Shvata ulogu i funkcionisanje kluba, udruženja i institucije;
- Opisuje zadatke planova klubova, udruženja i institucija;
- Opisuje procedure i pravila formiranja i funkcionisanja klubova, udruženja i institucija;

- Poznaje i poštuje zadatke i odgovornosti rukovodstva kluba, udruženja i institucije;
- Identifikuje klubove i udruženja koja djeluju u zajednici u kojoj živi;
- Vrednuje ulogu recipro ne pomo i klubova, udruženja i institucija.

❖ VLADANJE I GRA ANSTVO

✓ Medijsko vaspitanje (9 asova)

U enik treba da savlada osnovne pojmove za pisane i elektronske medije; njihovo funkcionisanje i ulogu u informisanju i demokratizaciji društva; vladanju i medijima, slobodi medija, knjizi kao ključnom izvoru informacija; korišćenju i selekcionisanju informacija iz sredstava javnog informisanja itd.

O ekivani rezultati

U enik

- Shvata ulogu pravila i procedura o funkcionisanju sredstava informisanja;
- Shvata značaj medija za izbor i demokratsko upravljanje;
- Analizira ulogu medija o dobrom upravljanju;
- Opisuje (konkretnim primjerima) načine primanja informacija o raznim događajima u zajednici, Kosovu i šire;
- Vrednuje zidne novine odjeljenja i škole.

❖ EKONOMIJA I TEHNOLOGIJA

✓ Nauka, tehnologija i društvo (20 asova)

U enik usvaja sadržaje kao: uvijek mijenja svoj život; našu planetu u prostoru, zemlju, nauku, otkrića i pronalasci, razvoj sredstava za rad i tehnologiju proizvodnje danas i sutra, proizvodnju juče i danas, stara i

nova zanimanja, globalnu ekonomiju, trgovinske centre, tehnologiju, kompjuter, robote, brigu o sredini itd.

O ekivani rezultati

U enik

- Shvata kako uvijek mijenja svoj život;
- Opisuje razvoj sredstava rada i tehnologiju proizvodnje;
- Analizira proizvodnju ju e i danas;
- Identifikuje i razlikuje nova zanimanja od starih
- Vrednuje ulogu kompjutera u svakodnevnom životu;
- Brine o sredini u kojoj živi.

❖ KULTURA

✓ Me ukulturalna komunikacija (15 asova)

U enik treba da u i o ljudima i kulturi; knjigama; novinama; slikama; fotografiji; televiziji; bioskopu i pozorištu; sportu i igrama; muzejima i galerijama; historijskim mjestima, spomenicima i amforama, legendama, praznicima i festivalima itd.

O ekivani rezultati

U enik

- Shvata ulogu knjige;
- Identifikuje dnevne novine koje izlaze na Kosovu;
- Razlikuje mišljenje od istine ;
- Opisuje ulogu televizije kao sredstva me ukulturalne komunikacije;
- vrednuje sport i igre kao oblike izražavanja i kulturnog komuniciranja;
- shvata društveni zna aj muzeja i galerija.
- Razlikuje najzna ajnije praznike i festivale u zemlji

❖ VRIJEME I PROMJENE

✓ Promjene u prirodi i društvu (5 časova)

Učenik treba da nauči i zašto se sve mijenja; o društvu nekad i sad, o promjenama u prirodi.

Očekivani rezultati

Učenik

- Shvata zašto se sve mijenja;
- Analizira društveni razvoj u zajednici;
- Razlikuje promjene koje se dešavaju u prirodi.

PREDMETNI I METODI UPREDMETNI PRISTUP

Građansko vaspitanje u petom razredu povezano je sa svim ostalim predmetima koji se učavaju u petom razredu:

Bosanski jezik: Kultura slušanja i govora, kultura čitanja i kultura pisanja u grupama, udruženja i formiranje institucija u zajednici su glavne pretpostavke uspješnog rada.

Matematika: Obrada podataka i njihovo objavljivanje što je najvažniji posao raznih udruženja i klubova.

Biologija i prirodna: Kategorije Zemlja i Vasiona; živa bića i životni procesi su kategorije koje imaju veliku predmetnu povezanost sa mnogim programskim sadržajima građanskog vaspitanja za peti razred.

Historija: Kategorije: Kosovo posle Drugog svjetskog rata 1945-1999, Podkategorija obrazovanje, kultura i nauka juče i danas.

Engleski jezik: Korištenje informacija iz elektronskih medija na engleskom jeziku

Radni rad: Postoje neke kategorije i podkategorije sa kojima su povezani programski sadržaji građanskog vaspitanja, ali između njih treba izdvojiti: kategorije: tehnologija informisanja i komunikacije, uticaj informisanja i komunikacije su podkategorije i Građanskog vaspitanja petog razreda.

Likovno vaspitanje: kategorije: opažanja i znanja; izražavanje i kreativnost.

Muzi ko vaspitanje: Formiranje muzičkih grupa u školama i u zajednici kao jedna od glavnih prednosti muzičkog vaspitanja. Programski sadržaji i vaspitanje građana uopšte omogućavaju da bude aktivan u menadžiranju i rukovođenju grupama i udruženjima.

Tjelesni odgoj i sport: kategorija: sportske aktivnosti, podkategorija: šetnja i kros; zimovanje i ljetovanje. Učenici znanja stečena iz Građanskog vaspitanja mogu da primijene u različitim sportskim aktivnostima, napr. izbor predsjedništva jednog kluba, uvođenje u njega, izbor predsjednika i njegovo aktiviziranje i doprinos u dostizanju uspjeha na sportskom polju.

Likovno vaspitanje : kategorije: opažanje i znanje; izražavanje i kreativnost imaju veliku povezanost sa programskim sadržajima građanskog vaspitanja koji se uče u petom razredu.

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Sa ciljem realizacije nastavnog programa u ovom predmetu mogu se organizovati sastanci sa ljudima, mogu se iskoristiti različita izdanja i simulirati slučajeve za izbor:

- Sastanci sa različitim ljudima zajednice (posmatranje, intervjui, ankete, razgovori, konsultacije sa ekspertima itd.),
- Upotreba različitih publikacija (novina, informacionih pamfleta, testova, videokaseta, dramatizacije, postera itd.),
- Simuliranje (igra ulogama, simuliranje diskusija ili situacija iz različitih polja javnog djelovanja itd..).

Pored tradicionalnih metoda, u predmetu Građansko vaspitanje u mnogim slučajevima može se primijeniti **igra sa ulogama**. Za primjenu ovog oblika rada neophodno je da se vrši i **simuliranje** jednog događaja. Učenici uzimaju ulogu napr. nastavnika, direktora škole, roditelja, saobraćajnog policajca, različite planove zajednice itd. Nastavnik u ovom slučaju igra ulogu koordinatora, dok svi učenici odjeljenja aktivno učestvuju u ovom procesu. Oni se ponovo mogu podijeliti na grupe napr. grupu radnika koji štite prirodu i parkove, grupu djece koja ne poštuju određena pravila u javnoj sredini, itd. Tokom jednog nastavnog sata mogu diskutirati o tome šta je problem, koji su putevi za rješavanje problema o kojem se diskutoje itd.

Poseban naglasak metodologije rada treba posvetiti aktivnim metodama rada, kao: Rad na projektima, problematika nastave, nastava sa saradnjom, razgovor, posmatranje, rad u konkretnoj sredini (sa različitim organizacijama zajednice) itd.

Kao oblik rada, nastavnicima se preporučuje da organizuju rad u odjeljenju sa parovima i rad u grupama. Podjelom u enika na parove i grupe, pruža se mogućnost za učestvovanje i saradnju. U ovom slučaju podijeljenima u parove i grupe daje se 5 minuta vremena da odluče, napr. koja je uloga rukovodioca u klubu, udruženju ili instituciji? Ovo se može uraditi prije nego što počinje diskusija o svakom odjeljenju. Uenicima treba reći i vrijeme za koje treba riješiti problem. Oni su podijeljeni na grupe ili parove, dok nastavnik igra ulogu nadzornika, i po potrebi daje uputstva ili objašnjenja. Na kraju nastavnog sata, parovi ili grupe raportiraju ispred svih u enika odjeljenja. Svaka grupa treba da ima predstavnika koji raportira ispred odjeljenja.

VREDNOVANJE

Vrednovanje je značajno pitanje nastavnog rada u školi kako za uenike, nastavnike, roditelje tako i za institucije koje se bave nastavnim pitanjima.

Kako smo gore primijetili u metodološkim uputstvima, većina nastavnih jedinica građanskog vaspitanja u petom razredu realizovane se pomoću interaktivnih radionica, zatim redovnog vrednovanja radionica od strane nastavnika, vrednovanje od strane uenika je od posebnog značaja. Postoje različite metode i tehnike vrednovanja, ali u ovom slučaju predstavimo dvije varijante najjednostavnijeg vrednovanja od strane uenika.

Ova forma vrednovanja predviđa da uenici vrednuju radionice putem tri vrste odgovora:

- a) mnogo mi se dopala,
- b) srednje mi se dopala,
- c) nimalo mi se nije dopala.

Za ovo vrednovanje rukovodilac priprema po tri kartonska bedža za svako dijete, gdje je na jednoj strani napisano ime djeteta, dok je na drugoj strani šemtski izgled izraza lica djeteta:

1. nasmijan,

2. indiferentan ,

3. namršten

Na kraju radionice (ili jednog nastavnog sata) uenicima se podijele bedževi. Oni treba da izaberu bedževe koji izražavaju njihov doživljaj u vezi sa radionicom i da stave u kovertu. Rukovodilac evidentira vrednovanje uenika i u radionici polaznicima okreće ponovo njihov bedž, tako da oni mogu iskoristi to za vrednovanje nove radionice.

Druga varijanta je da uenici imaju samo jedan karton sa svojim imenom i da pripreme tri koverta sa znacima kategorije (sa licima kao ilustracijama kategorije). Dakle, uenici stavljaju svoj bedž u kovertu, koja odgovara njihovim doživljajima u vezi sa nastavnim satom.

Na osnovu ovog vrednovanja uenika, rukovodilac (nastavnik) dobija dvije liste informacija:

1. Kako je prihvaćena radionica (vrednovanje uenika ocjenama kao: 1, 2, 3, 4, 5)
2. Individualne reakcije (šta se dopalo svakom ueniku, ili šta im se nije dopalo).

Ovaj oblik vrednovanja osigurava dobre i tačne informacije za nastavnika da bi identifikovao probleme uenika u sticanju znanja, kako sa aspekta metodološkog pristupa, tako i sa aspekta sadržaja lekcija i da im pomogne u njihovom prevazilaženju.

Vrednovanje rada uenika od strane nastavnika.

Nastavnik tokom svog rada sa uenicima, poseban značaj treba da posveti vrednovanju njihovih postignuća u nastavi. Najvažnije vrednovanje postiže se pomoću testova, u zavisnosti šta želimo da mjerimo- vrednujemo, sadržaj (standardni testovi sadržaja) ili dostignuća (standardni testovi dostignuća).

Ovo ne podrazumijeva eliminisanje i ostalih oblika vrednovanja, vrednovanje zasnovano na normama, periodično vrednovanje, stalno vrednovanje (sistematsko) preko posmatranja na svakom nastavnom satu, vrednovanje doma ih zadataka, vrednovanje putem testova izračenih od strane samog nastavnika itd.

U vezi sa ovim, ovaj predmet traži da nastavnik bude spreman da podrži uenika u slušajevima kada naiđu na poteškoće i da odgovore ili slušaju i da budu otvoreni, da slušaju i ono što nije u skladu sa njegovim vrijednostima, ne kritikuju ih i vrednuju ih kako i bez miješanja ličnih sudova, dijagnoze, analize i savjeti.

Vrednovanje učenika predmeta građansko vaspitanje treba da bude stalno. Ovo vrednovanje ima višestruke ciljeve. Tako putem vrednovanja:

- Osiguravamo informacije o napredovanju učenika;
- Učenik se osposobljava da upoređuje svoja dostignuća sa kolektivnim rezultatima. Na ovaj način učenik može obaviti i samovrednovanje onoga šta je uspio da nauči;
- Osigurava se motivisanost učenika za dalji rad
- Osigurava se i realizacija objekta.

Kriteriji za vrednovanje učenika jasno su utvrđeni u administrativnom uputstvu stepena postignuća učenika.

HISTORIJA

HISTORIJA

(2 sata nedjeljno, 74 sata godišnje)

UVOD

Historija kao društvena nauka i nastavni predmet u V-om razredu ima za cilj da pripremi i upozna učenike da razumiju prošlost naroda od najstarijih do današnjih dana.

Izučavanje predmeta historije ima za cilj da učenicima pruži mogućnost za njihov svestrani razvoj i to sa ekonomsko humanog društveno političkog i kulturnog aspekta.

Historija u V-om razredu pruža mogućnost da učenici uče o prošlosti svoga naroda i domovini, upoznaju se sa slavnom prošlošću svoga naroda, izučavanjem historijskog sadržaja pri čemu se polazi od individualnih psihofizičkih sposobnosti učenika, starosnog doba i afiniteta učenika.

CILJEVI

Nastavni program predmeta Historija ima za cilj:

- Da kod učenika razvija sposobnost da više saznaju o životu i radu svoga i drugih naroda od najstarijih do današnjih dana.
- Da kod učenika razvija sposobnost upoznavanja sa naučnim i ekonomskim dostignućima, uslovima života, vjerovanjima i sa najvažnijim ličnostima iz naše bliže i daleke prošlosti i njihovom ulogom.
- Da kod učenika razvija potrebne vještine za bolje upoznavanje, razumijevanje i primjenu raznih historijskih podataka u određenim uslovima i u određenom historijskom trenutku.

OPŠTI I SPECIFIKNI OBJEKTIVI

Učenici treba da su u stanju da:

a) Razumiju:

- Zakonitosti historijskog razvitka kao i mjesto i ulogu našeg naroda od najstarijih vremena do današnjih dana

- Da razumiju osnovne izraze i historijske termine;
- Osnovne karakteristike historijskog razvoja svoga naroda i susjeda;
- Osnovne koncepte historije i principe društveno ekonomskog, političkog i naučnog razvoja društva.

b) Da razvijaju stavove i ocjene

- Da ocjenjuju i cijene društvena dostignuća tokom historijskih perioda i razdoblja;
- Da razvijaju i poštivaju razlike u društvu: kulturne, etničke, klasne, polne i vjerske;
- Da budno čuvaju arheološko naslijeđe;
- Da čuvaju i pazе kulturno-historijske spomenike, biblioteke, arhive i muzeje.

CILJANE VJEŠTINE I NAVIKE

Izučavanje predmeta historije kao društvene nauke u V-om razredu ima za cilj da učenici savladaju sljedeće vještine i to:

- Da znaju da se orijentišu u vremenu i prostoru, u mjestu gdje žive kao i na prostoru užje i šire okoline;
- Da razvijaju sposobnosti svestrano razvijene ličnosti;
- Da razvijaju sposobnost kritičkog mišljenja i rasuđivanja;
- Da upoznaju uzroke koji su uticali na razvoj društvene zajednice;
- Da se osposobe za samostalno korištenje udžbenika historije, historijskih pitanja, sa literaturom i tekstovima historijske sadržine;
- Da se osposobe za izradu historijskih tablica, grafikona, historijskih ilustracija;
- Da se osposobe za korištenje podataka iz leksikona i enciklopedija;
- Da cijene i poštuju kulturu svoga i kulturu drugih naroda;
- Da se osposobe za samostalno posmatranje muzejskih eksponata i spomenika historijskog karaktera;
- Sistematsko i stalno učenje i pravovremeno izvršavanje svih obaveza za nastavu historije.

PROGRAMSKI SADRŽAJ

2 sata nedjeljno, 74 sava godišnje (54 sava obrade, 16 sava utvrđivanja i 4 sava u dispoziciji)

KATEGORIJA	POTKATEGORIJA	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OSKIVANI REZULTATI	ME UPREDMJETNA KORELACIJA
UVOD	UVOD U HISTORIJU	1. Predmet i zadatak historije kao društvene nauke i historijski izvori. 2. Računanje vremena i periodizacija prošlosti	Da učenici shvate predmet proučavanja historije. Da učenici upoznaju historijske izvore, kalendar vremena i načine kako su ljudi računali vrijeme.	Geografija, Arheologija, Građansko vaspitanje i umjetnost.
PRETHISTORIJA	BALKANSKO POLUOSTRVO U PRETHISTORIJSKO DOBA	3. Postanak i razvoj čovjeka, upotreba prvih oruđa za rad, oblici udruživanja i kameno doba. 4. Metalno doba i raspadanje prvobitne ljudske zajednice. 5. Vjerovanje i umjetnost prehistorijskih ljudi: kult, mitovi, totemizam, animizam i pećinski crteži.	Da učenici upoznaju kako je tekao postanak čovjeka i osnovne karakteristike udruživanja ljudi i kameno doba. Uzroci raspadanja prvobitne zajednice i identifikovanje lokaliteta kamenog i metalnog doba na tlu Kosova i BiH.	Arheologija, Geografija, Građansko vaspitanje, Likovna umjetnost, Književnost

STARI VIJEK	NARODI I DRŽAVE NA ISTOKU	6.Nastanak prvih država na Istoku:Egipat, Mesopotamija, Persija, Kina i Indija i razvoj robovlasničkih odnosa kod naroda i država, privreda, kultura i religija.	Da se uenici upoznaju sa nastankom i razvojem, vjerovanjima, robovlasničkim odnosima, običajima, kulturi naroda starog istoka.	Geografija Arheologija Građansko vaspitanje Književnost i Umjetnost
	STAROSJEDEOCI BALKANSKOG POLUOSTRVA	7. Pelazgi, Iliri, Tračani, Grci i Makedonci.	Da upoznaju najstarije starosjedoce Balkanskog Poluostrva, način života, vjerovanje, običaji i dr.	Geografija, Književnost, Građansko vaspitanje Umjetnost
	STARA GRČKA	8.Doseljavanje Grka,Kritsko mikenska kultura i nastanak grčkih polisa-država,Sparta iAtina 9.Grčko-persijski i peloponeski ratovi. 10.Grčka kultura,nauka, vaspitanje,olimpijske igre, Homersko doba i epovi Ilijada i Odiseja	Da se upoznaju sa doseljavanjem Grka, grčkih državicama i njihovim uređenjem Homerskim dobom i epovima Ilijada i Odiseja, Grčkom kulturom i ratovima koji su vodili Grci.	Geografija Književnost Građansko vaspitanje i Umjetnost.

	STARA MAKE- DONIJA	11. Nastanak Makedonije, Makedonija za vrijeme kralja Filipa II, osvajanja Aleksandra Makedonskog i Helenisti ka kultura.	Da se upoznaju sa nastankom i širenjem makedonskog carstva Osvajanjima Aleksandra Makedonskog i sa Helenisti kom kulturom.	Geografija Knjževnost Gra ansko vaspitanje i Umjetnost.
	STARI RIM	12.Nastanak Rima, borba Patricija i Plebejaca, širenje rimske države na sredozemlju, u Iliriji i Punski ratovi. 13.Društveno ure enje rimske države, ustanci robova, Spartakov ustanak i gra anski.ratovi. 14.Kriza i propast Rimskog carstva, rimska kultura i formiranje Varvarskih država na tlu Zapadnog rimskog carstva.	Da se upoznaju sa nastankom Rimske države,borbi Patricija i Plebejaca, položaju robova Gra .ratovima i uzrocima koji su doveli do propasti Zap.rimskog carstva.	Geografija Književnost Gra ansko vaspitanje i Umjetnost
	ILIRI	15.Porijeklo Ilira, postojbina Ilira, rasprostranjenost naselja i društvene organizacije. 16.Ilirska plemena, razmeštaj	Da se upoznaju sa porijeklom Ilira, Ilirskim plemenima, na inom života sa kulturom, religijom, sa društvenim ure enjem, kraljem Agronom i kraljicom Teutom i sa	Arheologija, Geografija, Gra ansko vaspitanje, Umjetnost i

		<p>na Balkanskom poluostrvu. Zanimanja i na in šivota.</p> <p>17.Život Ilira pod Rimskom vlaš u, stvaranje Ilirskog kraljevstva i veliki ustanak Ilira protiv Rimljana.</p>	ustancima Ilira protiv Rimljana.	Književnost.
SREDNJI VIJEK	VIZANTIJA I ARABLJANI	<p>18.Vizantija od V-XI vijeka i utjecaj Vizantije na susjedne zemlje.</p> <p>19.Svijet pred pojave Islama, društveni i privredni odnosi, život Muhameda a.s.,Kuran, Hidžra I Kaba (aba)</p> <p>20.Kulturno-civilizacijski utjecaj i zna aj Islama u Evropi, arabljansi halifat i arabljanska kultura.</p>	<p>Da se upoznaju sa osnovnim obeležjima Vizantije i njenim utjecajem na susjedne zemlje.</p> <p>Da se upoznaju sa Islamom kao novom religijom, Muhamedom a.s., Kuranom,Hidžrom i Kabom, kao i širenjem i uticajem Islama na susjedne zemlje.</p>	Geografija, Književnost, Umjetnost, Gra ansko vaspitanje.
	BALKANSKI NARODI U RANOM FEUDA-LIZMU I	21.Stari Sloveni: život, obi aji, uzroci i pravci seobe,doseljavanja Južnih Slovena na Balkansko Poluostrvo i odnosi sa	Da u enici shvate postojbinu Starih Slovena, uzroke i pravce seobe, dolazak Južnih Slovena na Balkansko Poluostrvo, formiranje prvih južnoslovenskih država na	Geografija, Književnost, Gra ansko vaspitanje, Umjetnost.

	NASTANAK NJIHOVIH DRŽAVA	<p>susjedima i starosjediocima.</p> <p>22. Albanci u rano feudalno doba: formiranje albanskog naroda, vizantijska uprava i albansko slovenski odnosi.</p> <p>23. Nastanak i razvoj prvih južnoslovenskih država: Raška i Duklja.</p> <p>24. Slovenci i Hrvati u rano feudalno doba.</p> <p>25. Bugarska i Makedonija u rano feudalno doba.</p> <p>26. Kultura kod Južnih Slovena, misija Cirila i Metodija.</p>	Balkanu, njihovim odnosima sa susjedima, o Albancima u rano feudalno doba i o kulturi Južnih Slovena.	
	SREDNJO- VJEKOVNA BOSANSKA DRŽAVA	27. Prvi podaci o srednjovjekovnoj Bosni, začetci i nastanak bosanske državnosti i Bosna između Vizantije i Ugarske i društveno raslojavanje.	Da učenicima znaju prve podatke o nastanku bosanske države, Bosni u vrijeme prvih banova, o opstojanju i gubitak nezavisnosti, crkva bosanska, uspon i pad Bosne i o vjerskim i kulturnim prilikama u to vrijeme.	Geografija, Umjetnost, Književnost, Građansko vaspitanje

		<p>28. Bosna u vrijeme prvih Banova, doba bana Kulina i borba za ostvarenje nezavisnosti.</p> <p>29. Crkva bosanska, učenije i vjerska organizacija (Bogumili i Jeretici)</p> <p>30. Bosna u XIII., XIV i XV vijeku i gubitak državne samostalnosti.</p> <p>31. Vjerske i kulturne prilike u srednjovjekovnoj Bosni.</p>		
	<p>ARBERIJA OD XII do XV VIJEKA</p>	<p>32. Borba Albanaca za državnu samostalnost, kneževina Arberija u XII vijeku i za vrijeme osvajanja Arberije.</p> <p>33. Albanci prema vizantijskoj, anžujskoj, srpskoj vlasti, razvitak feudalnih društvenih odnosa i srednjovjekovna kultura.</p>	<p>Da shvate borbu Albanaca za stvaranje države, nastanak Arberije, kao i odnosu Albanaca prema tuđinskoj vlasti.</p>	<p>Geografija, Građansko vaspitanje Umjetnost, Književnost</p>

	TURCI OSMANLIJE INJIHOVA PRVA OSVAJANJA NA BALKANU	<p>34.Nastanak osmanske države, vrijeme prvih vladara i državno ure enje.</p> <p>35.Timarski sistem, vojno ure enje osmanskog carstva, Bitka na Marici i Boj na Kosovu.</p> <p>36.Osvajanje Balkanskih zemalja i doba sultana Mehmeda II Osvaja a (Fatiha)</p> <p>37.Osmanska okupacija Arberije, otpor Albanaca (epoha Skenderbega).</p>	Da u enici saznaju o nastanku Osmanske države, njenim prvim vladarima,osvajanjima Južno slovenskih zemalja i o otporu Albanaca protiv Turaka,uloga i zna aj Skenderbega.	Umjetnost, Geografija, Književnost i Gra ansko vaspitanje
NOVI VIJEK	ALBANCI OD XVI DO XVIII VIJEKA	<p>38.Veliki albanski pašaluci: skadarski i janjinski pašaluk.</p> <p>39.Umjetnost, kultura, širenje Islama, kulturno-historijski spomenici i historijske li nosti kod Albanaca.</p> <p>40.Nastanak bosanskog pašaluka, prilike u bosanskom</p>	Da se upoznaju sa nastankom bosanskog pašaluka,specifi nim položajem BiH, prilikama u bosanskom ejaletu kao i o kulturno-prosvjetnim i vjerskim prilikama pod osmanskom vlaš u.	Geografija, Književnost, Umjetnost, Gra ansko vaspitanje

		ejaletu, kulturno-prosvjetne i vjerske prilike, nauka i BiH pod osmanskom vlašću.		
	EVROPA I BALKAN U DRUGOJ POLOVINI XIX I PO ETKOM XX VIJEKA	41. BiH u borbi za autonomni položaj u osmanskome carstvu i pokret Huseina kapetana Gradaševića. 42. Okupacija BiH od strane austrougarske 1878. i BiH za vrijeme austrougarske vladavine, zbacivanje osmanske vlasti i pokret protiv austrougarske okupacije u BiH.	Da znaju o borbi Bošnjaka za autonoman položaj i o pokretu Huseina kapetana Gradaševića. Da znaju osnovne zahtjeve autonomije. Da znaju uzroke i posljedice Austrougarske okupacije BiH. Da znaju ciljeve zbacivanja Osmanlijske vlasti i pokrete protiv Austrougarske okupacije.	Geografija, Književnost, Građansko vaspitanje, Umjetnost
	NACIONALNI POKRETI ALBANACA, MUSLIMANA, BOŠNJAKA I MAKEDONACA	43. Prizrenska i peška liga. 44. Pokret Huseina kapetana Gradaševića za autonomiju BiH. 45. Nacionalno-revolucionarni pokret Makedonaca protiv Turaka (ilindenski ustanak 1903.)	Da znaju o nacionalnim pokretima Muslimana, Bošnjaka, Albanaca i Makedonaca.	Geografija, Građansko vaspitanje, Umjetnost, Književnost

<p>SAVREME NO DOBA</p>	<p>BALKAN, EVROPA I SVIJET PO ETKOM XX VIJEKA</p>	<p>46.Balkanski ratovi 1912.i 1913.</p> <p>47. Proglašenje nezavisnosti Albanije 28.XI 1912.</p> <p>48.Albansko pitanje na meunarodnoj sceni, djelatnost vlade Vilhelma Vida u Albaniji .</p> <p>49.BiH i Kosovo u I-om svjetskom ratu i nacionalni preporod Albanaca krajem 19-og .i početkom 20-og vijeka.</p> <p>50.Položaj BiH i Kosova u kraljevini SHS i Kraljevini Jugoslavije, ekonomske, kulture i vjerske prilike.</p> <p>51.BiH i Kosovo u I svjetskom ratu,progoni i nasilja nad Albancima.</p>	<p>Da navedu uzroke i tokove balkanskih ratova. Da znaju o značenju proglašenja nezavisnosti Albanije. Da znaju kakav je bio položaj BiH i Kosova prije I-og i u toku I-og svjetskog rata, kao i politički, ekonomski i kulturni položaj Bošnjaka. Da znaju o položaju BiH i Kosova u kraljevini SHS i Kraljevini Jugoslaviji. Da znaju o položaju BiH i Kosova u II svjetskom ratu.</p>	<p>Geografija, Građansko vaspitanje, Umjetnosti i Književnost.</p>
--------------------------------	---	---	--	--

	<p>DRUŠTVENO-POLITI KI, EKONOMSKI I KULTURNI ODNOSI U SVIJETU, EVROPI, NA KOSOVU, BiH I U BIVŠOJ JUGOSLAVIJI</p>	<p>52. Formiranje i uloga UN u svjetskoj politici, blokovska podjela svijeta, raspad socijalizma i ideja evropske integracije.</p> <p>53. Raspad Jugoslavije, prijem BiH u UN 6. april 1992., okupacija BiH, Dejtonski sporazum 1995.</p> <p>54. Prilike na Kosovu od 1990. do 1999, ulazak NATO trupa i oslobo enje Kosova</p>	<p>Da u enici prošire znanja o zna aju svjetske politike, odnosima me u balkanskim narodima, krizi i raspadu socijalizma, raspadu bivše Jugoslavije, formiranju samostalnih država.</p> <p>Da bolje saznaju o ulozi me unarodnog faktora, da bolje znaju o naporima Bošnjaka i da cijene politi ki i oružani otpor Bošnjaka i Albanaca.</p>	<p>Geografija, Umjetnost, Gra ansko vaspitanje, Književnost</p>
--	--	---	---	---

Napomena: Nastavniku se ostavljaju 4 asa u dispoziciji ili na raspolaganju da po želji i interesima u enika sami odaberu nastavne teme i sadržaje iz plana i programa i lokalne historije ili da predvidi posjetu historijskim, kulturnim spomenicima u mjestu (zavi aju), gradu i široj okolini.

METODOLOGIJA NASTAVE

Nastavni predmet historija se uspješnije može učiti i interpretirati samo primjenom raznovrsnih metoda i tehnika. Kod učenika se stvaraju daleko veća mogućnost pravilnog razumijevanja historijskih događaja nastalih u određenom vremenskom periodu i na određenom prostoru poštivajući njihovu hronologiju dešavanja. Prilikom rada sa učenicima nastavnik vodi računa s kojim znanjima, vještinama i navikama učenici treba da ovladaju imaju i u vidu vaspitno-obrazovne ciljeve. Tako je nastavnik u obavezi da bira raznovrsne metode i tehnike rada, jer su učenici različitih psihofizičkih i intelektualnih mogućnosti. Nastavnik tako je u vodi računa i o zahtjevima učenika jer učenici su različitog nivoa i znanja. Primjenom raznovrsnih metoda i tehnika rada postiže se veća dinamika nastave, nastava postaje zanimljiv, dinamičan i veoma interesantan što omogućuje da učenici brže i lakše savladaju nastavni sadržaj. Kvalitet nastave u mnogome zavisi od pravilnijeg izbora metoda i tehnika. U nastavnom procesu nastavniku se predlaže da primjenjuje sledeće metode:

- **verbalne metode** (metoda usmenog izlaganja, dijalog, metoda razgovora, diskusija i dr.)
- **tekstualna metoda** (nastavnik koristi tekstove sa historijskom sadržinom)
- **demonstrativno-ilustrativne metode**

Radi postizanja boljih rezultata nastavniku se predlaže da primjenjuje:

- **direktno historijsko posmatranje**
- **demonstriranje u kabinetu historije ili razredu**
- **sociohistorijsko praćenje događaja**

Nastavnik treba da polazi od toga da je osnovni zadatak nastave historije stvaralačko (produktivno) sticanje znanja, vještina i navika koji pozitivno utiču na vaspitanje i obrazovanje učenika kao veoma važnih pripadnika društva i zajednice.

OBLICI I TEHNIKE RADA

Pored pravilnog izbora tehnika rada nastavnik je u obavezi da primjenjuje raznovrsne oblike rada. Nastavnik najčešće primjenjuje sledeće oblike rada:

- **Rad sa cijelim razredom;**
- **Rad po grupama**
- **Rad u parovima**
- **Individualni rad**
- **Brzo savladavanje ideja (brainstorming)**
- **Igra sa ulogama**
- **Skup ili drvo razmišljanja**
- **Pečistih ili narodna predanja**
- **Klaster tehnika kritičkog razmišljanja i razumjevanja.**

U nastavi historije pored redovne nastave nastavnik je u obavezi da zastupa :dopunsku, dodatnu, produžnu nastavu, ekipnu nastavu i slobodne aktivnosti. Nastavnik primjenjuje različite oblike rada. Nastavnik takođe mora da vodi računa o ograničenosti svake metode, svakog oblika rada i svakog sredstva tehnike. U nastavi historije nastavnik mora da koristi sledeće tipove rada a posebno:

- **Rad za obradu novog gradiva**
- **Rad na ponavljanju i utvrđivanju**
- **Rad na sistematizaciji nastavnog gradiva.**

Takođe se nastavniku preporučuje:

- **koristi se historijskih karata i atlasa**
- **koristi se o glednih sredstava**
- **koristi se izvornih historijskih tekstova**
- **koristi se savremenih sredstava**
- **koristi se historijskih pitanja i radnih svesaka**
- **posjete muzejima, arhivima i spomenicima**

- **nastavne ekskurzije koje moraju biti dobro organizovane, planirane i izvedene**

Nastavnik vrši klasifikaciju historijskih karata prema historijskom sadržaju:

- **opšte ili osnovne**
- **tematske ili posebne**
- **pojedina ne ili događajne**
- **šematske**
- **slikovne**
- **i nijeme ili konturne**

ME UPREDMETNA KORELACIJA

Nastavnik je u obavezi da vrši ne samo pravilan izbor metoda i tehnika i oblika rada, nastavnih sredstava već i da vodi računa ili da obezbijedi korelaciju sa srodnim predmetima kao što su:

- **književnost**
- **geografija**
- **priroda i društvo**
- **građansko vaspitanje**
- **likovna umjetnost**

Posebnu mogućnost za međupredmetnu korelaciju pružaju dodatni rad i izborna nastava.

VREDNOVANJE

Vrednovanje je stalni proces i ima podsticajni karakter u vaspitno obrazovnom radu jer se učenici u mnogome motivišu za rad. Nastavniku se pruža mogućnost da izmjeri više vrsta sposobnosti u učenika: usmene odgovore, pisane referate, testove, a sve to pomaže formiranju stvaralačkog duha.

Osnovni ciljevi vrednovanja u nastavi historije su:

- **da motiviše učenika za rad**
- **da poboljša učenje učenika i predavanje nastavnika**
- **da obezbijedi informacije o stepenu postignutih objekata**
- **da prepozna darovitije učenike i da im pruži dovoljno podataka**
- **da osigura informacije o saznanju učenika za njihovo opredjeljenje u budućnosti**

Najvažnije komponente vrednovanja su:

- **kvantitet** (vrednovanje obima znanja) i
- **kvalitet** (vrednovanje nivoa znanja).

Vrednovanje obima i kvaliteta znanja se utvrđuje stepenom usvojenosti programa u sljedećim nivoima:

- **razumijevanje naučnog** (shvatanje pojmova i činjenica, odvajanje bitnog od nebitnog, povezivanje činjenica i objašnjavanje definicija),
- **prepoznavanje i reprodukcija gradiva,**
- **kritički odnos prema naučnom,**
- **stvaralački odnos prema naučnom koji se ogleda u samostalnom pronalaganju činjenici primjera.**

Prilikom vrednovanja nastavnik uzima u obzir sljedeće elemente i to:

- **povezivanje historijskih činjenica kao veoma bitnih odrednica historijskih događaja, procesa i pojava u njihovoj logici koji su historijskoj povezanosti,**
- **povezivanje hronologije veoma bitne za vremensko određivanje događaja ili procesa u cilju shvatanja uloge, prostora i historijskog vremena u društvu**
- **razumijevanje uzročno-posljedične veze,**
- **sposobnosti opisivanja i objašnjavanja događaja i procesa književnim jezikom,**

- **poznavanje historijsko-geografskih elemenata bitnih za lokalizovanje događaja, pojava i procesa sa ciljem shvatanja uloge prostora i historijskog mišljenja kod učenika.**

Navedene elemente znanja, interesovanja i navika treba sistematski vrednovati, ali uvijek treba imati u vidu individualnu psiho-fizičnu sposobnost učenika.

OBLICI VREDNOVANJA

U toku školske godine nastavniku se stavlja do znanja da je u obavezi da primjenjuje više oblika kontrole i to:

- **usmjeno provjeravanje**
- **pismeno provjeravanje**
- **provjeravanje putem tekstualnih zadataka**
- **provjeravanje putem rješavanja praktičnih zadataka**
- **provjeravanje domaćih zadataka.**

TIPOVI VREDNOVANJA

Prilikom vrednovanja nastavnik je u obavezi da u toku školske godine primijeni sljedeće tipove vrednovanja i to:

- **suštinsko vrednovanje** (upućuje nastavnika u planiranje i da kod učenika prepozna poteškoće u radu i učenju koje bi pomoglo i ispunilo njihove potrebe za što bolje i uspješnije učenje).
- **Sveobuhvatno vrednovanje** (ima za cilj da pronađe stepen postizanja objekta poslije jednog određenog perioda predavanja, poslije jedne teme na polugodištu i na kraju školske godine;
- **Vrednovanje na osnovu kriterijuma** (ovo vrednovanje podrazumijeva vrednovanje svakog učenika koji ispunjava određene kriterije. Tako je ovo vrednovanje pruža informacije nastavniku da primijeti poteškoće učenika i da nastavnik pomogne učeniku u bržem i boljem savladavanju gradiva)
- **Dijagnostificirano vrednovanje** (ovo vrednovanje određuje slabosti kod učenika, poteškoće i identifikuje učenike sa potrebama u nedovoljnom savladavanju historijskih činjenica, pojmova, gradiva i dr.

- **Suštinsko i dijagnostificirano vrednovanje.** Nastavnik ne vrednuje učenika ocjenom već na osnovu njihovih planiranih radova.
- **Unutrašnje vrednovanje** (obuhvata nastavni plan. Ocjenjivački rad se formira, razvija i vrednuje od strane nastavnika).
- **Spoljnje vrednovanje** (ocjenjivačka djelatnost se obavlja van škole).
- **Svakodnevno vrednovanje** (zasniva se na kontroli rada učenika u učionici).
- **Prethodno vrednovanje** je vrednovanje prije ocjenjivačkog testiranja.
- **Vrednovanje u procesu** zasniva se na vrednovanju direktnog ponašanja u toku jednog rada ili zadatka.
- **Završno vrednovanje** se obavlja na kraju školske godine i zasniva se na vrednovanju jednog određenog predmeta.

OSNOVNE DJELATNOSTI U RAZREDU

Najpoznatije djelatnosti vrednovanja u razredu od strane nastavnika su:

- svakodnevna kontrola u razredu
- domaći zadaci
- testovi

FORME TESTOVA

Postoje različite forme testova ali su ipak najvažnije sledeće forme testova i to:

- **usmeno testiranje**
- **pismeno testiranje**
- **testiranje preko grafičkog prikazivanja ili predstavljanja**

Nastavniku se predlaže da koristi ovu podjelu i primjenu testova i to:

- **testovi za samokontrolu**
- **testovi za vrednovanje**
- **testovi za unapređenje i**
- **finalni test.**

Za vrednovanje znanja učenika koriste se i ostale djelatnosti i to:

- vrednovanje **pomoć u eseja**
- vrednovanje **pomoć u dosijea**
- **samoocjenjivanje ili samovrednovanje.**

O EKIVANI REZULTATI NA KRAJU V RAZREDA

Na kraju školske godine dok još uvijek traje redovna nastava od učenika se očekuju sljedeći rezultati i to:

- da učenici razumiju i shvate historiju kao društvenu nauku;
- da pravilno razumiju na i ranija vremena kod starih naroda;
- da upoznaju ranija vremena prije i poslije Isusa Hrista i da je danas u svijetu prihvaćeno hrišćansko ranija vremena;
- da razumiju šta je godina,decenija,vijek ili stoljeće i milenijum;
- da se učenici bolje upoznaju o porijeklu svijeta, prvim oružjem za rad, oblicima udruživanja ljudi i sa životom i radom ljudi u prehistorijskom dobu-dobu prvobitne ljudske zajednice;
- da učenici upoznaju periodizaciju (podjelu) društva na stari vijek, srednji vijek, novi vijek i savremeno doba;
- da upoznaju prve države i narode starog Istoka;
- da se upoznaju sa nastankom grčkih polisa Spartom i Atinom i sa izgrađivanjem demokratskog uređenja u Atini i sa Grčkom kulturom;
- da se upoznaju sa starosjediocima Balkana;
- da se upoznaju sa Ilirima, ilirskim plemenima,kulturom, religijom i društvenim uređenjem;
- da se upoznaju sa nastankom, razvojem i propašću Rimskog Carstva;
- da se upoznaju sa rimskom kulturom;
- da upoznaju osnovne karakteristike Starog i Srijednjeg vijeka;
- da učenici imaju bolja znanja o porijeklu svoga naroda,svojih susjeda kao i sa društveno-ekonomsko političkim i kulturnim prilikama;
- da se upoznaju sa nastankom i razvojem prvih južnoslovenskim zemljama;
- da se upoznaju sa nastankom i razvojem Bosanske države;

- da se upoznaju sa nastankom ARBERIJE;
- da se upoznaju sa Turcima Osmanlijama, njihovim prvim osvajanjima na Balkanu;
- da se upoznaju sa epohom Skenderbega i sa borbom albanskog naroda za oslobođenje od turske vlasti;
- da se upoznaju sa Bosnom pod turskom upravom;
- da se upoznaju sa osnovnim karakteristikama novog vijeka;
- da se upoznaju sa nacionalnim pokretima Albanaca, Bošnjaka i Makedonaca;
- da se upoznaju sa težnjama južnoslovenskih zemalja za oslobođenje od turske vlasti;
- da se upoznaju sa proglašenjem nezavisne države Albanije 28.novembar 1912.
- Da se upoznaju sa Kosovom, BiH, u toku i pose Prvog svjetskog rata, stradanja i progona Albanaca i Muslimana;
- Da se upoznaju sa Kosovom i BiH u toku i poslije Drugog svjetskog rata;
- Da se upoznaju sa raspadom bivše Jugoslavije i stvaranjem nezavisnih država;
- Da se upoznaju sa upadom NATO saveza i sa oslobođenjem Bosne i Kosova;

IZVORI I NASTAVNA SREDSTVA

- Prof.dr Mustafa Imamović ; Historija Bošnjaka
- Enver Imamović , Historija za V razred Osn.škole IP Svjetlost Sarajevo2002.
- Enes Peldija i Fahrudin Isaković , Historija za VI razred oš.IO Svjetlost dd Sarajevo 2001.
- Ibrahim Tepić i mr.Fahrudin Isaković , Historija za VII razred oš.IP Svjetlost dd Sarajevo 2001.
- Mr.Muhamed Ganibegović i mr.Enes Durmišević , mr.Muhedin Pelešić ; Historija za VIII razred IP Svjetlost dd.Sarajevo 2001.
- Dr. Ali Hadri, Historija albanskog naroda, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Priština

MUZI KO VASPITANJE

MUZI KO VASPITANJE

(1 čas nedjeljno, 37 časova godišnje)

UVOD

Muzika je dio kulturnog formiranja ličnosti i njeno stalna potreba. Ona direktno utiče na kreiranje ličnosti. Muzika je nesumnjivo ličnina potreba za stvaralaštvom, komunikacijom i kreativnošću. Ona produbljuje vizije i učenje koje teže njenim vrijednostima. Muzičko obrazovanje u osnovnoj i srednjoj školi omogućava:

- Selektivno i aktivno slušanje muzike u okviru medijskih programa i muzičkih priredbi;
- Sudjelovanje u horskim formacijama i drugim muzičkim djelatnostima;
- Buduću širu obrazovanje koje podrazumijeva pripremu za neku profesiju gdje je muzika sastavni dio toga.

CILJEVI

Ciljevi predmeta su:

- Da podstigne radost i pozitivna osjećanja prema muzici;
- Da podstigne interesovanje za različite oblike stvaranja u muzici;
- Da formira pozitivan odnos prema bosanskoj i svjetskoj muzičkoj kulturi;

- Da vaspitava za odabiranje selektivnog muzikog programa i zdrave zvučne sredine;
- Da razvija kriterijume za vrednovanje i kritičko mišljenje;

OPŠTI I SPECIFIKNI OBJEKTIVI

Učenici treba da:

- Razvijaju osjećaj za zajedničko muziciranje pod rukovodstvom nastavnika:
 - pjevaju narodne i umjetničke pjesme, jednostavnije dvoglasne pjesme(kanoni) u odgovarajućem durskom, odnosno moltskom tonalitetu ili tradicionalnom tonskom odnosu;
 - sviraju na muzičkim instrumentima prateći pjesme sa posebnim instrumentalnim sadržajem- imitiraju ih;
 - uz pratnju produbljuju osjećaj za harmonijsko sazvučje kao i za sazvučje boja;
 - razvijaju sposobnost za formalne cjeline prilikom pjevanja i sviranja;
- Razvijaju sposobnost za aktivno slušanje muzike:
 - pažljivo slušaju kompozicije za različite sastave sa programskim i apsolutnim sadržajem;
 - slušaju i muziku prepoznaju grupe muzičkih instrumenata, vrste sastava, elemente muzičkih oblika (motiv, fraza, rečenica, period, mala dvodjelna i trodjelna pjesma);
- Razvijaju kreativni izražaj:
 - estetski oblikuju vokalna i instrumentalna izvođenja;
 - sa poznatim tonskim visinama i trajanjima stvaraju pratnje i muzičke forme.

STRUKTURA SADRŽAJA

1. PJEVANJE I SVIRANJE

U toku školske godine djeca treba da nauče najmanje 15 pjesama.

Izbor:

Umjetničke pjesme

- 1.Pjesma o konjima-B.Stanić
- 2.Na livadi-M.Milojević
- 3.Bijela roda-S.Korunović
- 4.U proljetne-V.Šorović
- 5.Jagnje moje-S.Šram
- 6.Pjesmica o lahoru-B.Stanić
- 7.Oda radosti iz IX simfonije-L.van Beethoven
- 8.Ide jesen-A.Marković
- 9.Po ljestvici se penjemo-V.Tomerlin
- 10.Potočić-I.Lotka
- 11.Pereca,pereca-Engleska
- 12.Novi znaci-L.Županović
- 13.Crveni makovi-N.Hercigonja
- 14.Žmurka-Danska
- 15.Vedra pjesma-kanon-G.F.Teleman
- 16.Gdje je onaj cvijetak žuti-B.Pergolezi
- 17.Uspavanka-V.A.Mocart

Narodne pjesme

- 1.Tamna goro ti si puna hlada-Bosna i Hercegovina
- 2.Kiša pada trava raste-Hrvatska
- 3.Oj djevojko preko puta-Crna Gora
- 4.Biljana platno beleše-Makedonija
- 5.Ne ašikuj Mujo-Bosna i Hercegovina
- 6.Vu dvoru su tri stolaca-Hrvatska
- 7.Sve ptice zapjevale-Crna Gora
- 8.Trepeljika trepetala-Bosna i Hercegovina
- 9.Oj,Javore-Makedonija
- 10.Meni zvona tužne glase donose-Hrvatska
- 11.Ptice se vraćaju-Šeška

2. SLUŠANJE MUZIKE

Slušanjem upoznati najmanje 5. kompozicija putem audio-vizuelnih aparata.

Izbor:

- 1.L.Bokerini-Menuet
- 2.L.Van Betoven-Za Elizu
- 3.Ž.Ofenbah-Barkarola
- 4.P.I. ajkovski-Serenada za guda e-Valcer
- 5.A.Dvoržak-Humoreska
- 6.R.Šuman-Sanjarenje
- 7.S.Prokofjev-Pe a i vuk (I dio)
- 8.Walt Disney-Meri Popins (filmska muzika)

OSNOVNI STANDARDI ZNANJA

U enici znaju:

- da izvedu 15 narodnih i umjetni kih pjesama;
- pjesme izvode u grupi ili pojedina no-jednoglasno ili višeglasno;
- sviraju pratnju i kompozicije za Orffov instrumentarij;
- znaju da je muzika ure ena u formalnim djelovima (motiv, tema) i formama koje imaju svoja imena (sonata, simfonija, koncert, opera, balet);
- razlikuju pojedine muzi ke vrste i žanrove;
- prepoznaju repertoar od 10 kompozicija-doma ih i stranih autora;
- prepoznaju iz kojih naših krajeva su narodne pjesme (po melodiji, karakteristikama, specifi nostima);
- razlikuju i poznaju zna enje-ljestvica, dur, mol;
- razlikuju apsolutnu i programsku muziku;

LIKOVNO VASPITANJE

LIKOVNO VASPITANJE

(1 čas nedjeljno 37 časova godišnje)

UVOD

Nastavni predmet Likovno vaspitanje proisti e iz ovjekove uro ene sposobnosti da se likovno izrazi i potvrdi svoje postojanje i trajanje kroz cijeli historijsko civilizacijski razvoj. ovjek se kao dio prirode trudi da upozna i objasni prirodne i društvene pojave i fenomene prilagodivši promjene njegovim potrebama. Djeca prvo prohodaju, progovore, iskazuju se fizi kim pokretom i govorom a zatim po inju kroz igru da se muzi ki i likovno iskazuju i govore. Dakle, likovni izraz je u suštini likovni govor, uro en svakom djetetu, bez obzira na stepen njegove intelegencije, nasledne faktore, sredinu i okruženje gdje je ro eno i gdje živi.

Predmet likovno vaspitanje zauzima zna ajno mjesto u me upredmetnom školskom sistemu, daju i uzajamni doprinos sadržajima saznanja pomo u vizuelne komunikacije. Na likovnoj umjetnosti je velika obaveza da njeguje, sprovodi i oplemenjuje, jer je njen jezik univerzalan i svima razumljiv.

Savremena svjetska kretanja zapljuskuju novim talasima i novim izazovima i likovnu umjetnost. O igledna je potreba da se naše kosovsko društvo poveže sa evropskim i svijetskim standardima. Unošenje novih kvaliteta i pravih vrijednosti su neophodna novoj školi.

CILJ

Uvodjenje u enika u kompleksan svijet likovne umjetnosti kao i njegovo osposobljavanje za vizuelnu komunikaciju. Razviti u eniku stvarala ko mišljenje kao i djelovanje u skladu sa humanisti kim opredeljenjem modernog društva.

POSEBAN CILJ

Razvijanje sposobnosti i saznanja za sve likovne elemente, stvaralački rad, različite materijalne i estetske kriterijume, vizuelnu percepciju, izražavanje i kreativnost- kreativno mišljenje, oplemenjivanje životnog i radnog prostora kao i njegovanje ukupnih ljudskih dostignuća radi sopstvene emancipacije i kulture rada.

OPŠTI OBJEKTIVI

Opazanje i percepcija, izražavanje i kreativnost, analiza i vrednovanje.

Učenici treba da :

Razlikuju osnovne elemente izraza i koriste jednostavnu terminologiju u likovnoj umjetnosti. Da prepoznaju umjetnička svojstva u objektima i pojavama u svijetu koji nas okružuje. Da poznaju osnovne i izražajne mogućnosti klasičnih i savremenih medija, tehnika, alata i materijala koji se koriste u likovnom vaspitanju i da bezbjedno i primarno koriste alat i material za umjetničke aktivnosti. Da prepozna da su savremeni mediji (fotografija, video, internet, strip, reklamne poruke...) sredstva za umjetničko izražavanje. Da procjenjuju i vrednuju svoje radove, radove drugih učenika i ostala likovna djela. Da prepoznaju likovna ostvarenja i njihove stvaraoce.

SPECIFIČNI OBJEKTIVI

Linija, oblik, smjer, proporcije, ritam, kompozicija, ornament, strip, fotografija

Učenici treba da :

Samostalno ili u grupi sprovode proces rada : postavljanje problema istraživanje i povezivanje sadržaja i ideja iz drugih oblasti učenja sa problemom koji se istražuje. Upoznaju šta je linija, oblik, smjer, ritam i da sve to organizuju u jednu cjelinu kompoziciju. Da lako prepoznaje šta je ornament, strip, plakat, rešenje za kostim, knjigu, ilustraciju, i da umeju da praktično rješavaju pomenute probleme uz obaveznu upotrebu jednog

od elemenata koji ima za cilj da proizvede efekat. Da odstranjuju ki i plagijat iz svog stvaralaštva kao i da budu svjesni svoje tradicije i svog kulturnog nasledja.

ZADACI

Razviti sposobnost kod u enika za :

Opažanje, pam enje i doživljavanje oblika, boje i prostornih odnosa, pojava i zakonitosti u prirodi i društvu koje se odnose na likovno vaspitanje. Da zna koristiti razli ite materijale za rad, sti e estetske kriterijume, razumije umjetni ko djelo, njeguje interes za kulturnu baštinu, uobli uje životni i radni prostor kroz vizije o otvorenosti, slobodi, stvarala kom posmatranju i njegovanju li ne posebnosti.

STANDARDI

Formiranje pravilnog pristupa likovnoj umjetnosti kao i poznavanje elemenata likovnog jezika. Razvijanje multikulturnih odnosa kroz likovno stvaralaštvo. Razvijanje ose anja za jednakost i toleranciju me u polovima, nacijama i religijama. Unapredjenje kulture življenja kao i kreativne sposobnosti za oplemenjivanje kroz: likovne sekcije, posjete, izložbe, i druge likovne manifestacije radi sticanja znanja zbog dobiti svoje sredine i društva.

PROGRAMSKI SADRŽAJI

Cilj programskih sadržaja je da kod u enika probudi kreativni duh i hrabar nastup kroz sve likovne doga aje i da da u eniku energiju i pokazuje mu put za istraživanje novog

Tematske jedinice

LINIJA, CRTA (6 asova)

OBLIK (5 asova)

SMJER (3 asa)

PROPORCIJE (3 asa)

RITAM (3 asa)

KOMPOZICIJA (7 asova)

ORNAMENT 3 asa)

STRIP (2 asa)

FOTOGRAFIJA (2 asa)

ANALIZA I VREDNOVANJE (4 asa)

LINIJA, CRTA (6 asova)

- Linija kao pojava u prirodi
- Linije po toku, kretanju
- Psihološko dejstvo linije
- Linije po karakteru i zna enju
- Linija kao granica mase
- Kaligrafske linije

U enici e nau iti:

- Da zapažaju oblike razli itih karakteristika
- Da je linija ustvari granica izmedju dva ili više oblika.
- Da je linija osnovni element crteža i da je prisutna u svim oblicima likovnog izražavanja: slikarstvu, kiparstvu, grafici, primijenjenoj umjetnosti, arhitekturi.
- Da izvrše podjelu linija po toku, kretanju (ravne-tehni ke i krivulje ili kaligrafske)
- Kakvo je psihološko dejstvo linije (izražavanje osje anja i simboli ko zna enje linija)
- Da podijele linije po karakteru (tanke-debele,oštre-neoštre, tvrde-meke, grube-nježne...) i zna enju (gradivne konturne i obrisne linije

OBLIK (5 asova)

- Obelježje i vrste oblika / Prirodni i vješta ki
- Vrste oblika / Trodimenzionalni i dvodimenzionalni
- Oblici po karakteru

U enici e nau iti:

- Da svuda u našoj okolini postoje oblici
- Da ih zapažamo kao materijalne pojave
- Da postoje oblici ispunjeni masom (kamen, lopta, bostan, jabuka...) i oblici koji posjeduju unutrašnjost (balon, lopta, bure, ku a...)
- Da postoje prirodni i vješta ki, dvodimenzionalni i trodimenzionalni i pravilni i nepravilni oblici.

SMJER (3 asa)

- Psihološko djelovanje smjera u kompoziciji (Horizontalni, vertikalni i dijagonalni, kosi smjer)

U enici e nau iti:

- Da je smjer jedan od osnovnih elemenata u rasporedu likovnog djela.
- Da je jedna od osnovnih karakteristika vertikalne, horizontalne i kose linije smjer.
- Kako smjer psihološki djeluje u kompoziciji.

PROPORCIJE (3 asa)

- Veli ina proporcije
- Odnos veli ina oblika u prostoru (Podjela na planove: prvi, drugi i tre i plan)

U enici e nau iti:

- Da su proporcije odnosi veli ina
- Šta su skladne a šta neskladne –iskrivene proporcije

- Šta je odnos veličina u prostoru
- Da vrše podjelu u svom likovnom stvaralaštvu na planove (prvi, drugi i treći plan ili pozadina)

RITAM (3 časa)

- Ponavljanje istih i sličnih pojava u prirodi i likovnoj umjetnosti

Učenici će naučiti:

- Šta je ritam (ponavljanje istih ili sličnih pojava u prirodi i likovnom djelu)
- Da izvrše podjelu ritma (pravilni izmjenični)
- Da ritam postoji u svim umjetnostima i da se pojavljuje na različitim načinima.

KOMPOZICIJA (7 časova)

- Elementi kompozicije: linija, oblik, smjer, proporcije i odnosi veličina, ritam.

Učenici će naučiti:

- Da kompoziciju umjetničkog djela čine elementi koji su u njemu raspoređeni.
- Linija, oblik, smjer, proporcije i odnosi veličina i ritam zajedno učestvuju u gradnji kompozicije.

ORNAMENT (3 časa)

- Šta je ornament

Učenici će saznati:

- Šta je ornament (ukrašavanje predmeta nekim oblikom koji se ponavlja u određenom ritmu)

STRIP (2 sata)

- Strip i njegova uloga

Učenici će naučiti:

- Šta je strip i koja je njegova uloga -Strip u svakodnevnom životu uvijek
- Da pokušaju samostalnu kreaciju i praktičnu realizaciju stripa.

FOTOGRAFIJA (2 sata)

- Fotografija kao umjetnost

Učenici će naučiti:

- Da je fotografija posebna grafička umjetnost
- Da se može napraviti od onoga što stvarno postoji
- Da je fotografisanje ustvari slikanje svjetlošću.
- Proces izrade fotografije
- Šta je digitalna fotografija

ANALIZA I VREDNOVANJE (4 sata)

- Komunikacija
- Izložbe

Učenici su u situaciji da:

- Prepoznaju poruke koje sadrže reklama, poster, plakat, strip, fotografija.
- Da razgovaraju i procjenjuju svoje radove i radove ostalih učenika u razredu i školi
- Da upoznaju i prepoznaju umjetnička ostvarenja vrhunskih svjetskih likovnih umjetnika kao i stvaraoce u okruženju i sa Kosova sa posebnim osvrtom na stvaraoce Bošnjake.
- Da imaju stvorene navike i potrebu za organizovanjem izložbi svojih radova i radova ostalih učenika u razredu i školi i da

posje uju druge likovne manifestacije i smotre van škole kao i da daju svoj sud i mišljenja i iznose svoja gledišta na tim manifestacijama.

- Da formiraju svoj stav prilikom organizovanja izložbi u školi ili obilaska galerija i da o izloženim eksponatima vode razgovor.
- Da umeju da estetski istražuju kod crta ih i slikarskih tehnika i da hrabro slobodno koriste material.

LIKOVNA PODRU JA TEHNIKE I MATERIJALI

1. Crtanje:

Crta e tehnike:: olovka, tuš, kombimovano...

Materijali: papir, olovka, pero, etka...

2. Slikanje:

Slikarske tehnike: akvarel, tempera, gvaš, kolaž, pastel, kombinovano...

Materijali: papir, karton, etke, akvarel boje, tempere, mješoviti material...

3. Skulptura-vajanje:

Tehnike: glina, plastelin, glinamol, gips, drvo...

Materijali: glina, plastelin, glinamol, gips, drvo...

4. Grafika:

Grafi ke tehnike: gipsorez, linorez, drvorez, monotipija...

Materijali: papir, boja, linoleum, gips, drvo, karton...

5. Primijenjena umjetnost:

Tehnike: kolaž, vitraž, mozaik, plakat, ilustracije, oprema knjiga, ornament

Fotografija, medijska kreacija...

Materijali: boja, papir, papir u boji, mješoviti material...

6. Estetska procjena:

Produkovanje, : radovi u enika, razgovor o vrhunskim likovnim stvaraocima ...

Tehnike i materijali: usvajanje teorijskog znanja i audio vizuelno vježbanje

LIKOVNA DJELA

Likovna djela kosovske i svjetske baštine
Zapažanja o umjetničkim djelima i događajima vezanim za Kosovo sa naglaskom na djela Bošnjaka i njihovu bogatu baštinu.

Donatelo, Onore Domije, Dominik Engr, Ivan Meštrović, Ismet Mujezinović, Hilmija Hatović, Muslim Mulić, Sejdija Hasani, Dževdet Džafa Šucrija Murković ...

Spomenici kulture: Gazi Husref-Begova Džamija, Sinan-Pašina Džamija, Kameni most u Prizrenu...

MOTIVI I PODSTICAJI

okolišna okolina, prirodni oblici, prostor, pojave u prirodi..

Motivi iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta...književna djela

Motivi narodnih običaja i historijskih događaja

Motivi iz baštine bošnjačkog naroda i drugih koji žive na Kosovu .

Likovna djela velikana likovnog stvaralaštva....

Motivi iz unutrašnjosti bića...

OBLICI RADA

Rad u grupama, individualni oblik rada, frontalni oblik rada, rad u parovima...

Medijski rad, specijalni rad sa djecom koja imaju lakša fizička oštećenja...sluh, vid, govorne smetnje....

Dodatni i dopunski rad, organizovanje sekcija, posjete muzejima, izložbama, kulturno historijskim spomenicima u zavičaju i okolini....

OPREMLJENI REZULTATI

Učenici treba:

- Da shvate različitost svijeta između žive i mrtve prirode

- Da znaju koji su osnovni elementi kompozicije (linija, oblik, smjer, proporcije i odnosi veličina, ritam)
- Da objasne šta je ornament i da praktično u svom stvaralaštvu to realizuju.
- Da objasne šta je fotografija i digitalna fotografija.
- Da objasne proces kako se fotografija izrađuje
- Da vrednuju svoje i radove ostalih učenika
- Da razviju opažanje i osnovne principe tumačenja likovnih ostvarenja...
- Da znaju osnovne likovne elemente i da mogu samostalno ili kolektivno da preoblikuju određeni prostor
- Da njeguju zdrav odnos i zauzmu pravilan stav prema kosovskom umjetni kom nasljeđu i razviju svijest o sopstvenoj kulturi i tradiciji kao i o postojanju drugih kultura koje treba poštovati i uvažavati.
- Da razumiju percepciju i izražavanje likovnih vrijednosti koje su sadržane u okvirnom ili već izvedenom programu,
- Da razviju sposobnosti uočavanja i izražavanja kroz komponiranje i stvaranje kompozicijskih načela :
- Da njeguju kreativnost i originalnost kao i osjetljivost za likovne probleme.
- Da samostalno odabiraju materijale i tehnike kao i da ih stvaralački primjenjuju u društvu u kome žive
- Da su sposobni da prepoznaju likovni i tematski sadržaj, likovna djela i njihove estetske vrijednosti, njihove poruke, da razvijaju upornost kao samostalnosti

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Postupak rada treba da bude zasnovan na objektivnim naučno istraživačkim rezultatima, kojim će moći da pomire zahtjeve suprotnosti u likovnoj umjetnosti.

Posti i kvalitetne kreacije i harmoni nu povezanost cjeline.

Poštovati didaktičke metode i pedagoško-psihološke zahtjeve kroz individualni i timski rad kao i pružati svim učenicima kreativnog tima osjećaj sigurnosti i samopouzdanja prilikom rada.

Radom doprinositi uvjerenju da su primjenjeni metodi i postupci pravilni i vode ka rješenju.

KORELACIJA SA DRUGIM NASTAVNIM OBLASTIMA

Koordinacija sa drugim nastavnim oblastima : bosanski jezik i književnost, historija, muzička kultura, tjelesni odgoj

VREDNOVANJE

Tokom realizacije zadataka u svim tematskim cjelinama nastavnici se pojavljuju u ulozi usmjerivača, oni podstiču i prati nivo i kvalitet procesa i rada učenika.

Vrednovanje napredovanja učenika je važan dio u nastavi likovnog vaspitanja, ono podstiče kreativnost u procesu obrazovanja i afirmiše njihove etičke inicijative..

Pravilno vrednovanje učenika u funkciji je dobre nastave i afirmacije demokratskih principa,ono ima za cilj da kod učenika razvija smisao i volju za proširivanje znanja i napredovanje.

Takođe, cilj vrednovanja je u funkciji nastavnikovih procjena o nivou koji je učenik dostigao u svom kreativnom radu.

Učenikova ličnost i njegovo usvojeno znanje su u centru ciljeva obrazovnih dostignuća.

DODATNI RAD

Obdarenim učenicima treba pružiti mogućnost da zadovoljavaju svoja interesovanja, produbljuju pojedine sadržaje iz likovne umjetnosti kroz dodatni rad kao i da razvijaju sposobnost za likovno osamostaljenje, moralno da se uzdižu, budu skromni i solidarni.

ORGANIZOVANJE I POSJETE IZLOŽBAMA

Organizovanje izložbi radova u enika u razredu i školi kao i posjete takvim manifestacijama u mjestu u kome u enici žive i rade a po mogu nosti i šire treba podsticati i njegovati i sastavni su dio vaspitno obrazovnog rada a sve u cilju uspješnije realizacije nastavnih planova.

LITERATURA

1. Džonson-Istorija umjetnosti
2. Admir Mujki -Likovna kultura 5
3. Herbert Rid-Istorija modernog slikarstva
4. Šemsedin Kasapoli- Metodika likovnog vaspitanja
5. Željko Filipovi -Likovna kultura
6. Islamska umjetnost

RU NI RAD

RU NI RAD

(1 čas nedjeljno, 37 časova godišnje)

UVOD

Aktivnosti tehnologije našle su svoju primjenu u mnogim aspektima, kako u ličnom životu, kući, školi, zabavi, u sredini gdje živimo, za proizvodnju energije, biznisu i industriji. Škole mogu da stave u školske programe sve ove aspekte prema jednom principijelnom organizovanju. Ovi aspekti mogu se kombinovati na različite načine i u sebe sa ciljem razvoja stvaralačkih i komunikativnih sposobnosti.

Predmet Ru ni rad kombinira ru ni rad sa intelektualnim, time se povećava stvaralačka sposobnost, kuriozitet, uzimanje odgovornosti i sposobnost za rješavanje problema u enika. Radovi realizirani od strane učenika počinju idejom i završavaju se gotovim proizvodom. Rad sa tekstilom, drvetom ili metalom ili drugim materijalom ima za cilj da se kod učenika povećava povjerenje u njihove sposobnosti i da ih pripremi za menadžiranje poslova u svakodnevnom životu.

Predmet Ru ni rad ima za cilj da upozna učenike sa estetskim vrijednostima kao i da ih nauči da izbor materijala, prerada i montiranje utiču na funkcionisanje i vijek trajanja proizvoda. Ovaj predmet nudi znanje o problemima koji se odnose na sredinu i njeno očuvanje, kao i značaj dobrog menadžiranja materijalnih dobara.

Iz jednog šireg ugla ovaj predmet teži da sačuva tradiciju ručnog rada (zanata) u različitim kulturama.

Ru ni rad za peti razred treba da savlada učenike potrebna znanja i vještine iz oblasti tehnologije crtanja, tehnologije građevinskog materijala, upotrebe tehničke opreme, vještine rada, tehnologije poljoprivrednih proizvoda, saobraćaja i tehnologije informisanja i komunikacije što se predviđa za ovaj nivo.

Tehnologija poljoprivredne proizvodnje obuhvata shvatanje i upotrebu sigurnih i povjerljivih procesa proizvodnje, pripreme, predstavljanja i očuvanja hrane, kao i razvoj i pakovanje hrane.

Upotreba tehničke opreme obuhvata znanje o upotrebi tehničke opreme, njeno funkcionisanje, kao i brigu o održavanju i zaštiti tokom rada.

Tehnologija građevinskog materijala obuhvata identifikovanje, upotrebu za razvoj materijala za postizanje očekivanih rezultata. Ovo podrazumijeva znanje o količini i adekvatnosti građevinskog materijala, kao: glina, gips, cement i stiropor, kao i proces za njihovu preradu.

Crteži i grafike su također suština za tehnološku praksu za određivanje i objašnjenje ideja i predloženih rješenja.

Saobraćaj treba da obuhvati poznavanje sastavnih dijelova bicikla kao i poznavanja i primjenu pravila o vožnji biciklom u praksi.

CILJEVI

Glavni ciljevi učenika su:

- Razvoj pozitivne navike učenika prema radu i njegovom značenju.
- Poznavanje relacija između tehnologije i društva – danas, u prošlosti i u budućnosti.
- Podsticanje učenika da preuzmu neku samostalnu inicijativu i djelovanje, uzimajući u obzir osnovna pravila ponašanja u grupi, u zavisnosti od različitih vrsta djelovanja koje razvija.
- Identifikovanje, upotreba shvatanja proizvoda, sistema i tehnološke sredine razvijene u njihovom društvu.
- Identifikovanje potreba i mogućnosti koje se mogu postići uz pomoć tehnološke djelatnosti.

OPŠTI OBJEKTIVI

Učenik treba:

Da razvije stavove i vrijednosti

- O shvatanju prednosti i ograničenja koja pruža predmet.

- O shvatanju li nog ponašanja (da bude kooperativan, otvoren, tolerantan, a stan, dobrovoljan, kritičan, sa inicijativom, itd.).

Da poznaje

- Elemente tehničkog crtanja.
- Radnje koje su obuhvaćene tehnologijom prerade voća i povrća.

Da razumije

- Znanaj prerade građevinskog materijala.
- Znanaj prerade poljoprivrednih proizvoda.
- Upotrebu tehničke opreme.

Da opisuje

- Način upotrebe tehničkih sredstava.
- Tehnološki način prerade poljoprivrednih proizvoda.
- Tehnološki način prerade građevinskog materijala.

Da primjenjuje

- Pravila upotrebe tehničkih sredstava.
- Pravila o vožnji bicikla u saobraćaju

Da razlikuje

- Različita tehnička sredstva
- Glavne sastavne dijelove kompjutera.

Da modelira

- Objekte od građevinskog materijala.

Da demonstrira intelektualne sposobnosti

- Da ima povjerenje u sebe i da poveća povjerenje u svoje sposobnosti za zanatske radove.

ORGANIZACIJA PROGRAMSKIH SADRŽAJA

Kategorije	Podkategorije	Br. asova	Procent
1. Tehni ko crtanje	1.1 Elementi tehni kog crtanja 1.2 Pojava tijela izme u tehni kog crtanja	4	10,81%
2. Tehnologija građevinskog materijala	2.1 Glina 2.2 Gips 2.3 Cement 2.4 Stiropor	4	10,81%
3. Tehni ka sredstva i oprema	3.1 Upotreba tehni kih sredstava i opreme	4	10,81%
4. Sposobnosti rada	4.1 Izbor i upotreba odgovaraju ih metoda prerade i formiranja materijala	9	24,33%
5. Tehnologija poljoprivrednih proizvoda	5.1 Tehnologija uzgajanja i prerade biljaka 5.2 P elarstvo i tehnologija p elarstva. Sto arstvo i tehnologija sto arstva 5.3 Poljoprivredna ekonomija	8	21,62%
6. Saobra aj	6.1 Bicikl u saobra aju	4	10,81%
7. Tehnologija informisanja i komunikacije	7.1 Opšta znanja o kompjuteru 7.2 Rad sa programima	4	10,81%

Kategorije	Podkategorije	Programski sadržaji	O ekivani rezultati U enik treba da je u stanju:	Me upredmetna povezanost
1. Tehni kog crtanje	1.1 Elementi tehni kog crtanja	1.1.1 Skica 1.1.2 Vrste linija 1.1.3 Kvotiranje 1.1.4 Razmjer	Da poznaje elemente tehni kog crtanja. Da shvati vrste linija, kvota, razmjer.	Matematika, Lijepe umjetnosti.
	1.2 Pojavljivanja tijela u tehni kim crtežima	1.2.1 Tehni ka sredstva 1.2.2 Pojavljivanje tijela	Da primijeni elemente tehni kog crtanja tokom pojavljivanja tijela.	
2. Tehnologija gra evinskog materijala	2.1 Glina	2.1.1 Glina kao gra evinski materijal. 2.1.2 Razli ita primjena gline u gra evinarstvu.	Da identifikuje razli itu primjenu gline.	Maternji jezik, Lijepe umjetnosti.
	2.2 Gips	2.2.1 Gips kao gra vinski materijal 2.2.2 Razli ita primjena gipsa u gra evinarstvu.	Da identifikuje razli itu primjenu gipsa.	
	2.3 Ciment	2.3.1 Cement kao gra evinski materijal 2.3.2 Razli ite primjene cementa u gra evinarstvu.	Da identifikuje razli itu primjenu cimenta.	
	2.4 Stiropor	2.4.1 Stiropor kao gra evinski materijal . 2.4.2 Razli ite primjene stiropora u gr evinarstvu.	Da identifikuje razli itu primjenu stiropora.	

3. Tehni ka sredstva i oprema	3.1 Upotreba tehni kih sredstava i opreme	3.1.1 Pravilna upotreba sredstava: turpija, raznih znakova, kliješta, itd., kao i tehni ke opreme: ru ne testere, burgije, elektri ne bušilice, stezaljki, itd.	Da razlikuje razli ita tehni ka sredstva i opremu. Da opiš e na in upotrebe tehni kih sredstava i opreme. Da primijeni pravila njihove upotrebe.	Maternji jezik, Lijepe umjetnosti, Matematika,.
4. Sposobnosti rada	4.1 Izbor i upotreba odgovaraju ih metoda za preradu i formiranje materijala	4.1.1 Samostalan izrada raznih objekata od gline, gipsa, cementa, stiropora, itd.	Da razvije vještinu osnovne ru ne i mašinske prerade gline, gipsa, cementa, stiropora itd. Realizacija se vrši preko projekata.	
5. Tehnologija poljoprivredne proizvodnje	5.1 Tehnologija uzgajanja i prerade bilja	5.1.1 Uzgajanje bilja 5.1.2 Prerada ratarskih proizvoda 5.1.3 Prerada vo a i povr a	Da poznaje hranljive materije sastava ratarskih proizvoda. Da zna djelatnosti koje su obuhva ene tehnologijom prerade vo a i povr a.	Maternji jezik, Poznavanje prirode.
	5.2 Sto arstvo i tehnologija sto arstva	5.2.1 Tehnologija prerade mesa 5.2.2 Tehnologija prerave meda	Da poznaje tehnologiju za preradu i konzerviranje mesa. Da poznaje tehnologiju prerade meda.	
	5.3 Poljoprivredna ekono-	5.3.1 Ekonomski zna aj snadbijevanja poljoprivrednim	Da zna zna aj prera iva ke industrije za racionalno	

	mija kao poljo-privredni sistem	proizvodima	iskoriš avanje poljoprivrednih proizvoda.	
6. Saobra aj	6.1 Bičikl u saobra aju	6.1.1 Bicikl i njegovi djelovi 6.1.2 Pravila bicikliste 6.1.3 Održavanje bicikla 6.1.4 Vožnja po školskom poligonu	Da zna osnovne sastavne djelove bicikla. Da poznaje i primjenjuje pravila za vožnju bicikla u praksi.	Tjelesni odgoj i sport
7. Tehnologija informisanja i komunikacije	7.1 Opšta znanja o kompjuteru	7.1.1 Sastavni djelovi kompjutera. 7.1.2 Primjena kompjutera u svakodnevnom životu	U enik treba da poznaje kompjuter tako što identifikuje njegove sastavne djelove. U enik treba da poznaje mogu nosti primjene kompjutera u svakodnevnom životu, putem konkretnih slu ajeva.	Maternji jezik, Engleski jezik.
	7.2 Rad sa programima	7.2.1 Matemati ke kalkulacije sa kompjuterom. 7.2.2 Izvršenje audio i video materijala sa kompjuterom , itd. 7.2.3 Igranje igara kompjuterom, itd.	U enik treba da obavlja direktne radnje na kompjuteru, koriste i konkretne programe, kao što su: program kalkulator, programi za pjevanje pjesama, filmova, raznih igara, itd.	

VREDNOVANJE

Vrednovanje znanja vrši se na ovaj način:

1. Vrednovanje angažovanja učenika tokom realizacije programskih sadržaja;
2. Vrednovanje pojedinačnog rada;
3. Vrednovanje doprinosa u grupnom radu.

UPUTSTVA ZA UPOTREBU LITERATURE I DRUGIH NASTAVNIH SREDSTAVA

Predložena literatura

1. **Erich Neuirth**: “Spaß beim Forschen und Entdecken 2”, Veritas-Verlag, Linz, Austri, 2001.
2. **Schoiswohl · Jeide · Neuirth** : “Spaß beim Forschen und Entdecken 3”, Veritas-Verlag, Linz, Austri, 2002.
3. **Schoiswohl · Jeide · Vogl**: “Spaß beim Forschen und Entdecken 4”, Veritas-Verlag, Linz, Austri, 2003.

Oprema i ostali neophodni preduslovi

1. Treninzi nastavnika
2. Kabinet opremljen materijalima i konkretnim sredstvima

Minimalni uslovi

1. Treninzi za nastavnike

OPŠTA METODOLOŠKA UPUTSTVA

1. Problemski pristup prilikom predstavljanja teme/jedinice;
2. Naglasak na demonstriranje i pojedinačan i grupni rad;
3. Podsticanje pojedinačnog rada i razmjena znanja i sposobnosti, interaktivan rad.

ORJENTACIJA ZA NEZAVISTAN RAD

1. Grupni i pojedinačni rad

TJELESNI I ODGOJ I SPORT

TJELESNI I ODGOJ I SPORT

(2 sata nedjeljno, 74 sata godišnje)

UVOD

Za nastavnike razredne nastave, proces Tjelesnog odgoja i sporta sa uenicima V-og razreda predstavlja dodatnu i tešku djelatnost i odgovornost, zato što se radi o o uvanju i njegovanju zdravlja u najkritičnijoj fazi razvoja organizma djeteta.

U tom slučaju treba imati bogatu stručnu sposobnost-znanje, zato što se novom reformom obrazovanja traži da nastavnici razredne nastave nastavni proces organizuju i iz ovog predmeta.

Pravilnim organizovanjem nastavnih kao i onih vannastavnih asova, polaze i od didaktičkih metoda kojih zahtjeva i postignuća da nastavni proces ima uspjeh u i kod učenika da formiraju pravilno shvatanje svijeta za vrijednost i značaj ove vještine koju predmet ima o o uvanju i o njegovanju zdravlja.

Sa pravilnom organizacijom nastavnog procesa Tjelesnog odgoja i sporta upotrebljavaju i različite forme rada, postižu i e se:

- normalan razvoj i prilagoda vanje organizma različitim uslovima života, usvajanje pozitivnih odgojnih osobina kao i onih motoričkih;
- zaštita i razvoj biološko – higijenskih sposobnosti doprinose i o uvanju i njegovanju zdravlja;
- priprema-osposobljavanje i organizacija učenika za usvajanje programskog sadržaja, postižu i da sa uspjehom eliminišu prepreke koje e se pojaviti, eventualno, na pokretnim sposobnostima;
- maksimalno osposobljavanje sa aspekta motoričke sposobnosti orijentišu i ih na odabiranju sporta za koji imaju afinitet.

CILJ

Za uenike V-tog razreda, cilj Tjelesnog odgoja i sporta je primjenjivanje didaktičkih – metoda kojih zahtjeva, da se postigne

realizacija bio-psiho-socijalnih zahtjeva, razumevaju i vrijednost i značaj ove vještine koja ima stalno tokom cjelog života.

Na osnovu programskih sadržaja obuhvaćenih ovim planom i programom, treba se postići:

- upoznavanje srži i vrijednosti Tjelesnog odgoja i sporta;
- da podstigne harmoničan razvoj i pravilno držanje tijela;
- da podstigne razvoj zdravstvene kulture sa ciljem što efikasnije zaštite zdravlja;
- da podstigne i aktivizira latentne sposobnosti kao i motoričke sposobnosti za usvajanje tehnika i taktičkih elemenata sportova i plesa (igre);
- prijatan i pozitivan doživljaj tjelesnog odgoja i sporta;
- da se respektuje kulturna društvena i nacionalna postignuća;
- da se stvore navike o humanitarnom i društvenom somodjelovanju;
- podsticanje i hrabrenje o inicijativama i nezavisnih djelovanja imajući u vidu osnovne principe Tjelesnog odgoja i sporta.

OBJEKTIVI

Realiziraju se i programske sadržaje namenjeni za učenike petog razreda, predviđeno je postignućem ovih objekata:

- **tjelesni razvoj, pokretne i funkcionalne sposobnosti;**
- **dobit, usvajanje prirodnih pokreta i sportskih znanja;**
- **savladavanje teorijskih osobina nastave Tjelesnog odgoja i sporta;**
- **Prijatan doživljaj tokom tjelesnog odgoja i sporta.**

Tjelesni razvoj pokretnih i funkcionalnih sposobnosti

- da se utvrdi i da se održava pravilno držanje tijela;
- da se nastavi sa maksimalnim uticajem na razvoj motoričkih sposobnosti, koristeći različite oblike programskih sadržaja kao i forme rada;
- usvajanje i usavršavanje orijentacionih sposobnosti u prostoru, koristeći i upotrebljavajući različite pozicije tijela;
- usvajanje i usavršavanje elemenata ritmike i plesa (igre);

- usavršavanje i razvoj funkcionalnih sposobnosti organa organizma u enika;
- gajenje i uvanje individualnih sposobnosti, ispunjavaju i primarne motive u enika koji su potrebni za igranje i osnovne pokrete;
- nega, pažnja i usavršavanje higijenskih navika sa ciljem o uvanja zdravlja u enika, adaptiraju i ih uslovima života;

Sticanje znanja i usavršavanje prirodnih pokreta:

- usavršavanje kompozicija i raznih drugih sportskih elemenata;
- da se osposobe da znaju da razlikuju i da upotrebljavaju sportske rekvizite;
- da se pravilno usvoji tehnika tr anja, skokova i bacanja;
- da se pravilno usvoji tehnika izvo enja osnovnih elemenata iz sportske ritmike i gimnastike, kombiniraju i nekoliko elemenata (povezivanje dva – tri elementa);
- usvajanje pravila sportskih igara;
- usvajanje, najmanje jednog stila plivanja;
- usvajanje osnovnih elemenata skijanja i njihova povezanost na osnovu terena.

Usvajanje osobina teoretskog znanja nastave Tjelesnog odgoja i sporta

- upoznavanje sa pojmovima sredstvima i rekvizitima, kao na in upotrebe;
- upoznavanje osnovnih pojmova sportskog izražavanja;
- teoretsko poznavanje vrednosti Tjelesnog odgoja i sporta;
- upoznavanje i poštovanje pravila igara tokom takmi enja i korektano i humano ponašanje prema protivniku;
- Osnovno poznavanje osobina tjelesnih pokreta i njihov uticaj u ranformiranju i organizovanju u enika;
- upoznavanje i poštovanje higijenskih individualnih i društvenih uslova.

Prijatan doživljaj tokom tjelesnih i sportskih aktivnosti

- Uticaj na razvoju pozitivnih sportskih osobina, sudjelovanje i priprema, kolektivnost tokom takmi enja, odvijanje takmi enja na osnovu pravila

- pravilan i prijatan doživljaj kako prema pobjedi tako i prema porazu;
- uticaj na osposobljavanje o izdržljivosti, samoiniciativi, smjelosti, korektnosti, iskrenosti;
- prijatan doživljaj uslova i higijenskih pravila tokom vježbi i takmičenja-igara;
- preko tjelesnih aktivnosti da se postigne motivacija u enika da bi vježbali na osnovu metodi ko – didaktičkih zahtjeva;
- da se postigne da u enici tokom vježbi doživljavaju estetsko i ritmičko zadovoljstvo.

PROGRAMSKI SADRŽAJI

Kategorije	Podkategorije	Br. asova u %
Testiranje: tjelesni razvoj i motoričke sposobnosti	Mjerenje tjelesne visine i težine-skok u dalj iz mjesta, - stajanje skupljenih ruku na gvozdenoj šipki, - duboka savitljivost na klupi – i traganje 200, 400 i 600 m.	4 asa 5.40%
ATLETIKA	- traganje, - skokovi i - bacanja	17 asa 23%
Ritmika i sportska gimnastika	- vježbe na podu, - skokovi, - vratilo, - razboj, - krugovi, - gimnastika gređa, - ritmičke vježbe i igre (ples),	17 asa 23%
Kolektivni sportovi:	- mali nogomet, - rukomet, - košarka, - odbojka,	25 asa 33.75 %
Individualni sportovi	- karate, - stoni tenis (ping-pong), - tenis	11 asa 14.85 %
Ostali aktivnosti	- vježbe oblikovanja, - šetnje i kros, - zimovanje i ljetovanje	
Vrednovanje:	- permanentno, - periodično i - završno	

OSNOVNI POKAZATELJI PROGRAMA

Kategorije	Podkategorije	Programski sadržaji	Standardi postignuća
Test	Mjerenje i vrednovanje antropometrijskih osobina pokretno-motornih sposobnosti	Tjelesna težina, tjelesna visina, bacanje medicinske lopte-skok udalj iz mjesta, - vise i o vratilu drže i se rukama (sek) - tr anje 200 m (m.Ž), tr anje 600 m (M) i 400 m (Ž)	Završni i početni stepen razvoja organizma.
Atletika	Tr anje Skokovi Bacanja	- obnavljanje tehnike tr anja po udaljenosti i promjenljivom tempu kao i osnovnih igara usvojenih u IV razredu. - tehnika visokog i niskog starta, - brzo tr anje na distanci 60-100 m. - tehnika tr anja na udaljenosti 100, 200, 400, 600 m. - tehnika tr anja i hodanja sa trajanjem od 2 min. (sa odmorom) - štafetne igre sa raznim rekvizitima (krugovima, palicama, drvenim unjevima, loptama, štapovima i dr.) - skok udalj tehnika "tijelo skupljeno"- - skok uvis tehnika „makaze“ trbušno. - bacanje lopte 200 gr. U dužini i u cilju.	Da usavrši tehniku tr anja na osnovu uslova i tempa. Da znaju tehniku visokog i niskog starta kao i da dobiju naviku za brzo reagovanje – izlaza iz starta kao i primjena koraka tr anja na osnovu terena i udaljenosti vremena trajanja. Da steknu naviku za izvođenje tehnike izvođenja skokova udalj i uvis-tehnike; Da se stekne navika o opžanju i tačnosti.
Sportska i ritmička gimnastika	Vježbe na podu Skokovi	- ponavljanje i uvrštavanje elemenata usvojenih u IV-om razredu (kolut naprijed, nazad, sa različitim pozicijama). - lete i kolut,- stoj na podlacticama (rukama),- bočno okretanje, - bočna i frontalna ravnoteža (kombinacija elemenata u jednom kompleksu 3 i više) - ponavljanje preskakanja kozliča zgrkom i raznoškom.	Da usavršimo i da znamo pravilno izvođenje elemenata u okviru u vezi dva i više elemenata. Usavršavanje tehnike skokova.

	Vratilo Razboj Stepenovani razboj Krugovi Ritmi ke vježbe	<p>- mješovito vješanje i prelazi sa mješovitog vješanja...</p> <p>- Osloniti se na ruke i iz njihanja izlaz nazad.</p> <p>Mješovito vješanje – priprema za okret naprijed na nižoj pritki.</p> <p>- ispruženo vješanje, - savijeno vješanje od ispruženog vješanje prelaz na savijeno vješanje.</p> <p>Ritmi ke vježbe sa rekvizitima (konopac, drveni unjevi, pritke – na osnovu rekvizita) – osnovne igre sa elementima ritmi kih vježbi – narodno kolo iz sredine – društvene sredine.</p>	<p>Da znaju da razlikuju pozicije tjela na bješnju. Usavršavanje tehnike adekvatnih elemenata i pravilno izvo enje. Da razumiju i da znaju razliku bješnja koji se koristi na krugovima i na drugim spravama.</p> <p>- da razlikuju ritam na osnovu na pokreta sa rekvizitima kao i odgovaraju u muziku ritmi kih pokreta.</p>
Kolektivni sportovi	Mali nogomet Rukomet Košarka	<p>Osnovni elementi sa loptom i bez lopte (deblokiranje, dodavanje, primanje, dribling, šutiranje i dr.)</p> <p>- obi na igra 1:1, do 2:2,3:3 ,5:5.</p> <p>- osnovni takti ko –tehni ki elementi (dodavanje, uzimanje lopte sa razli itih pozicija-sa strane, iznad glave, u visini ple a, kolena i dr.). – dribling sa prodorom, - deblokiranje igra a sa loptom.</p> <p>- osnovne igre sa pravilima rukometa.</p> <p>- igra 1+3.</p> <p>- osnovni tehni ko-takti ki elementi dribling sa projenom pravca i ritma, sa izlazom sa jednom i sa drugom rukom,- dodavanje i oduzimanje (havatanje) dvema rukama iz mjesta i u pokretu, - pokrivanje igra a u napadu. –štafetne igre, - osnovne igre sa razli itim zadacima.</p> <p>- igra na jednom košu-1:1, 2:2, 3:3 i 4:4.</p> <p>- osnovni tehni ko-takti ki elementi, -osnovne igre za razvoj brze</p>	<p>Usavršavanje osnovnih elemenata tehni ko – takti kih primjenjuju i pravila igre</p> <p>„</p> <p>„</p>

	Odbojka	reakcije i brzine, orijentacija u prostoru i sudjelovanje. - štafetne igre	„
Individualni sportovi	Karate	Usavršavanje po etnih elemenata samoodbrane bez protivnika.	„
	Stoni tenis	Osnovni tehnički elementi (hvatanje i držanje reketa, pokreti nogu i ruku, šutiranje lopte u različitim oblicima-slobodno). Osnovni šut (forhend i bekhend). osnovna igra ako igra 1:1, 2:2-sa elementarnim pravilima.	„
	Tenis	- osnovni elementi (hvatanje i držanje reketa, pokreti nogu i ruku. – osnovni šutevi (slobodne forme, posle forhend i bekhend) dodavanje- - osnovna igra „lopta što duže u igri“ 1:1, 2:2, 3:3 i dr. (po broju reketa) kao i igra sa osnovnim pravilima.	„
Drugi aktivnosti	Vježbe oblikovanja	- kompleks vježbi oblikovanja sa i bez rekvizita i spravama (lopte, krugovi, pritke, loptice i dr.) na svakom nastavanom asu.	Da se osposobe u enici da u svakom trenutku koriste tjelesne vježbe. Da se osposobe da bez poteškoća savladavaju prirodne prepreke. - da se osposobe da razlikuju vrste snijega i savladaju osnovnu tehniku pozicije tijela u različitim situacijama klizanja i dr. - da usavrše tehniku stila plivanja koju vježbaju kao i osnovne igre u vodi.
	Šetnje i kros	Tri puta godišnje-jesen, zima i proljeće.	
	Zimovanje	- osnovne igre na snegu. -osnovni elementi skijanja, - paralelni okret, hodanje i trčanje, upotreba rekvizita za klizanje.	
	Ljetovanje	Usavršavanje jedne ili dve tehnike plivanje, primjenjuju u rad ruku, nogu, - tehnike disanja, - kombiniranje tehnike ruku, nogu kao i disanja, - školski start i okret.	

VREDNOVANJE

U enici trebaju da se redovno vrednuju od strane nastavnika i to u obliku:

- vrednovanje fizičkih sposobnosti;
- vrednovanju taktičko – tehničkih uputstava (sportskih) kao i
- svjesnu aktivnost učenika prema tjelesnom odgoju.

Da bi se postiglo pravilno i objektivno vrednovanje, nastavnik treba da ima znanje o metodologiji planiranja transformiranja organizma učenika na osnovu kojeg će postići i da odredi stepen razvoja sposobnosti navedeni gore. U vezi ovog nam služi baterija testa navedena u tabeli – OSNOVNI POKAZATELJI PROGRAMA:

OPŠTA METODOLOŠKA UPUTSTVA

Proces planiranja i programiranja Tjelesnog i sportskog odgoja zahtjeva stručne sposobnosti kao stalno angažovanje da bi se obuhvatili svi nastavni sadržaji, koji će se sa uspjehom realizovati tokom izvođenja i realizacije nastavnog procesa.

Za nastavnike razredne nastave poteškoće su evidentne tokom programiranja, zato što planiranje i programiranje na osnovu zahtjeva didaktičko-metodičkih ovog predmeta zavisi od:

- tehničko – materijalni uslovi škole (objekat, sportski poligon, rekviziti i pomoćna nastavna sredstva).
- znanja (vještine) učenika prethodno.
- bio-psiho-socijalne sposobnosti učenika.

Polazeći od uslova koje naše škole imaju planiranje i programiranje programskih sadržaja od strane nastavnika treba uraditi na osnovu realnih uslova koje škola ima. U nedostatku optimalnih uslova treba planirati i realizovati one programske sadržaje koji će uticati na opštu transformaciju organizma učenika. Ovo se postiže ako nastavnik ima didaktičko –metodološke sposobnosti, poznavaju i organizacione forme rada, metode, principi planiranja kao i nastavne principe.

Tokom nastavnog procesa kada nastavnik koristi organizacioni oblik rada naročito organizovanja nastavnog časa treba biti sposoban da koristi one oblike metode ko-organizacionog rada zato što primjena samo jednog oblika rada, na permanentan način, za učenika ovog uzrasta, postaje monotona i nedostaje mu motivacija i interesovanje sa njihove strane da se sa željom uključe u nastavni proces.

Nastavnik, u zavisnosti od zahtjeva učenika, treba na permanentan način i tako da odredi vrijeme koliko će trajati realizacija programske tematike, takođe treba odrediti redoslijed za realizaciju ostalih programskih tematika.

U svim slučajevima, kada se obnavlja ili obrađuje nastavna jedinica, osim praktičke pripreme nastavnik treba imati i teoretsku pripremu i sa tog aspekta da upozna učenike sa vrijednostima i značajem koji imaju tjelesne aktivnosti (programski sadržaj) za očuvanje i njegovanje njihovog zdravlja.

LITERATURA:

Hamid Šoše- Tjelesni i zdravstveni odgoj, od I-VIII, Sarajevo, 1977

B. Hasangjekaj – Tjelseni i sportski odgoj 1, Priština, 2004.

Grupa autora, Tjelseni i sportski odgoj 3, Priština, 2005.

Nastavni planovi i programi – raz.: I, II, III - MONT.

M. Koritnik - 2000 igre, Priština, 1998.

M. Princ - Metodika školske športne vevoja, Ljubljana, 1995.

Grupa autora – Didaktičke igre u dječijem vrtiću, Tirana.

M. Koshnićar – Tjelesni odgoj u učenika osnovne škole raz.. I-IV, Priština, 1968.

Tiraž: 500 komada
Priprema za štampu:
SHTËPIA BOTUESE LIBRI SHKOLLOR – Priština
Štampa:
Štamparija GRAF-ING – Priština

Katalogimi në botim – (CIP)
Biblioteka Kombëtare dhe Universitare e Kosovës

372.3
372.014.5

Ministarstvo Obrazovanja, Nauke i Tehnologije

Nastavni Plan i Program: za peti razred osnovne škole / Ministarstvo
Obrazovanja, Nauke i Tehnologije; glavni urednik Fehmi Ismajli.- Priština :
MONT, 2007 (Priština : “Graf-ing”).- 176 f. ; 24 cm.

ISBN 978-9951-16-008-7